

↑ **Josef Sawerthal as a British bandmaster**, decorated with Mexican, Austrian, French, and Persian honors / **Josef Sawerthal jako britský kapelník** s vyznamenáním mexickým, rakouským, francouzským a perským
Pen and pencil portraits 10. Glasgow: Maclure, Macdonald & Co., s. a.
ČMH, F 8175.

Studies
EN +ΣEN
Musicalia 18/2026/1–2
DOI: 10.37520/muscz.2026.004

TOMÁŠ SLAVICKÝ

The Estate of the Bandmaster Josef Sawerthal (1819–1893) and New Biographical Information about the Sawerthal-Zavrtal Family (EN)

Tomáš Slavický
Czech Museum
of Music
tomas.slavicky@nm.cz

This work was financially supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic (2024–2028/20.I.c, National Museum, 00023272)..

Abstract: The purpose of this article is to offer a new overview of the biography of the German-Bohemian bandmaster, journalist, and composer Josef Sawerthal, while also providing an account of the extent and significance of his documentary estate held at the National Museum – Czech Museum of Music in Prague. Josef Sawerthal (1819, Polepy – 1893, Litoměřice) came from a peasant family in Polepy and was one of the first pupils of Josef Kail at the Prague Conservatoire. He served as a military bandmaster in various parts of Hungary, including Timișoara/Temesvár, and with the Austrian naval band in Trieste. He was also a co-founder of the Austrian Military Bandmasters' Pension Society and of the Trieste Musical Society. For two years, he served in Mexico as the Court Kapellmeister to Emperor Maximilian I. After returning, for a short time, he was an innkeeper and postmaster in Polepy, and then he worked in Great Britain for nearly 20 years. The surviving collection of official documents and correspondence is important not only for significantly expanding the biographical record, but also for providing greater insight into the profession of a military bandmaster. The newly expanded biography of J. Sawerthal may also contribute to a better understanding of the role of Bohemian bandmasters in the modernisation of military bands in the latter half of the 19th century.

Key words: Josef Sawerthal; Prague Conservatoire; military band; Austrian naval band; Second Mexican Empire; Czech musical diaspora; Austrian bandmasters in Great Britain

Performances by brass bands held an indispensable place in public musical and social life, especially in multiethnic Austria of the 19th century.[1] A new type of wind ensemble that took advantage of the capabilities of valved brass instruments was first introduced for military bands, and then military veterans helped spread this new type of ensemble rapidly to other areas of civic life.[2] An important role in this process was played by the generation of bandmasters born around 1820, who learned to play the newly perfected instruments and became the driving force behind the modernisation of military bands.[3] One of the leading centres of this development was Austria,[4] and within Austria, Prague, or more specifically, the Prague Conservatoire, which became the first institution to offer instruction in playing valved brass instruments (1826).[5] For this reason, a large number of leaders of Austria's bands came from Bohemia,[6] and many of them were sought after for service in other countries,[7] where, during the 19th century, they identified as Czechs or Germans and abroad as Austrians.

An important figure of this pioneering generation was the bandmaster, music journalist, and composer of German-Bohemian background Josef Rudolf Sawerthal (1819, Polepy – 1893, Litoměřice), a descendant of a peasant lineage and a member of an extended family of musicians. He worked in various parts of Austria, as well as in Mexico and Great Britain. At the National Museum – Czech Museum of Music in Prague (hereinafter the ČMH), the bulk of his estate has been preserved, which is something of a rarity for bandmasters of that generation.

1 BRIXEL, Eugen – MARTIN, Gunther – PILS, Gottfried: *Das ist Österreichs Militärmusik*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1982.

2 KOTTER, Simon: *Die k. (u.) k. Militärmusik. Bindeglied zwischen Armee und Gesellschaft?* Augsburger historische Studien, Band 4. Augsburg: Universität Augsburg, 2015.

3 FAHRBACH, Giuseppe: Organizzazione della musica militare austriaca, *Gazzetta musicale di Milano*, vol. 5, no. 33, 16 Aug. 1846, pp. 257–259; no. 35, 30 Aug. 1846, p. 276; no. 41, 11 Oct. 1846, p. 325; no. 45, 8 Nov. 1846, pp. 357–358; no. 50, 13 Dec. 1846, pp. 397–398.

4 HEYDE, Herbert: *Das Ventilblasinstrument. Seine Entwicklung im deutschsprachigen Raum von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Leipzig: VEB Deutscher Verlag für Musik, 1987.

5 TARR, Edward H.: The Romantic Trumpet II. Josef Kail: Pioneer of the Valved Trumpet, *Historical Brass Society Journal*, vol. 6, 1994, pp. 110–215.

6 ANZENBERGER-RAMMINGER, Elisabeth: České země a Penzijní spolek vojenských kapelníků, in: *Vojenská hudba v kultuře a historii českých zemí*, ed. Jitka Bajgarová, Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2007, pp. 237–262.

7 KASTNER, Georges: *Manuel général de musique militaire à l'usage des armées françaises*. Paris: Firmin Didot Frères, 1848.

Biography of Josef Sawerthal

Josef Sawerthal's basic biographical details are known from several surveys compiled during his lifetime. In contrast to earlier dictionaries,[8] the surveys clearly relied on personally verified information, such as the entry in Brown's musical dictionary (1886)[9] and the article in *Österreichische Musik- und Theaterzeitung* (1891).[10] These basic details were subsequently carried over into musical dictionaries. More information is found in a few biographical articles (1847,[11] 1889[12]), two more detailed overviews (1888,[13] 1890[14]), and his obituary (1893[15]). More recently, J. Sawerthal has received attention as the bandmaster of a naval band, the founder of a pension fund,[16] an organiser of musical societies,[17] and a music journalist.[18] Some documents in his estate have been examined in case studies dealing with the formation of a band for the Second Mexican Empire[19] and with the circumstances of its activities in Mexico.[20] This study builds on them by providing an account of the surviving documentary materials in the estate, their contents, and what they reveal about Sawerthal's biography. The study does not attempt to

8 The principal source of information about both the Sawerthal-Zavrtal brothers, some of it verified and some of it confused, is WURZBACH, Constant: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Band 59, Wien: Hof- und Staatsdruckerei, 1890, p. 214; also see SRB DEBRNOV, Josef: *Slovník hudebních umělců slovanských*, vol. 5 (U–Ž), manuscript, ČMH, ABE370, p. [270], retrieved from https://www.digitalniknihovna.cz/nm/periodical/uuid:c99c458e-3e00-462a-a795-0b39087528a5 [accessed on 6 May 2026].

9 BROWN, James D.: *Biographical Dictionary of Musicians: With a Bibliography of English Writings on Music*. London: Alexander Gardner, 1886, pp. 540–541.

10 KÜHLE, Gustav: J. R. Sawerthal, königlich englischer Capellmeister in Pension, *Österreichische Musik- und Theaterzeitung*, vol. 4, 1891, nos. 3–4, pp. 11–12.

11 *** Über den Pensions-Verein der k. k. österr- Militär-Kapellmeister, *Österreichisches Theater- und Musik-Album*, no. 97, 14 Aug. 1847, p. 387; no. 98, 16 Aug. 1847, p. 390 etc. For digitized previews of these and other periodicals, see *ANNO. Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften* [online], retrieved from https://anno.onb.ac.at/ [accessed on 6 May 2026].

12 MARR, Robert A.: *Music for the People. A retrospect of the Glasgow International Exhibition, 1888*. Edinburgh – Glasgow: John Menzies & Co., 1889, pp. 92–94.

13 *** Kapellmeister Josef Rudolf Sawerthal, *Leitmeritzer Zeitung*, vol. 18, no. 90, 17 Nov. 1888, p. 1505.

14 *** 50 Jahre Militär-Kapellmeister, *Leitmeritzer Zeitung*, vol. 20, no. 99, 17 Dec. 1890, p. 1304.

15 *** Kapellmeister Josef Rudolf Sawerthal †, *Leitmeritzer Zeitung*, vol. 23, no. 35, 6 May 1893, pp. 567–568.

16 TRULEI, Oliver – WINKLER, Dieter: *Lyra & Anker. Die Geschichte der k. (u.) k. Marinemusik und ihrer Kapellmeister*. Wien: K. u. K. Kriegsmarine Archiv, 2018, pp. 32–40.

17 BRIXEL – MARTIN – PILS, *Das ist Österreichs Militärmusik*, op. cit., pp. 11, 95, 110, 130, 142, 163, 169, 178, 183, 318–319.

18 SLAVICKÝ, Tomáš: Josef Sawerthal's Reisebericht (1846) as a Testimony to the Conditions and Functions of Military Bands in Hungary and Austria before 1848, in: *Music, Arts and Politics: Revolutions and Restorations in Europe and Croatia, 1815–1860*, eds. Stanislav Tuksar – Vjera Katalinić – Petra Babić – Sara Ries, Zagreb: HAZU – Croatian Musicological Society, 2021, pp. 501–515.

19 SLAVICKÝ, Tomáš: Česká hudba pro mexický císařský dvůr. Události roku 1864 v korespondenci kapelníka Josefa R. Sawerthala, *Acta Musei Nationalis Pragae. Series Historia*, vol. 192, 2024, nos. 3–4, pp. 9–50. For a working version in English, see https://www.academia.edu/126890565/Czech_musicians_for_the_Mexican_imperial_court [accessed on 6 May 2026].

20 AGUILAR RUZ, Luisa del Rosario – SLAVICKÝ, Tomáš: Josef Sawerthal and Música Austriaca in Mexico in the Press and Correspondence 1865–1866, in: *Nový Svět. Americká zkušenost Středoevropana v kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 45. ročníku mezioborového sympozia k problematice 19. století*, eds. Pavla Machalíková – Taťána Petrasová, Praha: Academia, 2026, pp. 70–81.

catalogue the collection;[21] instead it offers a summary of the collection as a whole and provides more detailed biographical information.

The estate at the Czech Museum of Music

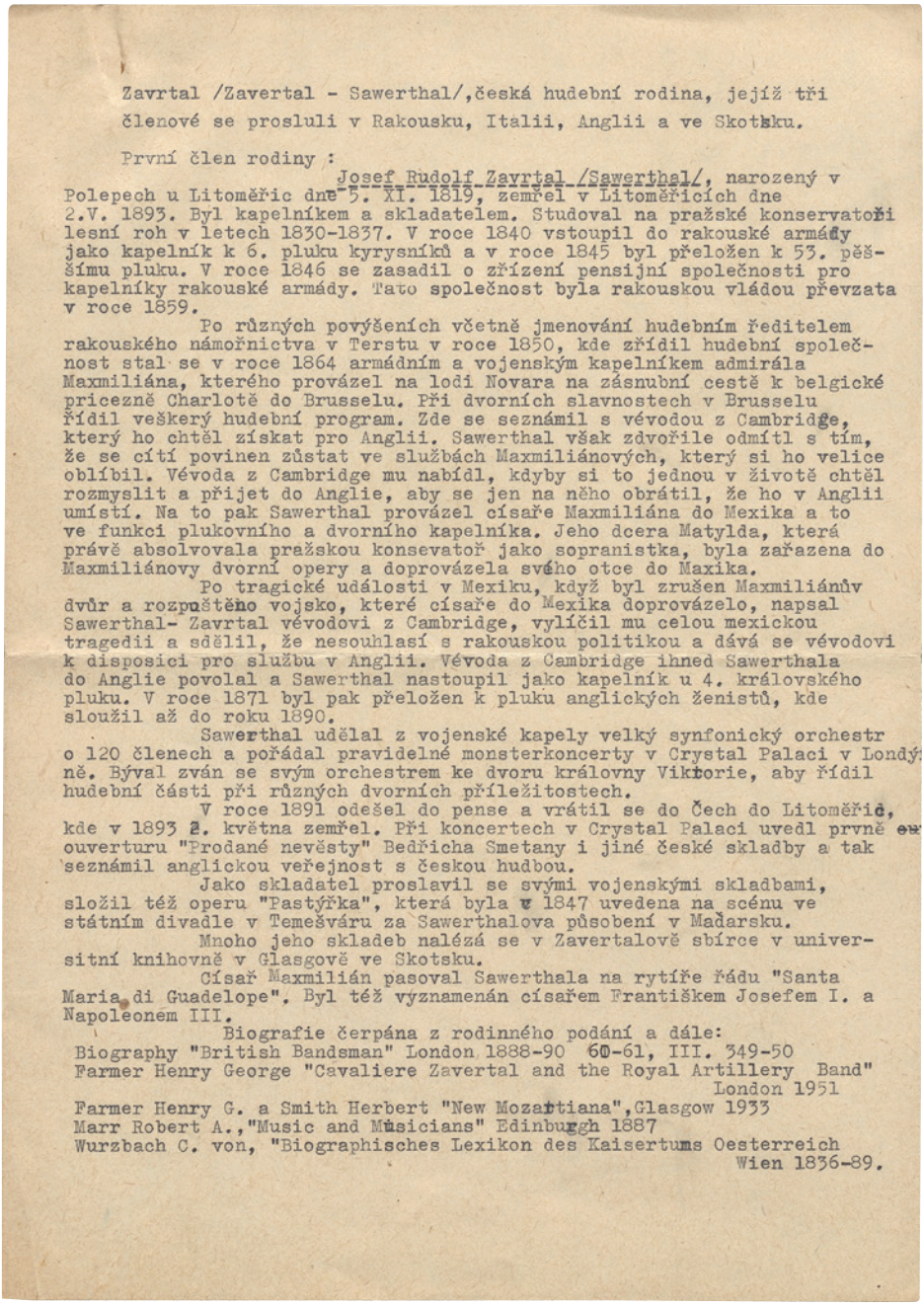
Several donors contributed parts of J. Sawerthal's estate. A set of documents containing his professional correspondence and autograph scores was donated to the National Museum in 1973 by M. Machová-Zavrtalová of Prague and Z. Brož of Montreal and registered under the shared acquisition number 99/73.[22] On this occasion, Milan Poštolka, the curator taking over responsibility for the estate, sought and recorded further information preserved in the family tradition. Another self-contained set of autograph scores forms part of the estate of Jan Branberger (1877–1952).[23] The documentary part of the estate contains a rare example of a military bandmaster's professional correspondence. Because it was preserved by the family, it contains types of documents not usually found in institutional archives. It can significantly supplement what is already known about his biography and, more broadly, about the conditions under which professional bandmasters were living in the latter half of the 19th century.

This material does not alter the known biographical details, but it provides a better insight into Sawerthal's multifaceted musical activities and his concerns about providing for his family. It also contains important sources of biographical information on other members of the Sawerthal/Zavrtal musical family: his brother Wenzel/Václav Zavrtal (1821–1899), his daughter Mathilde Weissmann-Sawerthal (1846–1908), and his nephew Ladislav Zavertal (1849–1942).

21 For this reason, individual written documents are currently being assigned provisional reference numbers. The catalogue will later be published in the usual manner on the website of the Czech Museum of Music, https://retris.nkp.cz > Národní muzeum – České muzeum hudby – ostatní katalogy > osobní fondy hudebníků [accessed on 6 May 2026].

22 ČMH, 99/73. According to an inscription on the envelope, the donation was received on 16 October 1973 by Milan Poštolka (1932–1993). He wrote accompanying commentaries on the papers of Josef Sawerthal (1819–1893), Václav Zavrtal (1821–1899), and Ladislav Zavertal (1849–1942), recording some valuable information from the family's account.

23 Jan Branberger (1877–1952) was a professor at the Prague Conservatoire and the first chairman of Prague's Mozart Society. Items in the collection of J. Sawerthal's autograph scores bear old impressions of rubber stamps indicating provenance: "*Bertramka, hudební archiv*" ("Bertramka, music archive"), the older stamp "*Ex libris et musicalibus Dr. J. Branberger*", and "*Z pozůstalosti Dra Jana Branbergera*" ("From the estate of Dr Jan Branberger").

Zavrtal /Zavertal - Sawerthal/,česká hudební rodina, jejíž tři členové se prosluli v Rakousku, Italii, Anglii a ve Skotsku.

První člen rodiny :

Josef Rudolf Zavrtal /Sawerthal/, narozený v Polepech u Litoměřic dne 5. XI. 1819, zemřel v Litoměřicích dne 2.V. 1893. Byl kapelníkem a skladatelem. Studoval na pražské konservatoři lesní roh v letech 1830-1837. V roce 1840 vstoupil do rakouské armády jako kapelník k 6. pluku kyrysníků a v roce 1845 byl přeložen k 53. pěšímu pluku. V roce 1846 se zasadil o zřízení pensijní společnosti pro kapelníky rakouské armády. Tato společnost byla rakouskou vládou převzata v roce 1859.

Po různých povýšeních včetně jmenování hudebním ředitelem rakouského námořnictva v Terstu v roce 1850, kde zřídil hudební společnost stal se v roce 1864 armádním a vojenským kapelníkem admirála Maxmiliána, kterého provázel na lodi Novara na zásnubní cestě k belgické pricezně Charlotě do Brusselu. Při dvorních slavnostech v Brusselu řídil veškerý hudební program. Zde se seznámil s vévodou z Cambridge, který ho chtěl získat pro Anglii. Sawerthal však zdvořile odmítl s tím, že se cítí povinen zůstat ve službách Maxmiliánových, který si ho velice oblíbil. Vévoda z Cambridge mu nabídl, kdyby si to jednou v životě chtěl rozmyslit a přijet do Anglie, aby se jen na něho obrátil, že ho v Anglii umístí. Na to pak Sawerthal provázel císaře Maxmiliána do Mexika a to ve funkci plukovního a dvorního kapelníka. Jeho dcera Matylda, která právě absolvovala pražskou konsevatoř jako sopranistka, byla zařazena do Maxmiliánovy dvorní opery a doprovázela svého otce do Maxika.

Po tragické události v Mexiku, když byl zrušen Maxmiliánův dvůr a rozpuštěno vojsko, které císaře do Mexika doprovázelo, napsal Sawerthal- Zavrtal vévodovi z Cambridge, vylíčil mu celou mexickou tragedii a sdělil, že nesouhlasí s rakouskou politikou a dává se vévodovi k disposici pro službu v Anglii. Vévoda z Cambridge ihned Sawerthala do Anglie povolal a Sawerthal nastoupil jako kapelník u 4. královského pluku. V roce 1871 byl pak přeložen k pluku anglických ženistů, kde sloužil až do roku 1890.

Sawerthal udělal z vojenské kapely velký synfonický orchestr o 120 členech a pořádal pravidelné monsterkoncerty v Crystal Palaci v Londýně. Býval zván se svým orchestrem ke dvoru královny Viktorie, aby řídil hudební části při různých dvorních příležitostech.

V roce 1891 odešel do pense a vrátil se do Čech do Litoměřic, kde v 1893 2. května zemřel. Při koncertech v Crystal Palaci uvedl prvně ~~ou~~ ouverturu "Prodané nevěsty" Bedřicha Smetany i jiné české skladby a tak seznámil anglickou veřejnost s českou hudbou.

Jako skladatel proslavil se svými vojenskými skladbami, složil též operu "Pastýřka", která byla v 1847 uvedena na scénu ve státním divadle v Temešváru za Sawerthalova působení v Maďarsku.

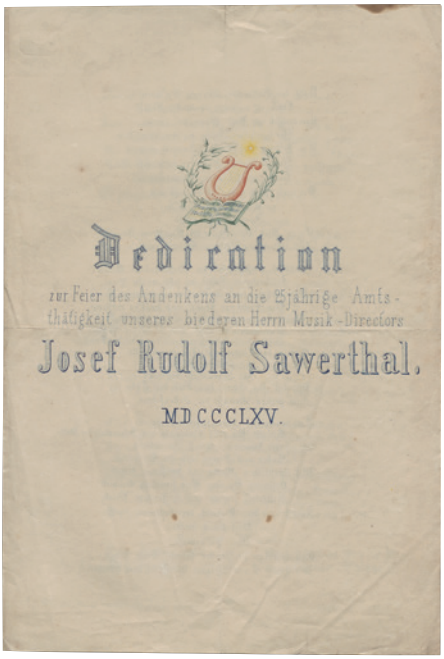
Mnoho jeho skladeb nalézá se v Zavertalově sbírce v universitní knihovně v Glasgově ve Skotsku.

Císař Maxmilián pasoval Sawerthala na rytíře řádu "Santa Maria di Guadelope". Byl též vyznamenán císařem Františkem Josefem I. a Napoleonem III.

Biografie čerpána z rodinného podání a dále:

Biography "British Bandsman" London 1888-90 60-61, III. 349-50
Farmer Henry George "Cavaliere Zavertal and the Royal Artillery Band" London 1951
Farmer Henry G. a Smith Herbert "New Mozartiana",Glasgow 1933
Marr Robert A.,"Music and Musicians" Edinburgh 1887
Wurzbach C. von, "Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich Wien 1836-89.

↑ **Milan Poštolka: the unpublished biography of Josef Sawerthal** supplemented with information provided by the family and included with the estate. / **Milan Poštolka: nepublikovaný životopis Josefa Sawerthala** doplněný o informace z rodinného podání, přiložený k pozůstalosti
ČMH, 99/73.

↑→↗ **A poem dedicated to J. Sawerthal for the 25th anniversary of his activity as a bandmaster / Báseň věnovaná J. Sawerthalovi k 25 letům kapelnické činnosti**
HARTIG, Franz X.: *Dedication zur Feier des Andenkens an die 25jährige Amtsthätigkeit unseres biederen Herrn Musik-Directors Josef Rudolf Sawerthal*. MDCCCLXVI. Mejico, Hospital militar San Lucas, 1866. ČMH, 79/73 [no. / č. 44].

The Sawerthal family

When Franz X. Hartig wrote a congratulatory poem in Mexico celebrating Sawerthal's 25 years of service as a bandmaster (1865),[24] he began by mentioning Sawerthal's native village on the Labe/Elbe and its fertile floodplains. The Zavrtal/Sawerthal family (in the parish records spelled *Sawrtal*, later *Sawrthal* and *Sawerthal*, and in exceptional cases even *Zavrtal*) lived in Polepy/Polep, which neighbours Hrušovany/Ruschowan, Vrutice/Webrutz, and other villages and communities on the Encovany/Enzowan estate, near the Labe/Elbe and the former waterlogged pastures known as the Polepy Wetlands (*Blata/Platta*) or *Königswiesen*.[25]

Josef Sawerthal was born at house no. 35 in Polepy on 5 November 1819[26] to the family of the farmer Josef Sawerthal and his wife Theresia, née Motz (1793–1862), as their third child and first son.[27] Their fourth child was Wenzel (31 August 1821),[28] who likewise would become a bandmaster and composer. His father Joseph Sawrtal (1787–1865) came from a cottager (Chaluppner) family at house no. 15. His parents were Josef Sawrtal (*1757) and Elisabeth, née Kamisch (Kamischin *1761),

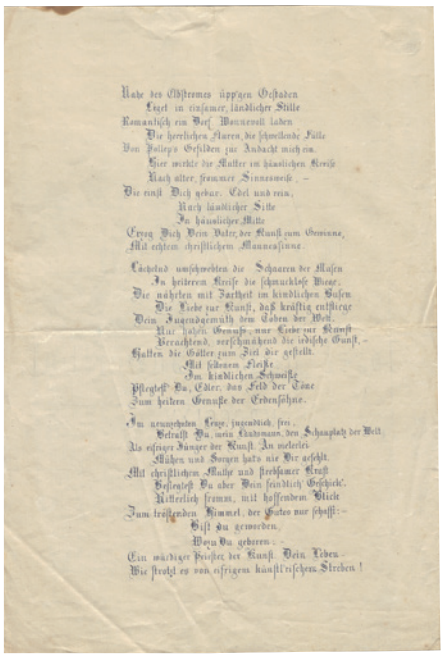
24 ČMH, 79/73 [no. 44]. *Dedication zur Feier des Andenkens an die 25jährige Amtsthätigkeit unseres biederen Herrn Musik-Directors Josef Rudolf Sawerthal* (Mejico, Hospital militar San Lucas, 1866).

25 For details, see SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen statistisch-topografisch dargestellt. Erster Band: Leitmeritzer Kreis*. Prag: J. G. Calve, 1833, p. 377.

26 State Regional Archives in Litoměřice (hereinafter SOA Litoměřice), collection of parish records, shelf mark 55/4 (Hrušovany parish, parish birth register, 1803–1835), f. 39r, 1819, 5 Nov., Polepp 35. Retrieved from https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibadatelna/permalink/09ddd7cea03b9b8d:30bdd2c7:1201ea2ef-5b:-7539/51759d258a6445959ac1f2085b80eb3d [accessed on 6 May 2026].

27 Josef Sawrthal and his wife Theresia had the following children: Theresia (1816), Maria Anna (1817), Joseph (1819), Wenzl (1821), Katharina (1823), and Anton (1826). For dates of birth, see ibid.

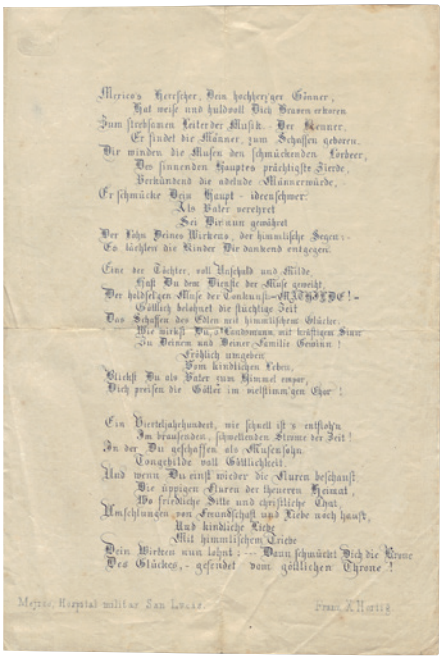
28 Ibid., f. 42v (1821, 31 Aug., Polepp 35). Retrieved from https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibadatelna/permalink/09ddd7cea03b9b8d:30bdd2c7:1201ea2ef5b:-7539/f70700f58754426aa338dc36c2386cff [accessed on 6 May 2026].

Ode des Obstromes üppigen Gestaden
Engel in einsamer, ländlicher Stille
Romantisch rein Dorf Wannowitz laden
Die herrlichen Auen, die schwellende Fülle
Von Polepy's Gefilden zur Andacht mich rin.
Hier wirkte der Musiker im häuslichen Kreise
Nach alter, frommer Sinnesweise. –
Die ernst Dich gebar. Edel und rein,
Nach ländlicher Sitte
In häuslicher Mitte
Erzog Dich Dein Vater der Kunst zum Gewinne,
Mit echtem, christlichem Mannessinne.

Lächelnd umschwebten die Schauern der Musen
In heiterem Kreise die schmucklose Wiege.
Die nährten mit Zartheit im kindlichen Busen
Die Liebe zur Kunst, das kräftig entsprieße
Dein Jugendgemüth dem Loben der Welt.
Nur hohes Genusse, nur Liebe zur Kunst
Verachtend, verschmähend die irdische Gunst. –
Hatten die Götter zum Ziel die gestellt.
Mit schönem Fleiße
Im häuslichen Schweiße
Pflegtest Du, Vater, das Feld der Töne
Zum heitern Genusse der Erdensöhne.

Im neunzehnten Lenze, jugendlich frei,
Betratst Du, mein Landmann, den Schauplatz der Welt
Als eifriger Jünger der Kunst. An vielerlei
Mühen und Sorgen hats nie Dir gefehlt.
Mit christlichem Muthe und frohsamer Kraft
Besiegtest Du aber Dein feindliches Geschick.
Ritterlich fremen, mit hoffendem Blicke
Zum tröstenden Himmel, der Sterken nur schafft: –
Bist Du geworden.
Wozu Du geboren. –
Ein mächtiger Priester der Kunst. Dein Leben
Wie strotzt es von eifrigem, kunstfrischem Streben!

Meines Herrscher, Dein hochherzger Gönner,
Hat weise und huldvoll Dich Musen erkoren.
Zum strebsamen Lehrer der Musik. Der Kenner.
Er findet die Männer zum Schaffen geboren.
Die winden die Musen den schmückenden Lorbeer,
Des sinnenden Hauptes prächtigste Zierde,
Verkündend die adelnde Männerwürde,
Er schmücke Dein Haupt - ideenschwer:
Als Vater verehret
Bei Dir nun gewähret
Der Lohn Deines Wirkens, der himmlische Segen. –
Es lächeln die Kinder Dir dankend entgegen.

Eine der Töchter, voll Unschuld und Milde,
Hast Du dem Dienste der Muse geweiht.
Der holdseligen Muse der Tonkunst – [illegible]!
Göttlich belohnet die sterbliche Zeit
Das Schaffen des Edlen mit himmlischem Glücke.
Wo wirkst Du, Landmann, mit trefflichem Sinn
Zu Deinem und Deiner Familie Gewinn!
Fröhlich umgeben
Vom kindlichen Leben,
Blickst Du als Vater zum Himmel empor,
Dich preisen die Götter im mestimmgen Chor!

Ein Vierteljahrhundert, wie schnell ist's entflohen
Im brausenden, schnellenden Strome der Zeit!
In der Du geschaffen als Musensohn.
Tongebilde voll Göttlichkeit.
Und wenn Du einst wieder die Auren beschaust.
Die üppigen Auren der theueren Heimat,
Wo friedliche Sitte und christliche Tugend
Umschlungen von Freundschaft und Liebe noch hauft,
Und kindliche Liebe
Mit himmlischem Triebe
Dein Wirken nun lohnt. — Dann schmücket Dich die Krone
Des Glückes, - gespendet vom göttlichen Throne!

Mejico, Hospital militar San Lucas. Franz X. Motz

the daughter of a schoolteacher in Hrušovany.[29] The Sawrtals became a family of peasant farmers when Josef Sawrtal Jnr married (12 February 1817)[30] Theresia Motz (1793–1862), the orphaned daughter of Thomas Motz (1765–1814), thereby marrying into the family at farmstead no. 35.[31]

Polepy and the surrounding communities grew significantly wealthier at the turn of the 18th and 19th centuries, when the aforementioned wetlands near Polepy were drained and the newly cultivable fertile black soil was apportioned among the surrounding communities and their inhabitants.[32] The land was used for vegetable gardens, as was the case with the Sawerthal family.[33] The ensuing economic prosperity was accompanied by confidence in the possibilities of progress, industry, and education as a way out of the poverty of the long years of war (1792–1815). The

29 "*Elisabeth, Tochter des Anton und Elisabeth Kamisch, gewester Schullehrer in Ruschowan, Haus. N. 30.*" Ibid., f. 47.

30 SOA Litoměřice, parish records, shelf mark 55/5 (Hrušovany parish, marriage register, 1784–1819), f. 118.

31 On the same day, the two Sawrthal brothers married two sisters from the Motz family; ibid. The younger brother Wenzl Sawrthal and Anna Maria subsequently made their home in the Sawrthal family cottage, house no. 15.

32 For the history of the Polepy wetlands and the surrounding communities. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, op. cit., p. 377.

33 "*Rustic land, including the so-called communal marshland allotted for the use of its produce*" (*Rustikalgrundstücken nebst den zur Fruchtniessung zugewiesenen sogenannten Gemeindplattengründen*) is mentioned, among other things, in an 1852 contract by which family farm no. 35 passed to Josef and Maria Sawerthal. See SOA Litoměřice, Lobkowicz of Roudnice Collection, Encovany Estate, shelf mark OS Litoměřice 325 (*Haupt Aktiv und Passiv stands Buch der Gemeinde Pollep. Zweyter Theil*, 1773–1881), f. 31v.

echoes of these ideals that carried over into the world of music recur throughout Sawerthal's writings.

For Sawerthal's first contacts with music, it was significant that Polepy was situated on the Encovany estate and belonged to the Roudnice/Raudnitz branch of the Lobkowicz family, leading musical patrons of their day who also supported the school and church in neighbouring Hrušovany. Polepy lay in a bilingual area between German-speaking Litoměřice/Leitmeritz and Czech-speaking Roudnice,[34] where the schools were German-language, but the inhabitants commonly spoke both of the territory's official languages.[35] Later, Josef Sawerthal wrote exclusively in German,[36] but he also spoke Czech and Italian,[37] and after his return from Mexico (1867), he was known for having mastered seven languages.[38] With the exception of 1864, when he became more closely involved with the musical life of Czech-speaking Prague and briefly signed his name as *Zavrtal*, he identified himself as an Austrian and a "Böhme".[39]

Prague Conservatoire (1831–1837)

At the age of 12, the two eldest Sawerthal brothers left home for Prague, where they completed the six-year course at the Prague Conservatoire. Josef studied trumpet and trombone (1831–1837),[40] while Wenzel studied clarinet (1834–1840).[41] The brass course was led by Josef Kail (1795–1871), a pioneer of new types of chromatic brass instruments.[42] At the time, the Prague Conservatoire was the first advanced music school to offer instruction in playing valved brass instruments (1826), with the interest and support of its patrons, many of whom were also the patrons of regimental bands. From 1826 to 1867, Kail taught several generations of pupils,[43] many of whom found work as military bandmasters.[44] J. Sawerthal was one of

34 Polepy and Hrušovany were mostly German, while neighbouring Vetlá and Vrbice were predominantly Czech. Concerning the language border in the Litoměřice region, see e.g. BACHMANN, Armin R. – DICKLBERGER, Alois – GREULE, Albrecht – WESE, Monika: *Atlas der deutschen Mundarten in Tschechien.* Band I. Tübingen: Narr, 2020, p. 15.

35 "*Die Einwohner reden Böhmisch und Teutsch*". SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, op. cit., p. 379.

36 The only text in Czech is a travelogue from 1864 printed in the magazine *Slavoj*, but it is obviously translated from German. For more information, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., p. 22.

37 ČMH, 99/73 [no. 77]. *Urlaub Pass No. 339* (Triest, 13 Dec. 1859).

38 *** Lokales, *Leitmeritzer Wochenblatt*, vol. 12, no. 52, 28 Dec. 1867, p. 397.

39 For more about the linguistic and ethnic identity of the Sawerthal-Zavrtal family, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 34–37.

40 Alphabetisches Verzeichnis der Absolventen des Prager Konservatoriums für Musik und der alten Orgelschule, in: BRANBERGER, Jan: *Das Konservatorium für Musik in Prag 1811–1911*. Prag: Heinrich Mercy Sohn, 1911, pp. 323–363, here p. 352.

41 Ibid.

42 Concerning Kail's involvement with innovations to the valve mechanism of the Austrian type, see HEYDE, *Das Ventilblasinstrument*, op. cit., pp. 32–33.

43 TARR, The Romantic Trumpet II. Josef Kail, op. cit., pp. 110–215.

44 KASTNER, *Manuel général de musique militaire*, op. cit.

the first, having enrolled in the prestigious class before the first graduates had completed the full six-year course.

Later references indicate that J. Sawerthal went on to master all the brass instruments of his day, teaching them as a bandmaster[45] and demonstrating their strengths as a soloist. He most often performed on the French horn (Gyöngyös 1844,[46] Nitra 1845[47]), playing works including his own *Romance for Chromatic French Horn*,[48] which he performed at concerts in Linz (1841)[49] and Trieste (1851).[50]

Another important figure at the Prague Conservatoire was Johann A. Beutel,[51] a professor of literary subjects, whom Sawerthal remembered as his teacher and friend (1846)[52] and who also helped him recruit instrumentalists (1845).[53] At the time, Beutel devoted himself fully to working as an agent and publishing the periodical *Österreichisches Theater- und Musik-Album*,[54] in which he printed music reviews and advertised available positions in 1847–1848.[55] In 1850, his pupil Jan/Johann Pavlis took over some of this work, founding the "Society for the Promotion of Military Music" in Prague.[56]

45 Sawerthal expresses this view in several texts, perhaps most convincingly in a travel journal written in Timişoara: "*Die italienischen Regimenter alle können leicht eine vorzügliche Musik haben, da sie im Stande sind, vorzügliche Musiker unter sehr annehmbaren Bedingnissen zu engagieren. Hier braucht der Kapellmeister sich nicht erst die Leute von der Compagnie auszuwählen und wie der Schulmeister mit ihnen von A bis Z einzulernen.*" ("*All the Italian regiments can easily have an excellent band, since they are in a position to engage excellent musicians on very reasonable terms. Here the bandmaster does not first have to select the men from the company and train them from A to Z like a schoolmaster*"). SAWERTHAL, Joseph: *Über einige Regimentskapellen in Ungarn und Österreich. Reisebericht, Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 6, no. 44–45, 11 and 14 Apr. 1846, pp. 176–177; no. 46, 16 Apr. 1846, pp. 181–182; no. 53, 2 May 1846, pp. 209–210; no. 55, 7 May 1846, pp. 217–218; no. 57, 12 May 1846, pp. 225–226; no. 64, 28 May 1846, pp. 254–255; no. 65–66, 30 May and 2 Jun 1846, pp. 259–260; no. 102, 25 Aug 1846, pp. 405–406. Here: vol. 6, no. 46, 16 Apr. 1846, p. 182.

46 This involves a transcription of a cavatina from the opera "Robert" (*Robert le diable*, Giacomo Meyerbeer, 1831) for French horn. *** (Gyöngyös den 25. April 1844), *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 4, no. 54, 4 May 1844, p. 216.

47 SAWERTHAL, Joseph: Correspondenzen: Musik-Vereins-Konzert in Neutra. *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 5, no. 62, 24 May 1845, pp. 247–248.

48 The piano version is preserved: *Romance per Corno cromatico e Piano Forte.* ČMH, 99/73.

49 *** Correspondenz. *Der Aufmerksame, ein Unterhaltungsblatt*, vol. 30, no. 4, 9 Jan. 1841, p. [4].

50 "*Il corno cromatico, suonato del signor Sawerthal,* [...] *tocco il cuore ed infuse una dolce malincolia nel pubblico, con l'elegia di sua composizione.*" ("*The chromatic horn, played by Mr Sawerthal,* [...] *touched the hearts of the audience and filled them with a sweet melancholy through an elegy of his own composition.*") *** Trieste, 2. Luglio 1851, *Il Diavoletto*, vol. 4, no. 180, 2 Jul. 1851, p. 717.

51 The name of Johann A. Beutel does not appear in musical encyclopaedias. He taught at the Prague Conservatoire from 1833. See AMBROS, August Wilhelm: *Das Conservatorium in Prag. Eine Denkschrift bei Gelegenheit der fünfzigjährigen Jubelfeier der Gründung*. Prag: G. Haase Söhne, 1858, p. 50.

52 SAWERTHAL, Über einige Regimentskapellen in Ungarn und Österreich, op. cit., p. 254.

53 SAWERTHAL, Josef: Aufruf an talentvolle Musiker, mit besonderer Rücksicht auf die absolvierten Zöglinge des ständischen Conservatorium der Musik zu Prag, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 5, nos. 35–36, 22 and 25 Mar. 1845, pp. 140–141.

54 Full title: *Österreichisches Theater- und Musik-Album zur Förderung dramaturgischer und musikalischer Interessen. Herausgeber und Redakteur: J. A. Beutel, Professor am Conservarorium der Musik*. Prag: C. W. Medau, 1847–1848.

55 The last issue of the magazine (38) appeared on 28 Mar. 1848.

56 For details, see VALEŠ, Vlasta: Pavlisova Vojenská hudební škola, in: *Vojenská hudba v kultuře a historii českých zemí*, op. cit., pp. 325–333.

Work as a cavalry bandmaster in Hungary (1840–1845)

After graduating from the conservatoire (1837), J. Sawerthal briefly played first horn at a theatre in Linz (1838).[57] In 1840,[58] he became the bandmaster of the 6th Wallmoden-Gimborn Cuirassier Regiment,[59] which was stationed in Sárospatak, but drew its recruits from Moravia and Silesia.[60] This was probably the place referred to in an undated fragment of a letter, apparently from the previous bandmaster,[61] who describes conditions in the "bad garrison in rural Hungary"[62] and offers to procure sheet music in Prague.

Austrian cavalry bands could offer the ideal setting for experimenting with a new type of brass band ("*Blechharmonie*").[63] As a result of longstanding aristocratic privileges, they were organized strictly as trumpet corps (*Trompeterkorps*) made up of smaller ensembles.[64] The modernisation of this system certainly required considerable inventiveness; Sawerthal clearly made successful use of the experience he gained in this way when putting together other types of flexible ensembles. Some of the compositions from this period[65] represent rather rare examples of the instrumentation of cavalry bands from the 1840s, exclusively using metal instruments including valved post horns and metal clarinets and bassoons (tritonicons)[66] tuned in various keys.[67]

Every bandmaster had to contend with the Austrian military's system of rotating garrisons, which meant frequent relocations. Sawerthal was stationed with the 6th Cuirassier Regiment in Sárospatak (1840), Gyöngyös (1842), and Topoľčany

57 In Linz, the 19-year-old Sawerthal played first horn under the bandmaster Pellet. See *** Über den Pensions-Verein der k. k. österr Militär-Kapellmeister. *Österreichisches Theater- und Musik-Album* 1847, no. 98, 16 Aug. 1847, p. 390.

58 BROWN, *Biographical Dictionary of Musicians*, op. cit., p. 540.

59 The 6th Austrian Cavalry Regiment was founded in 1701 as cuirassiers and later became dragoons. Sawerthal also signed himself as the bandmaster of a cuirassier regiment; his service certificate is headed *Graf Wallmoden Gimborn Cuirassier Regiment N. 6*, ČMH, 99/73 [no. 6], *Zeugniss*, Topolčany/Gross Tapolcsán 1 Mar. 1845.

60 WREDE, Alfons: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht.* Wien: Seidel 1901, Vol. III/1, p. 158.

61 ČMH, 99/73 [no. 1], s. d. The folded sheet containing the letter is incomplete; the portion bearing the date and the writer's name has been torn off.

62 "*Wenn Sie sich mit einer schlechten ungrischen Landgarnison begnügen und sich auf sehr wenigen Umgang beschränken im Übrigen, glaube ich, werden Sie Ihr Engagement nicht zu bereuen haben.*" Ibid.

63 Concerning the history of trumpeters' ensembles in Austria and the Bohemian lands, see SEHNAL, Jiří: Trubači a hra na přirozenou trompetu na Moravě v 17. a 18. století. *Časopis Moravského muzea – vědy společenské*, vol. 73, 1988, pp. 175–207.

64 Even 19th-century treatises still referred to cavalry regiments as "knightly". For a description of the differences in the organization and instrumentation of infantry and cavalry bands in the first half of the 19th century, see FAHRBACH, Organizzazione della musica militare austriaca, op. cit.

65 Compositions scored for cavalry band: *Friedricken Polka* (Sáros Patak, 30 May 1842) and *Masken-Revue. Garnisons Tänze für die Metallharmonie.* ČMH, 99/73.

66 Concerning the use of metal instruments with reeds in Austrian cavalry bands, see KASTNER, *Manuel général de musique militaire*, op. cit., p. 203.

67 Sawerthal dealt with this matter in detail in his series on the instrumentation of military bands: SAWERTHAL, Josef R.: Über Militär-Musik-Partituren. *Österreichisches Theater- und Musik-Album* 1847, no. 130 (29 Oct.), pp. 519–520; no. 131 (31 Oct.), pp. 523–524; no. 132 (2 Nov.), pp. 526–527; no. 133 (6 Nov.), pp. 530–531; no. 134 (7 Nov.), pp. 534–535; no. 135 (9 Nov.), pp. 539–540.

(Gross Tapolcsán, 1844).[68] Between 1842 and 1848, he became quite active as a writer and publicist. From the moment he first entered the debate over the importance of military bands (1843),[69] he became a regular contributor to the *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*,[70] and he later wrote for other periodicals as well.[71]

In Topoľčany (1844), he found himself near Nitra/Neutra, where the Music Society (*Neutraer Musikverein*) had been established only shortly before, in 1842, with the aim of organizing concerts of classical music and founding a conservatory.[72] Shortly before the end of his brief tenure there, Sawerthal was made an honorary member of the society (21 December 1844).[73] He regularly reviewed the society's concerts[74] until he took up his new post in Timișoara/Temesvár.[75] His encounter in Nitra with a new form of institutionalized musical life may have been an important episode in his career. It was perhaps there that he developed his ideas about music associations and music education, which he would later put into practice in his subsequent posts.

Bandmaster in Timișoara and advocate for founding a pension society (1845–1847)

After five years of service, Sawerthal decided to seek a new posting and transferred to the 53rd Erzherzog Leopold Infantry Regiment in Timișoara. As his Prague patron Johann A. Beutel explained, infantry regiments were usually stationed

68 WREDE, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht*, op. cit., p. 159.

69 SAWERTHAL, Joseph: Noch einige Worte über Militärmusik, 13–15 Nov. *Allgemeine Wiener Musik-Zeitung*, vol. 3, nos. 70–71, 13–15 Nov. 1843, pp. 294–295.

70 For a bibliography of Sawerthal's texts in the Viennese musical press, see MARINELLI-KÖNIG, Gertraud: *Die Böhmischen Länder in den Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz (1805–1848)*, Teil III, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2014, pp. 143–145.

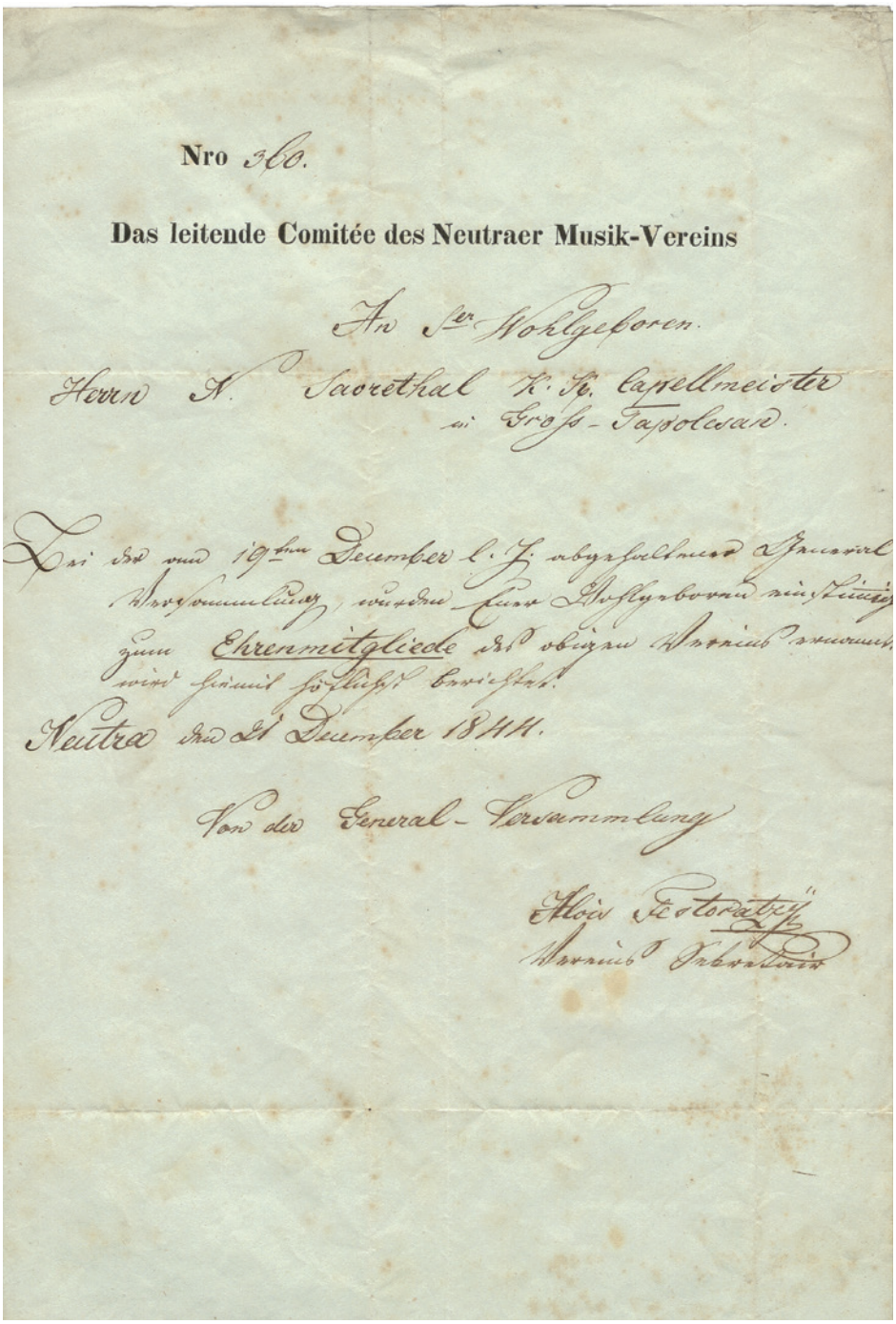
71 According to a report from 1847, at the time he was contributing articles to newspapers and magazines: *Allgemeine Theaterzeitung*, *Der Humorist*, *Wanderer*, *Die Gegenwart*, *Die Wiener Musik-Zeitung*, *Die Sontagsblätter*, *Der Ungar* etc. *** Über den Pensions-Verein der k. k. österr- Militär-Kapellmeister, *Österreichisches Theater- und Musik-Album*, no. 97, 14 Aug. 1847, p. 387.

72 For information about the society's founding and its purposes, see *** Zur Begründung eines Musikvereines und Conservatoriums in Neutra in Ungarn, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 2, no. 111, 15 Sep. 1842, p. 451.

73 ČMH, 99/73 [no. 2]. *Zeugniss* (Nitra/Neutra 21 Dec. 1844).

74 For details about the society's activities, including the founding of a school for singing and violin playing, see SAWERTHAL, Joseph: Correspondenz: Der Musikverein in Neutra, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 5, no. 25, 27 Feb. 1845, pp. 99–100; no. 26, 1 Mar. 1845, p. 104.

75 "*Das Musikvereins-Konzert in Neutra hatte am 10. März statt, und mein Referat erfolgt wegen meiner Übersiedelung so spät, da ich bei der Übernahme meiner neuen Kapelle dieselbe dergestalt verwahrlost fand, daß ich meine ganze Thätigkeit anwenden mußte, um bei den nun beginnenden Musiken in Dienst und Conversation wenigstens kein Fiasco zu machen.*" ("*The Music Society concert in Nitra took place on 10 March, and my report has been delayed because of my move: when I took over my new band, I found it so neglected that I had to devote all my efforts to ensuring that at the musical engagements that are now beginning, we would at least avoid a fiasco both in our official duties and in social interaction*"). SAWERTHAL, Musik-Vereins-Konzert in Neutra, op. cit., p. 247.

Nro 360.

Das leitende Comitée des Neutraer Musik-Vereins

An Sr. Wohlgeboren.

Herrn A. Sawerthal K. K. Capellmeister
zu Gross-Tapolcsan.

Da sie vom 19ten December l. J. abwesend waren, so wurden Sie in der Generalversammlung, welche heute Ihrer Abwesenheit ungeachtet, zum Ehrenmitgliede des hiesigen Musikvereins ernannt, wird Ihnen hiemit schriftlich eröffnet.

Neutra am 21 December 1844.

Von der General-Versammlung

Alois Festoratzy
Musik Vereins Sekretair

↑ Diploma of appointment as an honorary member of the music union in Nitra / Diplom o jmenování čestným členem hudební jednoty v Nitře
Das leitende Comitée des Neutraer Musik-Vereins, *Alois Festoratzy*, *Vereins Sekretair* (Nitra, 21 Dec. 1844) / (Nitra, 21. 12. 1844).
ČMH, 99/73 [no. / č. 2].

in more important cities,[76] which affected not only artistic ambitions but also the prospects of making a living. This became a relevant concern in 1844, when J. Sawerthal married Marie Kettlerová (*3 Dec. 1826), the daughter of an innkeeper from Dušníky, near Roudnice.[77] It is not yet known where the wedding took place,[78] but from March 1845, the newlyweds were living in Timișoara, where their first daughter Mathilde (*2 Feb. 1846) was born.

Three documents relating to his change of posting, all signed on the same day (1 March 1845), include a notification of the outcome of the selection process, specifying the terms of his appointment,[79] a testimonial from his previous employer,[80] and a contract[81] signed by the colonel of the 53rd Regiment.[82] Sawerthal's letter of thanks sent to Prague (26 Jan. 1845)[83] sheds light on the authority wielded at the time by the Prague Conservatoire and by Johann A. Beutel, who vouched for the recruitment of capable instrumentalists. Sawerthal immediately had advertisements printed (22 Mar. 1845),[84] and in the autumn of 1845 he returned to Timișoara with the young band members from Bohemia.[85]

At the time, Timișoara was a fortress city and the administrative centre of the Banat of Temeswar. The inhabitants of this multicultural city took pride in its nickname "Klein-Wien", to which the garrison band's promenade concerts also

76 B.[EUTEL], J. A.: Über den Pensions-Verein der k. k. österr-Militär-Kapellmeister, *Österreichisches Theater- und Musik-Album*, no. 98, 16 Aug. 1847, p. 390.

77 Maria Kettler was born on 3 Dec. 1826 in Dušníky, house no. 7. "*Father: Josef Kettler, son of Franz Kettler, a tavern keeper from Dušníky No. 7, and his wife Kateřina, née Schnaidrová, from Dolánky, Doksany estate. Mother: Marie, legitimate daughter of Antonín Heinz from Býčkovice, Roudnice estate, and his wife Marie, née Kuchrová, from Radouň, Liběchov estate.*" For the parish records, see SOA Litoměřice, Collection of Parish Records for the North Bohemia Region, shelf mark L105/4 (Dušníky, parish baptism records, 1812–1843), pp. 83–84. Retrieved from https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibadatelna/permalink/09ddd7cea03b9b8d:4e496e4e:12216bae987:-7002/b23279a671b04460a11fdcfa6439d473 [accessed on 6 May 2026].

78 The date of the wedding in 1844 is found in BROWN, *Biographical Dictionary of Musicians*, op. cit., p. 540. The place and date of the birth of Marie Kettlerová-Sawerthalová have been verified on the basis of parish records for children born in Polepy.

79 ČMH, 99/73 [no. 3]. (Timișoara/Temesvár, 1 Mar. 1845).

80 ČMH, 99/73 [no. 6]. *Zeugniss.* (Topoľčany/Gross Tapolcsán, 1 Mar. 1845). Signed by *Gr. Schaffgotsche Oberst.* The original contract with the 6th Cuirassier Regiment has not been preserved.

81 ČMH, 99/73 [no. 5]. *Contract* (Timișoara/Temesvar, 1 Mar. 1845).

82 Signed by Josef Schurtter, Johann Luberth, and Georg Ellepauer. For the composition and changes within the officer corps, see HOSTINEK, Paul: *Geschichte des k. k. 53. Infanterie-Regimentes Erzherzog Leopold Ludwig*. Tulln: self-published, 1881, p. 244.

83 ČMH, 99/73 [no. 4]. *An die löbliche Direction des Conservatoriums der Musik* (Temešvár/Temesvar, 26 Jan. 1845).

84 SAWERTHAL, Aufruf an talentvolle Musiker, op. cit, pp. 140–141.

85 This is discussed in: STANĚK, Wenzel: Eine Reise von Prag nach Belgrad in Serbien. *Moravia*, vol. 9, no. 97, 13 Aug. 1846, p. 386. For details, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., p. 16.

→↘ **Autograph of the march *Čechova blahosť (Kde domov můj)* (Czech Bliss / Where is My Home), composed during the military campaign near Vicenza / Autograf pochodu *Čechova blahosť (Kde domov můj)*, komponovaného při polním tažení u Vicenzy**
Czechová Blahosť (Kde domow můg!) Marsch für die Militär-Musik. Componirt von Jos. Rud. Sawerthal, Capellmeister in k. k. Erzherzog Leopold Infanterie Regimente N: 53. Vicenza den 29ten Julij 1848.
ČMH, 99/73.

contributed.[86] Band members also substituted regularly for members of the theatre orchestra.[87]

As early as 1846, Sawerthal became actively involved in the affairs of his professional community and issued a call for the establishment of a pension society for military bandmasters.[88] First, he published an appeal explaining his intentions,[89] then he visited the most important garrison cities and their bandmasters.[90] He recorded his impressions of the journey in a travelogue of considerable literary ambition, which is today a major source on the state of Austrian military bands before 1848.[91]

The compositions from the Timișoara period are mostly marches of a ceremonial character.[92] The singspiel *Gorski pastiri* (Mountain Shepherds) is often called Sawerthal's most successful composition; written to a text in Serbian (Illyrian) by Peter Protić, it was later mentioned under various titles,[93] and music journals widely discussed its exceptional success (31 July 1847).[94]

86 "*Auf unserer Promenade hören wir wöchentlich zwei Mal die schönsten Harmonien von der Kapelle des hier garnisonirten Erzh. Leopold-Infanterie-Regiments exekutiren, welche den von Alleen und Blumenbeeten geschmückten Platz zu einem der angenehmsten Unterhaltungs-orte machen.* […] *— Sie sehen also, verehrtester Herr Redakteur, daß wir mit Recht unsere Stadt ‚Klein-Wien' nennen können.*" ("*On our promenade, twice a week we hear the most delightful music performed by the band of the Archduke Leopold Infantry Regiment stationed here, which makes the square, adorned with avenues and flowerbeds, one of the most pleasant places for entertainment.* […] *You see, therefore, esteemed Editor, that we may rightly call our city 'Little Vienna'.*") *** Korespondenz: Temesvár. *Der Humorist*, vol. 11, no. 204, 2 Aug. 1847, p. 815.

87 *** Nachrichten aus Provinzstädten (Aus Temesvár, den 7. April). *Wiener Theater-Zeitung*, vol. 39, no. 91, 16 Apr. 1846, p. 364.

88 The emperor did not formally recognize the society until 1859. For an overview, see ANZENBERGER-RAMMINGER, České země a Penzijní spolek vojenských kapelníků, op. cit., pp. 237–262.

89 SAWERTHAL, Josef R.: Aufruf an sämmtliche Kapellmeister der k. k. öster. Armee zur Gründung eines Pensionsfondes. Ein Wort zu seiner Zeit, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 6, no. 125, 17 Oct. 1846, pp. 501–502; no. 126, 20 Oct. 1846, pp. 505–506.

90 Another purpose of the journey was to recruit instrumentalists in Bohemia. For more on the motives and circumstances of the journey, see SLAVICKÝ, Josef Sawerthal's Reisebericht, op. cit.

91 SAWERTHAL, Über einige Regimentskapellen in Ungarn und Österreich, op. cit.

92 A catalogue and chronology of Sawerthal's compositions will be the subject of a separate study. Among the musical materials in the estate (ČMH, 99/73) are several compositions signed in Timișoara, including the *Temeswarer Marsch* and the *Fahnenweih-Marsch* dedicated to Ludmila Csorich.

93 Including *Alpenhirtin*, *La pastorella*, *Pastýřka*.

94 Concerning this premiere and the response to it, see SLAVICKÝ, Josef Sawerthal's Reisebericht, op. cit., pp. 511–512.

Nro. 34
Czechova Blahosť
Marsch
für die
Militär Musik
componirt
von
Jos. Rud. Sawerthal
Vicenza als. 29ten Juli 1848.

Col sentimento

The war years 1848–1849

More detailed biographies mention that J. Sawerthal and his regiment took part in the military campaign[95] and were present during the war in Lombardy (1848) and Hungary (1849).[96] A report published in May 1848 stated that the bandmaster was leaving with his regiment for Fiume (Rijeka), while also expressing hope that he would soon return to Timișoara and take over the leadership of the national guard band,[97] but the transfer was cancelled.[98] The 53rd Regiment then embarked on a wartime odyssey in which it refused to join the Hungarian uprising, was dispatched to Vienna, and joined Radetzky's army in Lombardy (22 July), just a few days after the decisive Battle of Vicenza (10 July). Two autograph manuscripts signed in Vicenza confirm Sawerthal's presence there: the march *Victoria* (27 July)[99] and *Čechova blahosť (Kde domov můj)* (Czech Bliss / Where is My Home, 29 July).[100] After peace was concluded with Piedmont, the 53rd Regiment was sent to defend Croatia,[101] and at the beginning of 1849 it was recalled to Italy, where it took part in the Battle of Novara.[102] The regiment was subsequently deployed to Brescia, where Sawerthal requested a testimonial (1 March 1850)[103] for his new employer, the naval band in Trieste. It is very likely that Sawerthal learned of the available post through his brother Wenzel, who had also become a military bandmaster by this time,[104] and in January 1850 he was transferred to Trieste.[105]

Naval bandmaster in Trieste (1850–1861)

Josef Sawerthal spent what was probably his most productive decade as the *Kapellmeister der k. k. Kriegsmarine / Maestro di capella nella i. r. marina*. At the time, the Austrian Naval Band had become a prestigious ensemble with an unusually prominent ceremonial role.[106] It was then based in Trieste/Triest, to which the

95 See e.g. *** Úmrtí: J. R. Sawerthal, *Dalibor*, vol. 15, nos. 29–30, 13 May 1893, p. 237.
96 MARR, *Music for the People*, op. cit., p. 93.
97 *** Notizen: Temesvar, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, vol. 8, 1848, no. 59, p. 236.
98 For more details on the involvement of the 53rd Regiment in campaigns in 1848–1849, see HOSTINEK, *Geschichte des k. k. 53. Infanterie-Regimentes*, op. cit., p. 245.
99 *Victoria-Marsch für die Militär-Musik componirt von Jos. Rud: Sawerthal, Capellmeister im k. k. 53ten Erzh. Leopold Infanterie Regmte. Vicenza den 27ten July 1848.* ČMH, 99/73.
100 *Czechová Blahosť (Kde domow můg). Marsch für die Militär: Musik componirt von Jos: Rud: Sawerthal Capellmeister im k. k. löbl: Erzh: Leopold Inft. Regimente Nr. 53. Vicenza 29. July 1848.* ČMH, 99/73.
101 HOSTINEK, *Geschichte des k. k. 53. Infanterie-Regimentes*, op. cit., p. 253.
102 Ibid., pp. 253, 255, 264.
103 ČMH, 99/73 [no. 8]. *Zeugniss* (Brescia, 1 Mar. 1850).
104 At the time, Wenzel Zavrtal was briefly the director of a "staggiona" (theatrical company) in Barcelona (1847), but he returned to Milan (1847), where he married the singer Carlotta Maironi da Ponte (1826–1873) and took up his post as bandmaster of the 54th Prinz Emil Infantry Regiment.
105 NEUWIRTH, Victor von: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 54*. Wien: Kreisel & Gröger, 1886, pp. 292–293.
106 For an overview, see TRULEI – WINKLER, *Lyra & Anker*, op. cit., pp. 32–40.

naval institutions had been temporarily relocated from Venice (1849);[107] after 1859 they were moved to Pula/Pola, where they remained until 1918. During that period, Trieste was growing into Austria's most important commercial port, especially after its connection to the Südbahn (Southern Railway). The city's rich, multicultural social life included an opera house (Teatro Grande) as well as a Czech community.[108]

Sawerthal carefully preserved a set of documents relating to his employment in Trieste, which he later used to substantiate his claim to a pension. Thanks to this, we get a rather vivid picture of his duties and activities. Josef Sawerthal entered into a contract with the naval music society (18 February 1850), signed by Admiral Bujaković[109] and members of the officer corps,[110] which was later extended by a new contract (11 August 1854)[111] and an addendum (1 March 1860).[112] As a bandmaster, he was still a civilian employed under contract. The insecurity of this arrangement became apparent in 1858–1859, when heart disease rendered him unable to work for half a year.[113] After that, he enlisted in the navy as a volunteer (13 December 1859), was formally admitted to the service as a boatswain (*Bootsmann*),[114] and on the same day was issued a passport authorizing him to reside in Trieste.[115] As he later documented, he had done so in order to secure his entitlement to a pension in the event of disability and on the orders of Archduke

107 Concerning the organisation of the Austrian navy and its reforms after 1849, see MEYNERT, Hermann: *Geschichte der k. k. österreichischen Armee*. 4. Band. Wien: Carl Gerold und Sohn, 1854, pp. 178–179.

108 Concerning the Czech community in Trieste, see CAVALLINI, Ivano: Music Migrations from the Bohemian Lands to Trieste and the National Awakening of the Southern Slavs, in: *Music Migration in the Early Modern Age*, eds. Jolanta Guzy-Pasiak – Aneta Markuszewska, Warszawa: Liber Pro Arte, 2016, p. 323.

109 Alexander Bujaković/Alexander Freiherr von Buiacovich (1792–1870) was the deputy supreme commander of the Imperial and Royal Navy from 1849 to 1855.

110 ČMH, 99/73 [no. 7]. *Vertrag* (Trieste/Triest, 18 Feb. 1850). The signatories are: *L*[eonhard Libert] *de Paradis Major*, [Apoliner] *Uiesky Major*, [Gabriel] *Buday Oberst*, *A*[lexander] *Buiacovich*; confirmed by: *ges. u. apb.* [Hans] B[irch] *Dahlerup.* For the names of the staff members in 1862, see *Almanacco e Guida scematica di Trieste*. Trieste: Libreria Schubart, 1862, pp. 94–101.

111 ČMH, 99/73 [no. 13]. *Vertrag* (Trieste/Triest, 11 Aug. 1854). The signatories are: [Michael] *Brettner Oberst,* [Leonhard Libert] *Paradis Oberst,* [Anton Michael] *Bourguignon*, [Gabriel von] *Buday Oberst*. Confirmed by: *Gesehen vom k. k. Marine Ober Kommandanten Triest den 30. August 1854* [Franz von] *Wimpffen mpria*.

112 Ibid., inscription on the last page. "*Ad D. Vorstehender Contract wurde am 1ten März 1860 unter folgenden Modalitäten erneuert:* […]"

113 Sawerthal explains these events in correspondence dated 1864. For details, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit.

114 From 1849, the Austrian Navy enlisted volunteers in the second and third classes. The first class was reserved for individuals who had completed longer sea voyages and served aboard large ships. The term of service was eight years. For more information, see MEYNERT, *Geschichte der k. k. österreichischen Armee*, op. cit., p. 179.

115 ČMH, 99/73 [no. 17]. *Urlaub Pass No. 339* (Trieste/Triest, 13 Dec. 1859).

Maximilian.[116] Admiral Marno[117] gave him friendly advice (6 April 1860)[118] and apparently also arranged for his further advancement, so that the bandmaster was reclassified as a first-class boatswain with a higher salary in view of his family circumstances (18 August 1860).[119]

At this time, Sawerthal gave up his journalistic activities but devoted himself all the more to composing. Perhaps the largest number of his surviving compositions dates from 1850–1855, and these were published in piano reductions in Milan (Ricordi) and Vienna (Glöggl),[120] and some have even been preserved in autograph scores with instrumentation for naval band. Immediately after taking up the post, he again went to Bohemia to recruit instrumentalists, and a month after signing his contract (10 April), he was already returning via Vienna[121] with 20 new "oboists".[122]

The cooperation between the two Sawerthal brothers played an important role in integrating the naval band into the life of the city. As early as 1850, they organized their first joint charity event, employing the combined forces of the bands in the prosperous commercial port. Following the catastrophic fire in Kraków (18 July), they organized a benefit concert at the Giardino Rossetti (12 August)[123] and a public appeal for donations,[124] for which they received a commendation

116 Sawerthal brings up this argument in a later request for a pension: "*Der gefertigte wurde auf Allerhöchsten Befehl Seiner Majestät des Kaisers Maximilian, als damaligen Marine-Ober-Commandanten in Dezember 1859 in k. k. Matrosen-Corps als Bootsmann 1 Classe assentiert*" ("*The undersigned was, by the highest command of His Imperial Highness Archduke Ferdinand Maximilian, then Commander-in-Chief of the Navy, enlisted in the Imperial-Royal Naval Corps as a boatswain in December 1859.*"). ČMH, 99/73 [no. 17]. *An das hohe K. K. Kriegsministerium in Wien* (Polepy/Polep, 13 Sep. 1867).

117 Adolf Marno von Eichenhorst (1823–1893).

118 ČMH, 99/73 [no. 75]. *Lieber Sawerthal!* (Pula/Pola, 6 Apr. 1860).

119 "*Im Berücksichtigung der, mit geschätzten Zuschrift No. 107 wom 31. März d. J. anher mitgetheilten, und vom Bootsmann 1. Klasse (Kapellmeister) Josef Saverthal motivirten Familien-Verhältnissen, finde ich mich veranlasst denselben mit heutigem Tage, aus der 2ten in die 1ts Classe der Verheiratheten zu übersetzen; was ihm gefälligst mitgeteilt werden wollte.*" ("*In consideration of the family circumstances communicated here in the esteemed letter no. 107 of 31 March of this year and cited by First-Class Seaman (bandmaster) Josef Saverthal as the reason, I find myself compelled, as of today, to transfer him from the Second to the First Class of Married Men; this was to be communicated to him accordingly.*") ČMH, 99/73 [no. 74]. By order of Admiral Marno, *k. k. Matrosen Corps Commando No. 2101. An das löbl. K. K. Marine Musik Commando.* (Pula/Pola, 18 Aug. 1860).

120 Cf. the catalogue of offerings of the company Hoffmeister in Leipzig for the years 1851–1861: HOFFMEISTER, Adolph: *Musikalisch-literarischer Monatsbericht neuer Musikalien, musikalischer Schriften und Abbildungen*. Leipzig: Fr. Whistling, 1851, no. 6, p. 117.

121 Report on his presence in Vienna ("*Herr J. Sawertal, Kapellmeister in Triest*"): *** Angekommen in den Gasthöfen: Goldnes Kreuz, Wieden Nr. 11, *Fremdenblatt*, vol. 4, no. 85, 10 Apr. 1850, p. [3].

122 "*– Der Capellmeister Sawarthal* [!] *des k. k. Marinecorps ist mit 20 für die Corps-Musikbande geworbenen Hautboisten hier durch, nach Triest gereist.*" *** Was gibt es in Wien Neues?, *Wiener Theater-Zeitung*, vol. 43, no. 86, 10 Apr. 1850, p. 343.

123 For an invitation with concert programme, see ***Gran Concerto nel Giardino Rossetti, *Il Diavoletto*, vol. 3, no. 222, 12 Aug. 1850, pp. 885–886.

124 Statement of accounts recording the proceeds from the concert; see ČMH, 99/73 [no. 10]. *Gebährungs-Ausweis des Kaiserin Maria-Anna Stiftungsfondes seit dem Beginne d. i. vom 1. Mai bis 31. Juli 1852*, printed (incomplete).

from Admiral Bujaković[125] and a letter of thanks from Krakow.[126] Wenzel Zavrtal left Trieste in November 1850,[127] when he and the 54th Regiment were transferred to Bohemia.[128] He then served briefly in Vienna (1852–1854),[129] but he soon took the opportunity of returning to Trieste (1854), when he went over to the 59th Erzherzog Rainer Regiment. The two brothers then parted ways for a long time before the next Austro-Piedmontese War (1859), when Wenzel left Austrian service and followed his wife to her native Milan.

Sawerthal's friendly contacts in Trieste are documented by a set of portraits with a dedication.[130] Among the more prominent figures was notably the co-founder of the shipping company Austrian Lloyd, Karl de Bruck,[131] along with Luigi Ricci (1805–1859),[132] the "*maestro di cappella*" of the theatre and the cathedral. The culmination of Sawerthal's efforts was the founding of the Società Musicale Triestina / Triester Musikverein (1852), with the aim of establishing an institution in Trieste dedicated to the performance of classical music.[133] The establishment of this civic association, which included a music school, attracted the attention of music journals in Vienna,[134] Milan,[135] Leipzig,[136] and Berlin.[137] Regular concert reviews appeared until 1855; by 1857, the Società was already described as being in the process of reorganization, and Sawerthal was no longer mentioned as belonging to its leadership.[138] His Certificate of Unpaid Services Rendered for 1858[139] can therefore be regarded as an acknowledgement that his activities had come to an end.

The society's brief existence may have been due to its dependence on Sawerthal and the availability of his time, which soon became increasingly limited. In 1853,

125 ČMH, 99/73 [no. 9]. *N. 1055* (Trieste/Triest, 25 Jun. 1852).
126 Letter from Krakow to the brothers Wenzel and Josef Sawerthal dated 1 Sep. 1850; see *** (Eingesendet), *Österreichischer Soldatenfreund*, vol. 3, no. 119, 3 Sep. 1850, p. 536.
127 The railway redeployment began on 16 Nov., when the 54th Regiment in Ljubljana was "einwagoniert" (loaded onto railway wagons). See Ibid., p. 294.
128 This involved Radetzky's redeployment of the army from Italy to the northern border, known as the *Eisenbahneinmarsch* ("railway deployment"), which followed the Prussian mobilization.
129 From December 1851, the 54th Regiment was stationed in Vienna, and in the years that followed its band performed frequently and advertised its performances in the Viennese press. See the results of a full-text search for "Zawertal" / "Zavertal" in the contemporary press – *ANNO. Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften*, op. cit.
130 For the collection of iconographic materials from the estate of J. Sawerthal, see ČMH, F II 8161–F II 8176.
131 Karl von Bruck (1796–1860), entrepreneur and later the Austrian minister of trade (1848–1851) and finance (1855–1860).
132 Luigi Ricci was a graduate of the Naples Conservatoire and the brother of the composer and bandmaster Federico Ricci (1809–1877). His wife Ludmila, née Stolzová (1826–1910), a soloist with the Teatro Grande in Trieste, was from Kostelec nad Labem in Bohemia and was the sister of Václav Stolz (1828–1904), then lessee of the Teatro Grande, and of the later soloist Tereza Stolzová (Teresa Stolz, 1834–1902).
133 *** Musik: Die Società musicale in Triest, *Illustrirte Zeitung*, no. 519, 11 Jun. 1853, p. 378.
134 *** Triester Correspondenz, *Neue Wiener Musik-Zeitung*, vol. 2, no. 10, 10 Mar. 1853, p. 41.
135 *** Notizie: Trieste, *Gazzetta musicale di Milano*, vol. 11, no. 42, 20 Mar. 1853, p. 54.
136 *** Musik: Die Società musicale in Triest, op. cit., p. 378.
137 *** Nachrichten: Triest, *Berliner Musikzeitung*, vol. 7, no. 12, 6 Mar. 1853, p. 96.
138 *Guida scematica della Città di Trieste,* Anno I. Trieste: Tipografia del Lloyd Austriaco, 1857, p. 52.
139 ČMH, 99/73 [no. 17]. *Società musicale in Trieste* (Trieste, 14 Jul. 1858).

the size of his family increased with the birth of the twins Heinrich and Gabriella, then he got a new superior the following year. With the dismissal of the Prague native Franz von Wimpffen (a letter of thanks to Sawerthal is dated 15 October 1853),[140] supreme command was entrusted to Archduke Ferdinand Maximilian (1832–1867), the younger brother of Emperor Franz Joseph. Sawerthal may have already met him back in 1850, when the 18-year-old archduke entered military service in the navy.[141] Their mutual trust deepened over time, and Sawerthal subsequently followed him, at his request, on his fateful expedition to Mexico (1864–1867).

We learn nothing from the estate about the reform of the naval band, which Sawerthal saw through with Maximilian's support (1855), obtaining a special status for the band that allowed smaller ensembles to be detached for service aboard individual ships and at individual ports.[142] Maximilian's favour was reflected both in the greater demands placed on the band in the course of its official duties and in its being entrusted with increasingly important representational assignments. The emperor visited Trieste at the end of 1856, and Sawerthal was commissioned by the municipal authorities (13 October 1856)[143] to arrange a ceremonial musical performance with the participation of all of the city's musical forces (26 November).[144] A major undertaking during Maximilian's tenure was the Novara expedition, the voyage of the sailing frigate *Novara* around the world (1857–1859),[145] for which Sawerthal provided a seven-member band.[146]

On 16 May 1857, Maximilian asked his bandmaster to accompany him with a 16-member band to Brussels, where he was to marry Princess Charlotte of Belgium.[147] In the course of two weeks, Sawerthal put together an ensemble capable of playing with both wind and string instrumentation, and arranged and prepared

140 "*Für die vielen angenehmen Abende, welche Sie, der Herr Kapellmeister, durch Ihre musikalischen Leistungen im Vereins-Lokal der Villa-Necker den k. k. Herrn Offizieren, Beamten und sonstigen Vereins-Mitgliedern schon durch zwei Sommer bereitet haben* […]" ("*For the many pleasant evenings that you, Maestro, have prepared during the last two summers for the Imperial and Royal officers, officials, and other members of the society by giving performances at the Villa-Necker club premises* […]"). ČMH, 99/73 [no. 12]. (Triest, 15 Oct. 1853). Villa Necker was the site of naval headquarters from 1851 to 1853.

141 Selections from his correspondence, with descriptions of social life in Trieste; see PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele: *Ferdinand Maxmilián Habsburský. Soukromé dopisy mexického císaře a jeho rodiny*. Praha: Euromedia, 2008, p. 63 ff.

142 For more information, see Die Kriegs-Marine, retrieved from https://www.militaermusikfreunde.at/geschichte/allgemeines/die-kriegs-marine [accessed on 6 May 2026].

143 ČMH, 99/73 [no. 14]. *N. 310* (Trieste/Triest, 13 Oct. 1856), signed by [Muzio Giuseppe] *Tommasini Podestà*.

144 Four bands took part in the performance: the naval band, the band of Archduke Rainer's regiment led by Wenzel Zawertal, the band of the Cacciatori territoriali, and the band of the Austrian shipping company Lloyd. ***** Trieste 24 novembre, *Il Diavoletto*, vol. 9, no. 325, 26 Nov. 1856, p. 1307.

145 One of the ways that this undertaking was promoted was the publication of Sawerthal's composition *Novara-Bewillkommungs-Marsch für das Pianoforte.* Wien: C. A. Spina, 1857.

146 Sawerthal did not take part in this expedition, as is sometimes claimed. For an overview, see BASCH-RITTER, Renate: *Die Weltumsegelung der Novara 1857–1859*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 2008, p. 56.

147 *Le Monde illustré* devoted extensive pictorial coverage to this highlight of the social season in its first annual volume, no. 17, 8 Aug. 1857, etc.

the repertoire, and on 24 May he boarded the steamship Elisabeth.[148] It was during this voyage that he is said to have received a lucrative offer to enter British service, which he initially declined; after subsequent events, however, he renewed the contact (1868).[149]

As later correspondence suggests,[150] Sawerthal paid a heavy price for this extraordinary workload, spending the next six months unable to work. From his employer, he requested a certificate attesting his lack of means[151] and from the Società (14 June)[152] and the city administration (19 June) a certificate confirming that he had received no remuneration for the charity concerts.[153] He devoted his convalescence entirely to his family, as attested by two autograph manuscripts from a collection of compositions for children.[154]

Sawerthal went back to work in the summer of 1858 during what was probably the busiest season for the naval band. After his marriage, Maximilian was appointed governor of Austrian Lombardy and often had the band play in Venice, where it took part in celebrations of his birthday (6 July)[155] and serenades in honour of Archduchess Charlotte (15 July).[156] Upon receiving news of the birth of Archduke Rudolf, the ensemble was summoned to Milan by telegram,[157] where it played at a public celebration (31 August).[158] Other prestigious occasions included the christening of the steamship Kaiser at the new arsenal in Pula (7 October)[159] and a concert for the end of the spa season in Venice (24 October), where Richard

148 Sawerthal described the journey in the six-volume series Eine Reise nach London, *Neue Wiener Musik-Zeitung*, vol. 7, no. 4, 28 Jan. 1858, pp. 13–14 ff. A new expanded edition was issued ten years later: Eine Reise nach London. Aus dem Tagebuche des Josef Rudolf Sawerthal, *Leitmeritzer Wochenblatt*, vol. 13, no. 10, 7 Mar. 1868, p. 76 ff.

149 Note entered by Milan Poštolka, ČMH, 99/73.

150 For details, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 20, 45.

151 ČMH, 99/73 [no. 16]. *Zeugniss* (Trieste/Triest, 23 Jun. 1858), seal *k. k. Marine-Infanterie-Regiments-Commando,* issued by Colonel Uiejski.

152 ČMH, 99/73 [no. 17]. *All'Egregio Signor J. R. Sawerthal* (Trieste/Triest, 14 Jun. 1858), stamp *Società musicale 1852,* signed by Lodovico de Gutmanstal et al.

153 ČMH, 99/73 [no. 15], confirmation (Trieste/Triest, 19 Jun. 1858), stamp: *Sigillum imp. Reg. Magist/// Tergest*, issued by [Francesco] *Maruschig.*

154 *Grosse Konzerte für den vierjährigen hausgrossen Virtuosen Heinrich Sawerthal und seine Schwestern, grössten Theils* […] *gedichtet und componirt* […] *von dem Vater der Virtuosen, Triest und Venedig 1857–1861.* ČMH, 99/73.

155 On 6 July 1858, the naval band played at a celebration in Piazza San Marco marking the birth of the Archduke. *** Vermischte Nachrichten aus den Kronländer: Venedig, *Wiener Theater-Zeitung*, vol. 52, no. 156, 11 Jul. 1858, p. 622.

156 For a description of the celebration, see *** Vermischte Nachrichten aus den Kronländer: Venedig, *Wiener Theater-Zeitung*, vol. 52, no. 163, 20 Jul. 1858, p. 650.

157 *** Vermischte Nachrichten aus den Kronländer: Venedig. *Wiener Theater-Zeitung*, vol. 52, no. 195, 26 Aug. 1858, p. 778.

158 For a description of the celebration, see *** Vermischte Nachrichten, *Morgen-Post*, vol. 8, no. 239, 31 Aug. 1858, p. [2].

159 For a description of the musical accompaniment of the celebration, see *** Der Stapellauf des Linienschiffes "Kaiser", *Wiener Theater-Zeitung*, vol. 52, no. 231, 8 Oct. 1858, p. 922.

Wagner happened to be staying. Sawerthal performed the overture to Wagner's opera *Rienzi* for him[160] and received a letter of thanks from the composer.[161]

The war of 1859 brought a chapter in the lives of the two Sawerthal brothers to a close. Among other things, it resulted in the dismissal of Archduke Maximilian from his post, the accelerated relocation of the main port to Pula, Wenzel's departure for Italy, and Josef's decision to seek more secure employment in the navy. In Trieste, he again organized a charity concert for the benefit of the wounded.[162] The last major event was apparently a serenade given for the Empress at Miramare (letter dated 22 May 1861).[163] The Sawerthal family's move from Trieste can be dated precisely: on 7 November 1861, he reported the loss of two pieces of luggage containing his entire household effects while travelling by steamer to Pula. He drew up two lists of the missing items, one more detailed than the other,[164] which offer a glimpse into the material circumstances of a bandmaster accustomed to a modest lifestyle, yet equipped for service in high society. One of the few copies of his works to bear a date (March 1862) is the march *Adio Trieste*.[165]

Recruiting a band in Bohemia for the Austrian Volunteer Corps in Mexico

The next chapter in Sawerthal's dramatic life began in 1864, when Archduke Maximilian accepted an invitation to Mexico, began setting up the institutions of an imperial court, and requested a military band with Sawerthal as its bandmaster. As the correspondence shows, Sawerthal did everything he could to avoid taking on this task.[166] In the end, however, he resigned and departed for Mexico at the express wish of Emperor Maximilian.[167] For reasons of economy, the planned court

160 *** Venedig, 24. October (Ende der Badesaison. Feste. Oper. Richard Wagner. Militärmusik). *Die Presse*, vol. 11, no. 249, 29 Oct. 1858, p. [2].

161 *Richard Wagner: Sämtliche Briefe*, ed. Andreas Mielke, Bd. 10. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel 2000, p. 115.

162 ČMH, 99/73 [no. 19]. A letter of thanks on the official letterhead of the *Comitato filiale in Trieste della Società Centrale patriottica durante la Guerra in Vienna.* (Trieste/Triest, 30 Sep. 1859), signed by *Antonio Pillenich.*

163 ČMH, 99/73 [no. 20]. Letter of thanks, *Der Vorstand des Schillervereins* (Trieste/Triest, 22 May 1861), signed by *Julius Stellep* and *Franz Ed. Scherer*.

164 ČMH, 99/73 [no. 21]. *Beiläufige Werth der mir am 7. I. M. gestohlenen Effekten* (Pula/Pola, 8 Nov. 1861).

165 *Adio Trieste*. ČMH, 99/73, copy signed: *Pola am 29 März 1862. F. Rübárz Bandist.*

166 For a summary of these sources, information in the press, and the chronology of events, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit.

167 Sawerthal emphasises his journey to Mexico at the behest of Maximilian in applications for the granting of a pension: "*Auf Allerhöchsten Wunsch Sr. M. des Kaisers Maximilian ging derselbe sodann mit dem Österreichischen Freiwilligen-Corps nach Mexico als Kaiser-Musik-Director, wo er alle Funktionen eines Hofkapellmeisters zur Allerhöchsten Zufriedenheit Ihrer Majestäten versah* […]" ("*At the command of His Imperial Majesty Emperor Maximilian, he then departed for Mexico with an Austrian ensemble of volunteers to serve as the Imperial Music Director; there, he carried out all of the duties of a court Kapellmeister to the supreme satisfaction of Their Imperial Majesties* […]"). ČMH, 99/73 [no. 73]. *An das löblich K. K. Bezirksamt zu Leitmeritz* (Polepy/Polep, 13 Sep. 1867).

ensemble was established as part of the Austrian (later Austro-Belgian) Volunteer Corps, which began recruiting in May 1864.[168] Recruitment of the band began at the same time[169] under the coordination of Matthias Leisser, who had previously served in the navy;[170] he and Sawerthal corresponded as old acquaintances. Leisser issued Sawerthal authorization to travel to Bohemia (28 May).[171] In Prague, his former classmate J. Pavlis then provided him with valuable assistance in quickly assembling the future court band;[172] this prestigious undertaking later inspired Pavlis to establish a successful music agency.[173]

In the summer of 1864, a series of further events unfolded,[174] culminating in Sawerthal's admission to a Vienna hospital following another cardiac episode (13 August).[175] He proposed an alternative solution to Leisser, whereby he would remain in Bohemia with his family and send Josef Řebíček (1844–1904) to Mexico in his stead.[176] Ultimately, however, he received assurances that his salary would be sufficient to support his family (22 October),[177] so he sailed from Trieste with the band on the steamer *Bolivian* (19 November). Given that the journey was essentially an expedition, he left his wife and seven children at home, which was hard for him to bear, as he emphasised repeatedly in further correspondence.[178] He took with him to Mexico only his eldest daughter, Mathilde,[179] who had meanwhile completed her vocal studies at the conservatoires in Milan and Prague and had already made a successful debut in Salzburg.[180] Mathilde signed a contract with Annibale Biacchi's opera company (30 March 1865),[181] becoming one of four soloists at the Mexican National Theatre to hold the title of *prima donna assoluta*.[182]

168 For details, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 15–18.
169 A set of official recruitment forms is preserved in the estate: ČMH, 99/73 [nos. 23–29].
170 Matthias Leisser, a major in the Austrian navy, was released for service in Mexico on 30 Apr. 1864; see *Verordnungsblatt für S. M. Kriegs-Marine*, vol. 4, no. 14, 30 Apr. 1864, p. 63.
171 ČMH, 99/73 [no. 30]. (Vienna/Wien, 28 May 1864). For a facsimile of the document, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., p. 15.
172 For more details, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., p. 18.
173 For more details, see VALEŠ, Pavlisova Vojenská hudební škola, op. cit.
174 For the set of documents, see ČMH, 99/73 [nos. 31–35]. For details on the sequence of events, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 19–22.
175 ČMH, 99/73 [no. 31], report of illness (Vienna/Wien, 13 Aug. 1864).
176 See SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 20–21.
177 ČMH, 99/73 [no. 80]. (Ljubljana/Laibach, 22 Oct. 1864).
178 For more information, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 32, 46.
179 For basic biographical information about Mathilde Sawerthalová, see FASTL, Christian: "Sawerthal (Saverthal, Sawertal, Zaverthal, Zavrtal, Zavrthal), Familie", in: *Österreichisches Musiklexikon online*, retrieved from https://dx.doi.org/10.1553/0x0001e066 [accessed on 6 May 2026].
180 For details about events in the life of Mathilde Sawerthal/Matylda Zavrtalova in 1864, see SLAVICKÝ, Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 23–30.
181 ČMH, 99/73 [no. 36]. (Ciudad de México/Mexico, 30 Mar. 1865).
182 *** Die Theater in Mexico, *Signale* für die *musikalische Welt*, vol. 5, 1866, no. 1, p. 75.

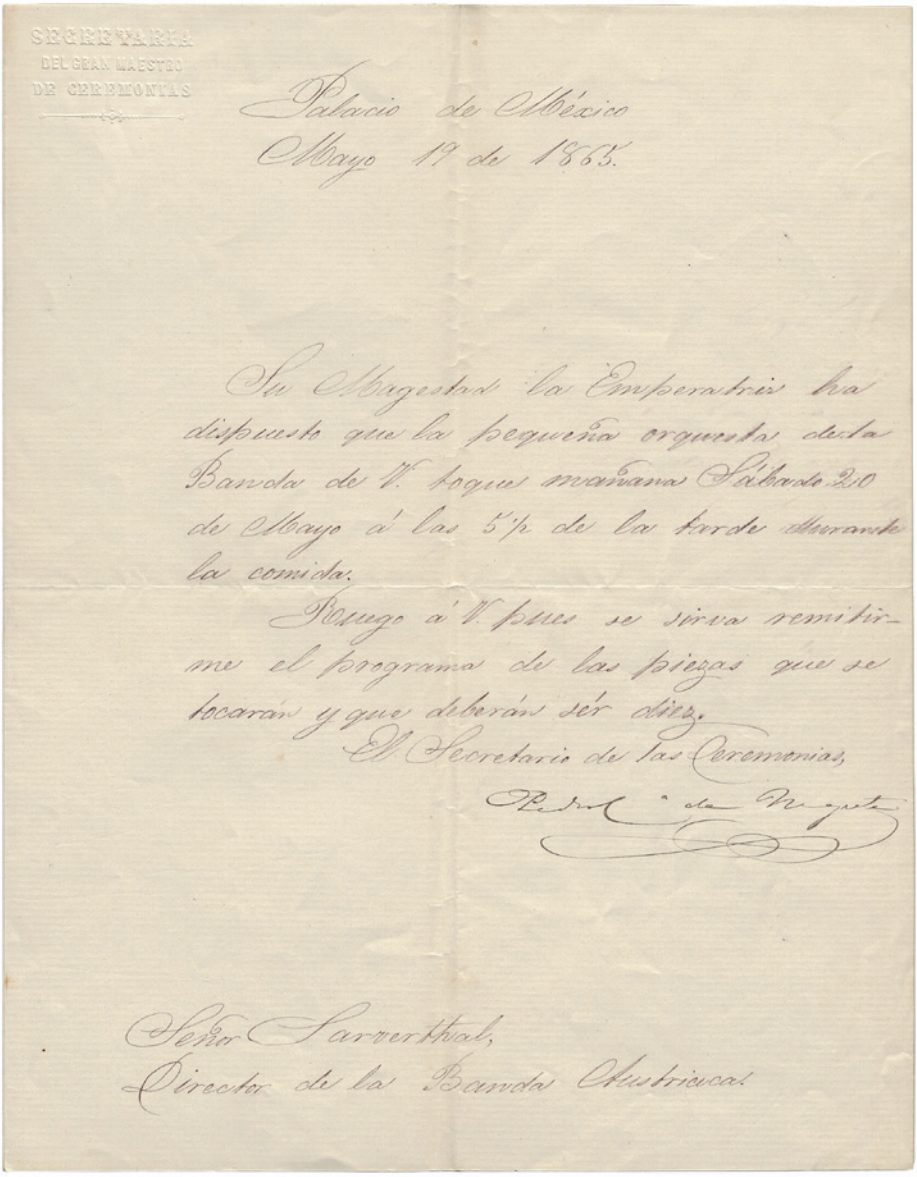
A few recollections of the court band in Mexico

Sawerthal's "Música austriaca" operated in Mexico for only two years (February 1865–December 1866), but left a significant mark there.[183] In Mexico City, it performed at state ceremonial events as well as in regular public concerts, which won the favour of audiences and the press.[184] One important document is a list of the court band's assignments (10 September 1865),[185] which provides rare documentation of the nature of court ceremonies and of the versatility of the musical ensemble; its members were also able to form a small band and a male choir for the court chapel. Separate messages from the court contained instructions for special assignments.[186] Included are a printed programme for a concert at the Imperial Palace (18 September 1865)[187] and a note of thanks for a charity concert (2 September 1865).[188] The diploma certifying Sawerthal's admission to the Sociedad Filarmónica Mexicana (12 June 1866)[189] is an important document attesting to his contacts with the elite of Mexico's musical life.[190]

The release of the court band to Puebla (14 February 1866) attests to its involvement in theatrical life;[191] Sawerthal conducted a series of 16 performances there.[192] He also arranged his daughter Mathilde's wedding in Puebla (14 April 1866),[193] where she married the Austrian officer Alois von Weissmann (1839–1880);[194] thereafter, she used the name Mathilde Weissmann-Sawerthal.

Another set of letters, in which Sawerthal objects to a reduction in his salary (11 September 1866),[195] sheds light on the events surrounding the fall of the Empire. His engagement formally expired with the dissolution of the Austrian corps (6 December 1866). According to the recollections of J. Uliczny, some members of the band remained in Mexico. Following the capture and execution of Emperor Maximilian (19 June 1867), they entered the service of the new state at

183 For more information, see AGUILAR RUZ – SLAVICKÝ, Josef Sawerthal and Música Austriaca in Mexico, op. cit.
184 For more information, see ibid.
185 ČMH, 99/73 [no. 41]. (Ciudad de México/Mexico, 10 Sep. 1865).
186 ČMH, 99/73 [nos. 37–40, 45, 48]. The notes were written by the master of ceremonies, Pedro de Negrete, on letterhead reading *Palacio de Mexico, Segretaria del Gran maestro de ceremonias*, and, after the publication of the court regulations, *Casa del emperador, Servicio del Gran maestro de ceremonias*.
187 ČMH, 99/73 [no. 43]. (Ciudad de México/Mexico, 18 Oct. 1865).
188 ČMH, 99/73 [no. 42]. (Ciudad de México/Mexico, 2 Sep. 1865). Signed by *Dolores Yermo* and *Esther Pesado de Villaurutia.*
189 ČMH, 99/73 [no. 53]. (Ciudad de México/Mexico, 12 Jun. 1866).
190 For details, see AGUILAR RUZ – SLAVICKÝ, Josef Sawerthal and Música Austriaca in Mexico, op. cit.
191 ČMH, 99/73 [no. 48]. (Ciudad de México/Mexico, 14 Feb. 1866).
192 Mention in a letter dated 4 Mar. 1866, ČMH, 99/73 [no. 49]. (Puebla, 4 Mar. 1866).
193 ČMH, 99/73 [no. 47], wedding announcement (Puebla, 14 Apr. 1866).
194 For biographical details about Alois von Weissmann, see his obituary in *Tagespost*, vol. 25, no. 125, Graz, 11 May 1880, p. [8].
195 ČMH, 99/73 [nos. 50–52]. (Ciudad de México/Mexico, 11 Sep. 1866).

SECRETARIA
DEL GRAN MAESTRO
DE CEREMONIAS

Palacio de México
Mayo 19 de 1865.

Su Magestad la Emperatriz ha dispuesto que la pequeña orquesta de la Banda de V. toque mañana Sábado 20 de Mayo á las 5 p. de la tarde durante la comida.

Ruego á V. pues se sirva remitirme el programa de las piezas que se tocarán y que deberán ser diez.

El Secretario de las Ceremonias,

Pedro de Negrete

Señor Sarrerthal,
Director de la Banda Austriaca.

↑ Work order for the court ensemble / Úkolový lístek pro dvorní kapelu
The empress wants the little orchestra to play tomorrow, 20 May, from five o'clock until late in the evening. Pedro de Negrete, El Secretario de las Ceremonias (Chapultepec/Palacio de México, 19 May 1865). / Císařovna si přeje, aby malý orchestr kapely hrál zítra 20. května od 5. hodiny do pozdního večera. Pedro de Negrete, El Secretario de las Ceremonias (Chapultepec/Palacio de México, 19. 5. 1865).
ČMH, 99/73 [no. / č. 38].

→ **Certification of lack of means**, issued after Sawerthal's return from Mexico by his cousin Josef Sawrthal, head of the municipality of Polepy **/ Vysvědčení o nemajetnosti**, vystavené po návratu z Mexika bratrancem Josefem Sawrthalem, představeným obce Polep
Issued by *Josef Sawrthal, Gmdvsthr* [Gemeindevorsteher]. (Gemeindeamt Pollep, 9 Dec. 1867). / Vystavil Josef Sawrthal, Gmdvsthr [Gemeindevorsteher]. (Gemeindeamt Pollep, 9. 12. 1867).
ČMH, 99/73 [no. / č. 57].

the personal invitation of General Porfirio Díaz (1830–1915), the future president of Mexico,[196] while others opted for repatriation arranged under contract.

Return to Polepy and departure for England

Sawerthal was among those wishing to return home.[197] According to eyewitnesses, until his return had been arranged, he spent some time hiding in one of the convents, where he repaired the organ.[198] At that time, the Superior Arbitration Commission in Puebla (10 January 1867)[199] also acknowledged his disability and entitlement to a pension,[200] so on 9 April 1867, he and the Mexican veterans reached Trieste,[201] where he received his discharge certificate (16 April).[202] He then returned to his family in Polepy, where notification about his pension was addressed (5 June).[203] He did, in fact, receive the pension, although only for the years spent in the service of Austria.[204]

196 "*Besonders gefiel dem Porfirio Diaz unsere Regiments-musik.* […] *Sie wurde aufgefordert, einige Stücke zu spielen. Gleich darauf wurden ihnen sehr hohe Angebote gemacht, ich glaube dem Manne drei Pesos täglich, das ist 7 fl. österr Währung. Da viele der Musiker in ihrer Heimat nichts hatten, so entschloss sich die Mehrzahl zu bleiben, nur Einige waren um keinen Preis dazu zu bewegen.*" ("*Porfirio Díaz was particularly taken with our regimental band.* […] *They were asked to play a few pieces. Immediately afterwards, they were offered very high wages—three pesos per man per day, I believe, which amounted to 7 Austrian gulden. Since many of the musicians had nothing back home, the majority decided to stay; only a few could not be persuaded to stay at any price.*"). ULICZNY, Julius: *Geschichte des österreichisch-belgischen Freikorps in Mexiko*. Wien: C. J. Bartelmus, 1868, p. 204.

197 He says so in a letter to the Viennese piano maker Bösendorfer, for whom he was acting in Mexico as a sales representative: Vor Queretaro. Der Brief eines Militärkapellmeisters an Ludwig Bösendorfer, *Neues Wiener Journal*, vol. 19, no. 64, 8 Dec. 1911, p. 3.

198 See ibid.

199 *ČMH*, 99/73 [no. 67], announcement (Puebla, 24 Dec. 1866); [no. 68], summons (Puebla, 6 Jan. 1867); [no. 69], *Certificat* (Trieste/Triest, 9 Apr. 1867).

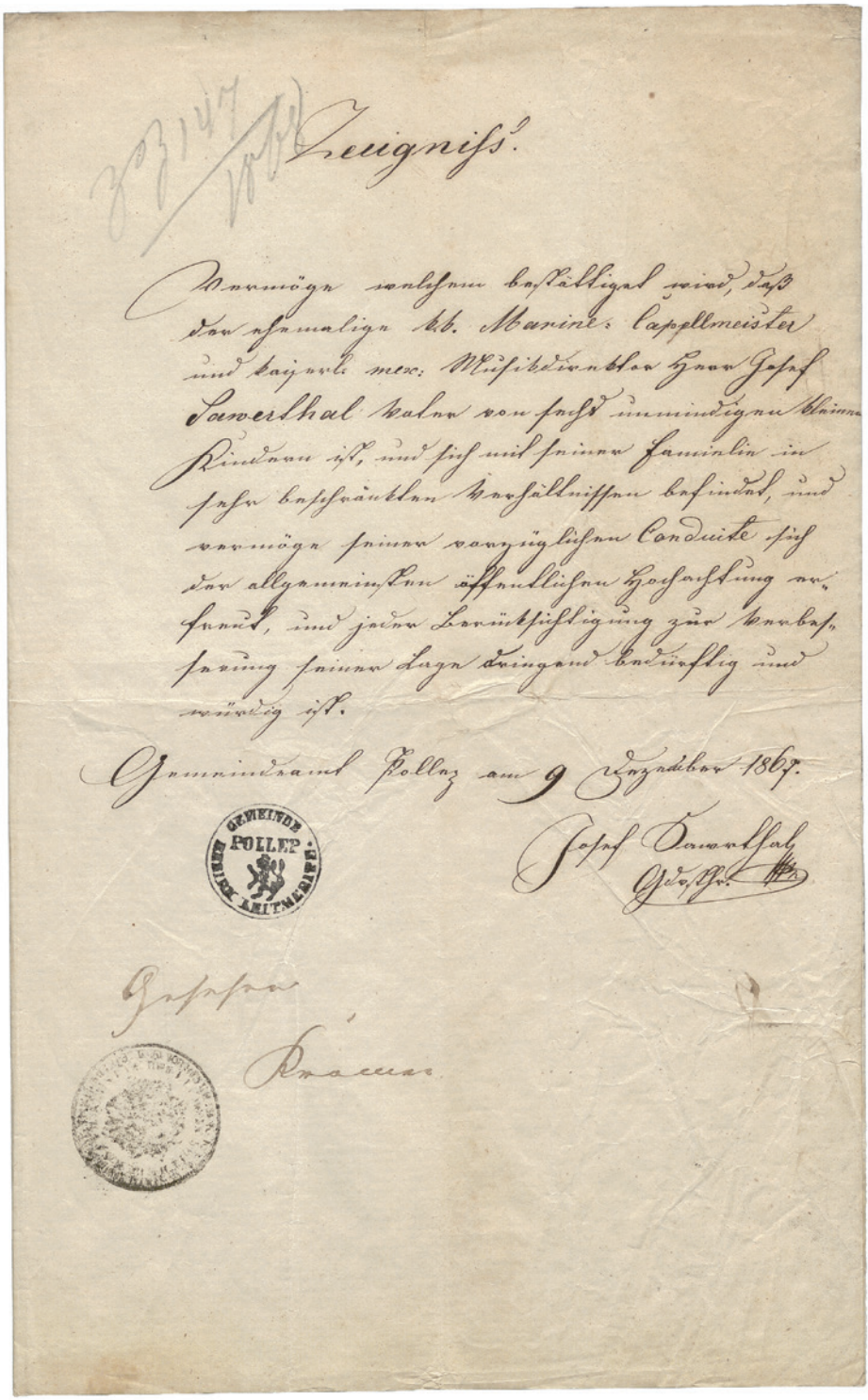
200 The file in question, to which Sawerthal refers in subsequent documents, is held among the records of the Mexican Volunteer Corps in Vienna: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, AdT Mexiko (Österreichisch-belgisches Freiwilligenkorps in Mexiko, 1864–1867), Akten 46, Sawerthal. The author wishes to thank Lukáš Peroutka for having kindly provided this information.

201 ***** Triest (9. April), *Allgemeine Zeitung*, no. 104, 14 Apr. 1867, p. 1700.

202 ČMH, 99/73 [no. 65], *Austritt-Certificat* (Trieste/Triest, 16 Apr. 1867).

203 ČMH, 99/73 [no. 71]. *(Prague/Prag, 5 Jun. 1867)*.

204 ČMH, 99/73 [no. 54], incomplete copy, PAVLIS, Johann (ed.): *Schematismus sämmtlicher Kapellmeister in der k. k. Armee für das Jahr 1867*. Praha: J. Pavlis, 1867.

Zeugniss.

Vermöge vorliegenden Protokolles wird bestätiget, dass der ehemalige k.k. Marine-Kapellmeister und dermalige mex. Musikdirektor Herr Josef Sauerthal Kalksburg Nr. 10 gebürtig aus Böhmen Kreis Kaurzim ist, und sich mit seiner Familie in sehr beschränkten Verhältnissen befindet, und vermöge seiner vorzüglichen Conduite sich der allgemeinsten öffentlichen Hochachtung erfreut, und seine Verwendung zur Erziehung seiner Jugend dringend benöthig und würdig ist.

Gemeindeamt Pollitz am 9 Dezember 1867.

GEMEINDE POLLEP KREIS KAUNITZBERG

Josef Sauerthal
Gde/Vorst.

Gesehen

Kraceas

Another set of Sawerthal's correspondence from the summer of 1867[205] documents his efforts to obtain the disability status and pension to which he was entitled for his service in Mexico. After his application was rejected (25 August),[206] he exercised his right as an Austrian citizen to appeal directly to the ruler, to whom he sent a summary of his case and a request for it to be reconsidered (13 September).[207] Enclosed was a career summary prepared by Sawerthal, which mentions his journey to Mexico at the request of Emperor Maximilian, the official recognition of his disability with entitlement to a pension, and his complaint about being refused on the grounds of conditions he had not been informed about in advance.[208] We do not know how Maximilian's brother responded, but the fact that his complaint was heeded is attested by a photograph of Sawerthal wearing an Austrian state decoration.[209]

In the autumn of 1867, the retired bandmaster requested certification of his lack of means, which was issued to him by his cousin Josef Sawrthal in his capacity as head of the municipality (9 December).[210] At the end of the year, he opened an inn in Polepy,[211] attracting the attention of the regional and, later, national press.[212] Subsequently, he was appointed postmaster of the newly established post office in Polepy following a competitive selection process. When he accepted the position, however, he was already known to have accepted an engagement as a bandmaster in England.[213] The last dated documents are a set of instructions for handing over the postmaster's administrative duties before his departure (13 August)[214] and the service certificates from Pula (19 August).[215]

In British service and in retirement in Litoměřice

In the autumn of 1868, Sawerthal moved to England with his family and served as a bandmaster in Dover (1868) and later in Chatham (1870) in a regiment of the Royal Engineers. Understanding this longest and perhaps quietest chapter of his life must await the testimony of other sources. Only two photographs have

205 ČMH, 99/73 [nos. 65–71]. This set of draft letters, accompanied by original documents relating to his previous employment, is preserved in an envelope on which Sawerthal wrote "*Wichtig*".
206 ČMH, 99/73 [no. 85]. (Prague/Prag, 25 Aug. 1867).
207 ČMH, 99/73 [no. 79]. "*An Seine kaiserl. und königl. Majestät Franz Josef I. Kaiser von Oesterreich, König von Ungarn.*", envelope with a summary of the document "*N. N. bittet allerunterthänigst um die allergnadigste Verleihung meiner Pension im Gnaden wegen auf Grund des inzitierten Sachverhaltnisses.*"
208 ČMH, 99/73 [no. 71]. (Polepy/Polep 13 Sep. 1867).
209 ČMH, F II 8175.
210 ČMH, 99/73 [no. 57] (Polepy/Polep 9 Dec. 1868).
211 *** Lokales, *Leitmeritzer Wochenblatt*, vol. 12, no. 52, 28 Dec. 1867, p. 397.
212 See e.g. *** Ein Kapellmeister als Gastwirth, *Prager Abendblatt*, no. 297, 16 Dec. 1867, p. 2; for details, see SLAVICKÝ: Česká hudba pro mexický císařský dvůr, op. cit., pp. 31–32, 36.
213 *** Neues Postamt in Polep, *Leitmeritzer Wochenblatt*, vol. 13, no. 33, 15 Aug. 1868, p. 261.
214 ČMH, 99/73 [no. 58]. *An die löbliche k. k. Post-Direction* (Polepy/Polep, 13 Aug. 1868),
215 ČMH, 99/73 [no. 59]. *Zeugniss* (Pula/Pola, 19 Aug.).

been preserved in the estate: one of the bandmaster leading the Royal Engineers' band (1888)[216] and a reproduction of a photograph of him[217] wearing four decorations.[218]

According to Brown (1886), Sawerthal made his ensemble one of Britain's leading military bands,[219] examined military bandmasters at the Royal Academy of Music in London,[220] and gave concerts in various English cities, including performances of oratorios.[221] At the end of his career, he arranged the music for Queen Victoria's Golden Jubilee at her command (1887).[222] He finally returned home as a widower living on a British pension (1890). He died in Litoměřice on 4 May 1893[223] and was buried in Hrušovany,[224] where the gravestones of the two brothers have been preserved.[225]

Family and farm in Polepy – more than a microhistorical digression

In his correspondence, J. Sawerthal repeatedly referred to his duty to provide for a large family. He did not hesitate to invoke these circumstances whenever he sought to secure his salary, especially at times when he himself was unable to supplement his income through his usual work as a bandmaster. Despite leading a cosmopolitan life, he remained in regular contact with his parents and relatives in Polepy, whom he supported as far as his means allowed.

The reports concerning his family provide a certainly incomplete, yet coherent picture. In 1858, when Sawerthal's financial difficulties were at their most acute, he

216 ČMH, F II 8176. *Hastings & St. Leonards Military Musical Festival, Nov. 1888.*

217 ČMH, F II 8175.

218 J. R. Sawerthal was decorated by Emperor Maximilian of Mexico (Order of Guadalupe), Emperor Franz Joseph of Austria, Emperor Napoleon III of France, and the Shah of Persia (Order of the Lion and the Sun). See MARR, *Music for the People*, op. cit., p. 93.

219 "*It is almost needless to say the band of the Royal Engineers, under Sawerthal, is one of the finest military bands in existence.*" BROWN, *Biographical Dictionary of Musicians*, op. cit., p. 541.

220 MARR, *Music for the People*, op. cit., p. 94.

221 PORTER, Whitworth: *History of the Corps of Royal Engineers*. Vol. II. London: Longmans, Green and Co., 1889, p. 196.

222 MARR, *Music for the People*, op. cit., pp. 92–94.

223 For the obituary, see *** Kapellmeister Josef Rudolf Sawerthal †, *Leitmeritzer Zeitung*, vol. 23, no. 35, 6 May 1893, pp. 567–568.

224 Acknowledgement of attendance; see***Danksagung, *Leitmeritzer Zeitung*, vol. 23, no. 36, 10 May 1893, p. 599.

225 The gravestone of J. Sawerthal in the cemetery at Hrušovany bears the inscription "*Herrn Josef Rudolf Sawerthal, Kapellmeister der k. k. oest Marine und der engl. Royal Engineer, weiland Hofkapellmeister des Kaiser Maximilian von Mexiko, Ritter mehrerer Orden, geb. in Polep am 5. Nov. 1819, gest. in Leitmeritz am 4. Mai 1893. Zum treuen Angedenken von seinen Kindern errichtet. Friede seiner Asche!*" ("*To Mr Josef Rudolf Sawerthal, Kapellmeister of the Imperial and Royal Austrian Navy and bandmaster of the British Royal Engineers, formerly court Kapellmeister to Emperor Maximilian of Mexico, a knight of several orders, born in Polepy on 5 Nov. 1819, died in Litoměřice on 4 May 1893. Erected by his children in faithful remembrance. May he rest in peace!*").

stated that, on a salary of 100 gulden a month, he was supporting his wife and four children, his elderly parents, and four orphans left by his deceased sister, twelve people in all.[226] Before his journey to Mexico, he cited seven minor children and his elderly father as dependents (14 July 1864).[227] Information about the family is recorded in the documents of the pension association, where J. Sawerthal is listed with his wife and the five children who reached adulthood.[228] Parish registers and other sources provide information about three further children, bringing the total to at least nine:

Mathilde (*2 February 1846 Timișoara, †22 July 1908 Rome), married name von Weissmann (⚭ 14 April 1866 Puebla)
Rudolf (*1852 Trieste?, †22 June 1852 Trieste[229])
Heinrich/Henry (*8 July 1853 Trieste, †29 April 1919 Kalk Bay, South Africa[230])
Gabrielle (*8 July 1853 Trieste, †?), married name Brosch (⚭ 16 October 1881 Hrušovany)[231]
Emilia (*7 August 1856 Trieste, †1919 Litoměřice)
Auguste (*3 January 1859 Trieste, †? Litoměřice)
Hugo (*8 August 1861 Trieste?, †25 February 1872 Litoměřice[232])
Hermine (*1863 Pula?, †8 January 1865 Polepy)
Josef Rudolf (*17 May 1868 Polepy, †31 May 1868 Polepy)

The farm at No. 35 in Polepy, which played an important role in the family's life, was among the more prosperous farming estates in the area.[233] It was the birthplace of Terezie Motz, who married Josef Sawerthal,[234] and the couple subsequently purchased it from her mother, the elder Terezie Motz (24 August 1819).[235] Three daughters (Theres *1816, Maria Anna *1817, and Katharina *1823) and three sons (Joseph *1819, Wenzl *1821, and Anton *1826) were born to them

226 ČMH, 99/73 [no. 15]. (Pula/Pola, 13 Jun. 1858).
227 ČMH, 99/73 [no. 72]. (Prague/Prag, 14 Jul. 1864).
228 Wien, Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Militärkapellmeister-Pensionverein, Grundbuch, Band I., Sawerthal.
229 Parte: *Il Diavoletto*, vol. 5, no. 175, 26 Jun. 1852, p. 705.
230 *S2A3 Biographical Database of Southern African Science*. Retrieved from https://www.s2a3.org.za/bio/Biograph_final.php?serial=3377 [accessed on 6 May 2026].
231 Entry in the parish register: SOA Litoměřice, collection of parish records, shelf mark 55/19 (Hrušovany parish, parish marriage register 1880–1918), fol. 12 (1881, 16 Oct.).
232 *** Verstorbene: Am 25. Feber, *Leitmeritzer Zeitung*, vol. 2, 1872, no. 9, p. 70.
233 According to the land registers, the farmstead at no. 35 in Polepy comprised 14 *Joche*, i.e. ca. 8 hectares of fields at the time, in addition to meadows and gardens, making it one of the larger holdings in the village.
234 SOA Litoměřice, Lobkowicz of Roudnice Collection, Encovany Estate, inv. no. 54 (list of subjects, 1837–1849), fol. 307v.
235 SOA Litoměřice, Lobkowicz of Roudnice Collection, Encovany Estate, shelf mark Litoměřice 324 (*Haupt Aktiv und Passivstands Buch der Gemeinde Pollepp. Erster Theil*, 1699–1881), fol. 269d (1819, 24 Aug.). For the purchase agreement between Terezie Motz and the couple Josef and Theresie Sawerthal, see ibid., fol. 267d. Also found here is a detailed inventory of the estate's fields, movable property, farm equipment, rights, liabilities, and inheritance shares.

at the farm. In 1850, the youngest of the three sons, Anton, bought out the other heirs (19 March), but he died soon afterwards (6 July). In the summer of 1853, Maria and Josef Sawerthal purchased the property. The purchase agreement includes a settlement with Wenzel and Carlotta concerning their inheritance shares[236] and the payment of the amount due to discharge the obligations owed to the Lobkowicz estate. The dates of this purchase and transfer (6 March, 11 April, and 20 July 1853) correspond to another document attesting to their personal presence, namely the contract with a wet nurse named Maria Sluga (22 August 1853),[237] who accompanied the family with the newborn twins on the journey from Trieste to Bohemia. Then in 1866, Josef Sawerthal transferred half of the farm to his eldest daughter Mathilde, her husband Alois, and their future family, subject to a lien of 1,000 pesos.[238]

Again in the 1870s and 1880s, when both Sawerthal brothers were working in England, they frequently visited their birthplace, where Josef leased an inn, later known as "Zur alten Post".[239] The family gathered in Polepy for the funeral of Maria Sawerthal, who had died in New Brompton on 27 August 1874.[240] Her daughter Mathilde came from Spain to bid her farewell, as did her brother-in-law Wenzel from Modena and his son Ladislao from Glasgow.[241] She was buried in Hrušovany. Another family gathering took place in Prague in November 1886,[242] when the opera *Mirra* by Sawerthal's nephew Ladislao Zavertal was premiered at the National Theatre (7 November).[243]

Conclusion: testimony to an extraordinary figure

The sources preserved in Josef Sawerthal's papers have made it possible to fill important gaps in the documentation of an exceptionally rich musical life. They bear witness to a versatile bandmaster who was by no means a marginal figure in his day. We may regard him as an important figure of the generation of Czech and German-Bohemian bandmasters who mastered the improved types of brass instruments, participated in the modernization of military bands, and later

236 SOA Litoměřice, Lobkowicz of Roudnice Collection, Encovany Estate, shelf mark OS Litoměřice 325 (*Haupt Aktiv und Passiv stands Buch der Gemeinde Pollep. Zweyter Theil*, 1773–1881), fol. 36r.
237 ČMH, 99/73 [no. 11]. *Contract* (Trieste/Triest, 22 Aug. 1853).
238 SOA Litoměřice, Lobkowicz of Roudnice Collection, Encovany Estate, shelf mark OS Litoměřice 325 (*Haupt Aktiv und Passiv stands Buch der Gemeinde Pollep. Zweyter Theil*, 1773–1881), fol. 37v.
239 HAUDEK, Johann: Musikalischer Brief, *Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs*, vol. 12, 1889, no. 12, pp. 239–240.
240 *** Sterbefall, *Leitmeritzer Wochenblatt*, vol. 19, no. 72, 12 Sep. 1874, p. 752.
241 For details, see *** Capellmeister Sawerthal, *Leitmeritzer Wochenblatt*, vol. 19, no. 64, 14 Aug. 1874, p. 488.
242 Fremden-Liste vom 7. November 1886: Hotel "Erzh. Stephan", *Prager Tagblatt*, no. 309, 8 Nov. 1886, p. 5.
243 OTTLOVÁ, Marta: Zavrtal, Ladislav, in: *Česká divadelní encyklopedie*, retrieved from https://encyklopedie.idu.cz/ [accessed on 6 May 2026].

successfully exported around the world a new and highly sought-after type of wind music known as Austrian or Bohemian.

J. Sawerthal also belonged to a generation of musicians who lived through an era of unprecedented progress and worldwide transformation. Born to a well-to-do farming family at the time of an "economic miracle", he learned the fundamentals of his profession in the brass class at the Prague Conservatoire during a period of enthusiasm for technical innovation in instrument design, playing technique, and scoring. He was raised as a bilingual Bohemian (Böhme), and his career as a bandmaster took him to the major centres of multinational Austria, where he became acquainted with the circles of Vienna's music journalists (1842–1847), the elites of cosmopolitan Trieste (1850–1861), and briefly the musical life of Prague, the Bohemian capital (1864). Having worked successfully as a bandmaster abroad (Mexico, England), he returned to Litoměřice, where he witnessed national tensions reaching a peak during the disputes over the 1890 Vienna Punktation.

He evidently brought from his birthplace a sense of the need for solidarity between rich and poor and for the peaceful coexistence of different peoples, which he demonstrated, perhaps more than most, as a bandmaster and organizer of civic societies in multicultural environments such as Hungary, the Banat of Timișoara, and Trieste, and later in Mexico and the British Empire. Perhaps every chapter of his extraordinarily rich life deserves closer attention. Josef Sawerthal also left a wealth of other source material, which has been used only marginally in this study. A fuller knowledge of Josef Sawerthal's work as a composer and journalist will also be necessary to complete the portrait of this extraordinary figure.

Studie
CZ + ΣCZ

Musicalia 18/2026/1–2
DOI: 10.37520/muscz.2026.004

TOMÁŠ SLAVICKÝ

Pozůstalost kapelníka Josefa Sawerthala (1819–1893) a nové životopisné údaje k rodině Sawerthalů-Zavrtalů (CZ)

Tomáš Slavický
České muzeum hudby
tomas.slavicky@nm.cz

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národního muzea (DKRVO 2024-2028/20.I.c, 00023272).

Abstrakt: Účelem tohoto článku je podat nový přehled životopisu českoněmeckého kapelníka, publicisty a skladatele Josefa Sawerthala, a zároveň informovat o obsahu a významu jeho listinné pozůstalosti v pražském Národním muzeu – Českém muzeu hudby. Josef Sawerthal (1819, Polepy – 1893, Litoměřice) byl potomkem selské rodiny z Polep a jedním z prvních žáků Josefa Kaila na pražské konzervatoři. Působil jako vojenský kapelník v Uhrách, Temešváru a u rakouské námořní hudby v Terstu, byl spoluzakladatelem Penzijního spolku rakouských vojenských kapelníků a Hudební společnosti v Terstu. Dva roky působil v Mexiku jako dvorní kapelník císaře Maxmiliána I. Po návratu byl krátce hostinským a poštmistrem v Polepech, poté působil téměř dvacet let ve Velké Británii. Dochovaný soubor úředních dokumentů a korespondence má význam nejen pro podstatné doplnění životopisných údajů, ale také pro lepší vhled do profese kapelníků vojenských hudeb. Nově doplněný životopis J. Sawerthala může být též příspěvkem k lepšímu poznání role českých kapelníků při modernizaci vojenských hudeb v druhé polovině 19. století.

Klíčová slova: Josef Sawerthal; pražská konzervatoř; vojenská hudba; rakouská námořní hudba; druhé mexické císařství; česká hudební diaspora; rakouští kapelníci ve Velké Británii

V hudebním i společenském životě 19. století, obzvláště v mnohonárodnostním Rakousku, měly nezastupitelné místo produkce dechových hudeb ve veřejném prostoru.[1] Jejich nový typ, využívající možnosti ventilových žesťových nástrojů, byl zaveden nejprve ve vojenských kapelách, prostřednictvím veteránů se pak rychle rozšířil do dalších oblastí občanského života.[2] Významná role v tomto procesu připadla generaci kapelníků narozených kolem roku 1820, kteří si osvojili hru na zdokonalený typ nástrojů a stali se hybateli modernizace vojenských kapel.[3] Jedním z předních center tohoto vývoje se stalo Rakousko[4] a v něm Praha, konkrétně pražská konzervatoř, která jako první zahájila výuku hry na ventilové nástroje (1826).[5] Velký počet kapelníků rakouských kapel proto pocházel z Čech[6] a mnozí z nich byli žádáni do služeb dalších států,[7] kde se v průběhu 19. století identifikovali jako Češi nebo Němci a zároveň jako Rakušané. Významnou osobností této zakladatelské generace se stal kapelník, hudební publicista a skladatel českoněmeckého původu Josef Rudolf Sawerthal (1819, Polepy – 1893, Litoměřice), potomek selského rodu a člen rozvětvené hudebnické rodiny, který působil na různých místech Rakouska, v Mexiku a Velké Británii. V pražském Národním muzeu – Českém muzeu hudby (dále jen ČMH) se zachovala podstatná část jeho pozůstalosti, což je u kapelníků z této generace spíše vzácností.

Životopis Josefa Sawerthala

Základní životní data Josefa Sawerthala jsou známá z několika přehledů, které vznikly ještě za jeho života, a na rozdíl od starších slovníků[8] se zjevně opíraly o osobně ověřené údaje, a to heslo v Brownově hudebním slovníku (1886)[9] a článek

1 BRIXEL, Eugen – MARTIN, Gunther – PILS, Gottfried: *Das ist Österreichs Militärmusik. Von der „Türkischen Musik" zu den Philharmonikern in Uniform*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1982.

2 KOTTER, Simon: *Die k. (u.) k. Militärmusik. Bindglied zwischen Armee und Gesellschaft?* Augsburger historische Studien, Band 4, Augsburg: Universität Augsburg, 2015.

3 FAHRBACH, Giuseppe: Organizzazione della musica militare austriaca, *Gazzetta musicale di Milano*, roč. 5, č. 33, 16. 8. 1846, s. 257–259; č. 35, 30. 8. 1846, s. 276; č. 41, 11. 10. 1846, s. 325; č. 45, 8. 11. 1846, s. 357–358; č. 50, 13. 12. 1846, s. 397–398.

4 HEYDE, Herbert: *Das Ventilblasinstrument. Seine Entwicklung im deutschsprachigen Raum von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Leipzig: VEB Deutscher Verlag für Musik, 1987.

5 TARR, Edward H.: The Romantic Trumpet II. Josef Kail: Pioneer of the Valved Trumpet, *Historical Brass Society Journal*, roč. 6, 1994, s. 110–215.

6 ANZENBERGER-RAMMINGER, Elisabeth: České země a Penzijní spolek vojenských kapelníků, in: *Vojenská hudba v kultuře a historii českých zemích*, ed. Jitka Bajgarová, Praha: Etnologický ústav AV ČR 2007, s. 237–262.

7 KASTNER, Georges: *Manuel général de musique militaire à l'usage des armées françaises*. Paris: Firmin Didot Frères, 1848.

8 Částečně ověřené, částečně však zmatené údaje k oběma bratřím Sawerthalům-Zavrtalům obsahuje především WURZBACH, Constant: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Band 59, Wien: Hof-und Staatsdruckerei, 1890, s. 214; dále SRB DEBRNOV, Josef: *Slovník hudebních umělců slovanských*, díl 5 (U–Ž), rukopis, ČMH, ABE370, s. [270], dostupné z: https://www.digitalniknihovna.cz/nm/periodical/uuid:c99c458e-3e00-462a-a795-0b39087528a5 [cit. 6. 5. 2026].

9 BROWN, James D.: *Biographical Dictionary of Musicians: With a Bibliography of English Writings on Music*. London: Alexander Gardner, 1886, s. 540–541.

↑ **Josef Sawerthal as a bandmaster leading the Royal Engineers' band / Josef Sawerthal jako kapelník v čele hudby Královských inženýrů**
ČMH, F 8176.

v *Österreichische Musik- und Theaterzeitung* (1891).[10] Tato základní data se dále tradují v hudebních slovnících. Další údaje jsou obsaženy v některých životopisných článcích (1847,[11] 1889[12]), dvou podrobnějších přehledech (1888,[13] 1890[14]) a nekrologu (1893[15]). V novější době byla J. Sawerthalovi věnována pozornost coby kapelníkovi námořní kapely a zakladateli penzijního fondu,[16] organizátorovi hudebních spolků[17] a hudebnímu publicistovi.[18] Některé písemnosti z jeho pozůstalosti byly interpretovány v případových studiích zabývajících se vznikem kapely pro druhé mexické

10 KÜHLE, Gustav: J. R. Sawerthal, königlich englischer Capellmeister in Pension, *Österreichische Musik- und Theaterzeitung*, roč. 4, 1891, č. 3–4, s. 11–12.

11 *** Über den Pensions-Verein der k. k. österr. Militär-Kapellmeister. *Österreichisches Theater- und Musik-Album*, č. 97, 14. 8. 1847, s. 387; č. 98, 16. 8. 1847, s. 390 ad. Digitalizované náhledy těchto a dalších periodik viz *ANNO. Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften* [online], dostupné z: https://anno.onb.ac.at/ [cit. 6. 5. 2026].

12 MARR, Robert A: *Music for the people. A retrospect of the Glasgow International Exhibition, 1888*. Edinburgh–Glasgow: John Menzies & Co., 1889, s. 92–94.

13 *** Kapellmeister Josef Rudolf Sawerthal, *Leitmeritzer Zeitung*, roč. 18, č. 90, 17. 11. 1888, s. 1505.

14 *** 50 Jahre Militär-Kapellmeister, *Leitmeritzer Zeitung*, roč. 20, č. 99, 17. 12. 1890, s. 1304.

15 *** Kapellmeister Josef Rudolf Sawerthal †, *Leitmeritzer Zeitung*, roč. 23, č. 35, 6. 5. 1893, s. 567–568.

16 TRULEI, Oliver – WINKLER, Dieter: *Lyra & Anker. Die Geschichte der k. (u.) k. Marinemusik und ihrer Kapellmeister*. Wien: K. u. K. Kriegsmarine Archiv, 2018, s. 32–40.

17 BRIXEL – MARTIN – PILS, *Das ist Österreichs Militärmusik*, op. cit., s. 11, 95, 110, 130, 142, 163, 169, 178, 183, 318–319.

18 SLAVICKÝ, Tomáš: Josef Sawerthal's Reisebericht (1846) as a Testimony to the Conditions and Functions of Military Bands in Hungary and Austria before 1848, in: *Music, Arts and Politics: Revolutions and Restorations in Europe and Croatia, 1815–1860*, eds. Stanislav Tuksar – Vjera Katalinić – Petra Babić – Sara Ries, Zagreb: HAZU – Croatian Musicological Society, 2021, s. 501–515.

císařství[19] a okolnostmi jejího působení v Mexiku.[20] Na ně navazuje tato studie, která si klade za cíl informovat o dochované listinné pozůstalosti, jejím obsahu a výpovědi k životopisu. Nemá ambici nahrazovat katalog fondu,[21] ale podat souhrnnou informaci o celku a doplnit podrobnější data k životopisu.

Pozůstalost v Českém muzeu hudby

Pozůstalost J. Sawerthala se sešla od několika dárců. Soubor dokumentů, obsahující profesní korespondenci a autografní partitury, byl Národnímu muzeu darován v roce 1973 M. Machovou-Zavrtalovou z Prahy a Z. Brožem z Montrealu a zaevidován pod společným přírůstkovým číslem 99/73.[22] Milan Poštolka (1932–1993), přebírající kurátor, si při této příležitosti vyžádal a zaznamenal další informace předávané rodinnou pamětí. Jiný ucelený soubor autografních partitur je součástí pozůstalosti Jana Branbergera (1877–1952).[23] Listinná část této pozůstalosti představuje vzácný případ profesní korespondence vojenského kapelníka. Díky tomu, že byla uchována v rodině, je v ní obsažen jiný druh písemností, než jaké bývaly obvykle ukládány v archivech institucí. Její výpověď může významným způsobem doplnit dosavadní informace k životopisu a obecně i k životním podmínkám kapelnické profese ve druhé polovině 19. století.

Výpověď tohoto materiálu nijak nemění životopisné údaje, ale zprostředkovává lepší vhled do Sawerthalových mnohostranných hudebních aktivit a do jeho starostí o obživu rodiny. Obsahuje rovněž důležité prameny k biografiím ostatních členů hudebnické rodiny Sawerthalů/Zavrtalů: bratra Wenzela/Václava Zavrtala (1821–1899), dcery Mathilde Weissmann-Sawerthal (1846–1908) a synovce Ladislava Zavertala (1849–1942).

19 SLAVICKÝ, Tomáš: Česká hudba pro mexický císařský dvůr. Události roku 1864 v korespondenci kapelníka Josefa R. Sawerthala, *Acta Musei Nationalis Pragae. Series Historia*, roč. 192, 2024, č. 3–4, s. 9–50. Pracovní anglická verze viz: https://www.academia.edu/126890565/Czech_musicians_for_the_Mexican_imperial_court [cit. 6. 5. 2026].

20 AGUILAR RUZ, Luisa del Rosario – SLAVICKÝ, Tomáš: Josef Sawerthal and Música Austriaca in Mexico in the Press and Correspondence 1865–1866, in: *Nový Svět. Americká zkušenost Středoevropana v kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 45. ročníku mezioborového sympozia k problematice 19. století*, ed. Pavla Machalíková – Taťána Petrasová, Praha: Academia, 2026, s. 70–81.

21 Pozůstalost J. R. Sawerthala se nachází v 1. stupni zpracování. Písemnosti a notové materiály jsou uloženy pod společným přírůstkovým číslem 99/73 zároveň s pozůstalostmi Václava/Wenzela Zavrtala a Ladislava Zavertala. Jednotlivým písemnostem proto přidělujeme prozatímní orientační čísla. Katalog bude později zveřejněn standardním způsobem na stránkách Českého muzea hudby, https://retris.nkp.cz > Národní muzeum – České muzeum hudby – ostatní katalogy > osobní fondy hudebníků [cit. 6. 5. 2026].

22 ČMH, 99/73. Podle přípisu na obálce dar přijal dne 16. 10. 1973 Milan Poštolka (1932–1993). K písemnostem Josefa Sawerthala (1819–1893), Václava Zavrtala (1821–1899) a Ladislava Zavrtala (1849–1942) napsal průvodní komentáře, v nichž zachytil některé cenné údaje z rodinného podání.

23 Jan Branberger (1877–1952) byl profesorem pražské konzervatoře a prvním předsedou pražské Mozartovy obce. Soubor autografních partitur J. Sawerthala má stará vlastnická razítka: „*Bertramka, hudební archiv*“, starší razítko „*Ex libris et musicalibus Dr. J. Branberger*“ a „*Z pozůstalosti Dra Jana Branbergera*“.

Rodina Sawerthalů

Když psal Franz X. Hartig v Mexiku gratulační báseň k dvaceti pěti letům Sawerthalovy kapelnické činnosti (1865),[24] začíná zmínkou o rodné vsi u Labe a úrodných nivách. Domovem rodiny Zavrtalů/Sawerthalů (v matrikách psané *Sawrtal*, později *Sawrthal* a *Sawerthal*, výjimečně i *Zavrtal*) byly Polepy/Polep, sousední Hrušovany/Ruschowan, Vrutice/Webrutz a další obce na encovanském panství, které ležely v blízkosti Labe a někdejších podmáčených pastvin zvaných polepská blata (*Platta*) nebo *Königswiesen*.[25]

Rodištěm Josefa Sawerthala byl statek čp. 35 v Polepech, kde přišel na svět dne 5. 11. 1819[26] v rodině sedláka Josefa Sawerthala a jeho ženy Theresie, rozené Motzové (1793–1862), jako jejich třetí dítě a první syn.[27] Čtvrtým dítětem byl Wenzel (31. 8. 1821),[28] později rovněž kapelník a skladatel. Otec Joseph Sawrtal (1787–1865) pocházel z chalupnické rodiny z čp. 15, jeho rodiči byli Josef Sawrtal (*1757) a Elisabeth rozená Kamišová (Kamischin *1761), dcera školního učitele v Hrušovanech.[29] Sawrtalovi se stali selskou rodinou, když se Josef Sawrtal mladší oženil (12. 2. 1817)[30] s Terezií Motzovou (1793–1862), osiřelou dcerou sedláka Thomase Motze (1765–1814), a tím se přiženil na statek čp. 35.[31]

Polepy a okolní obce významně zbohatly na přelomu 18. a 19. století, když byla odvodněna zmíněná polepská blata, získaná úrodná černozem rozdělena mezi okolní obce a jejich obyvatele[32] a využita na zelinářské zahrady, což se týkalo i rodiny Sawerthalů.[33] Následující hospodářská prosperita byla tedy nesena důvěrou v možnosti pokroku, píle a vzdělání jako cesty z chudoby dlouhých

24 ČMH, 79/73 [č. 44]. *Dedication zur Feier des Andenkens an die 25jährige Amtsthätigkeit unseres biederen Herrn Musik-Directors Josef Rudolf Sawerthal* (Mejico, Hospital militar San Lucas, 1866).

25 Podrobně viz SOMMER, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen statistisch-topografisch dargestellt. Erster Band: Leitmeritzer Kreis*. Prag: J. G. Calve, 1833, s. 377.

26 Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále jen SOA Litoměřice), sbírka matrik, sign. 55/4 (fara Hrušovany, matrika narozených, 1803–1835), s. 39r, 1819, 5. 11., Polepp 35. Dostupné z: https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibadatelna/permalink/09ddd7cea03b9b8d:30bdd2c7:1201ea2ef5b:-7539/51759d258a6445959ac1f2085b80eb3d [cit. 6. 5. 2026].

27 Josefovi a Theresii Sawrthalovým se narodily děti: Theresia (1816), Maria Anna (1817), Joseph (1819), Wenzl (1821), Katharina (1823) a Anton (1826). Data narození viz tamtéž.

28 Tamtéž, s. 42v (1821, 31. 8., Polepp 35). Dostupné z: https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibadatelna/permalink/09ddd7cea03b9b8d:30bdd2c7:1201ea2ef5b:-7539/f70700f58754426aa338dc36c2386cff [cit. 6. 5. 2026].

29 „*Elisabeth, Tochter des Anton und Elisabeth Kamisch, gewester Schullehrer in Ruschowan, Haus. N. 30.*“ Tamtéž, f. 47.

30 SOA Litoměřice, sbírka matrik, sign. 55/5 (fara Hrušovany, matrika oddaných, 1784–1819), f. 118.

31 Téhož dne se dva bratři Sawrthalové oženili s dvěma sestrami Motzovými, viz tamtéž. Mladší bratr Wenzl Sawrthal a Anna Maria pak hospodařili v sawrthalovské chalupě čp. 15.

32 K historii polepských blat a okolních obcí viz tamtéž, s. 377.

33 „*Rustikální pozemky, včetně pozemků na takzvaných obecních blatech, určených k sklizni zeleniny*“ („*Rustikalgrundstücken nebst den zur Fruchtniessung zugewiesenen sogenannten Gemeindplattengründen*“) jsou jmenovány mimo jiné ve smlouvě z roku 1852, jíž přecházel rodinný statek č. 35 na Josefa a Marii Sawerthalovy. Viz SOA Litoměřice, fond Lobkovicové roudničtí, velkostatek Encovany, sign. OS Litoměřice 325 (*Haupt Aktiv und Passiv stands Buch der Gemeinde Pollep. Zweyter Theil*, 1773–1881), f. 31v.

válečných let (1792–1815). Ohlas těchto ideálů, přenesených do hudebního světa, můžeme později opakovaně číst v Sawerthalových textech.

Pro první kontakty s hudbou byla důležitá okolnost, že se Polepy nacházely na panství Encovany a patřily roudnickým Lobkovicům, prvořadým hudebním mecenášům své doby, kteří byli též patrony školy a kostela v sousedních Hrušovanech. Polepy patřily ke dvojjazyčné oblasti mezi německými Litoměřicemi a českou Roudnicí,[34] kde byly německé školy, ale obyvatelé běžně ovládali oba zemské jazyky.[35] Josef Sawerthal později psal výhradně německy,[36] ovšem mluvil též česky a italsky[37] a po návratu z Mexika (1867) byl znám tím, že ovládal sedm jazyků.[38] S výjimkou roku 1864, kdy se sblížil s hudebním životem české Prahy a krátce se podepisoval *Zavrtal*, se identifikoval jako Rakušan a „Böhme".[39]

Pražská konzervatoř (1831–1837)

Oba starší bratři Sawerthalové odešli ve svých dvanácti letech do Prahy a absolvovali šestileté studium na pražské konzervatoři. Josef vystudoval hru na trubku a pozoun (1831–1837),[40] Wenzel hru na klarinet (1834–1840).[41] Žesťovou třídu tehdy vedl Josef Kail (1795–1871), průkopník nových typů chromatizovaných žesťových nástrojů.[42] Pražská stavovská konzervatoř byla tehdy první vyšší hudební školou, kde se vyučovala hra na ventilové nástroje (1826), za zájmu a podpory patronů školy, z nichž mnozí byli zároveň patrony plukovních hudeb. Kail vychoval mezi lety 1826–1867 několik generací žáků,[43] z nichž mnozí se uplatnili jako vojenští kapelníci.[44] J. Sawerthal patřil k prvním z nich, uvážíme-li, že nastoupil do této prestižní třídy dříve, než z ní vyšli první absolventi úplného šestiletého cyklu.

34 Polepy a Hrušovany byly převážně německé, sousední Vetlá a Vrbice byly již převážně české. K jazykové hranici na Litoměřicku viz např. BACHMANN, Armin R. – DICKLBERGER, Alois – GREULE, Albrecht – WESE, Monika: *Atlas der deutschen Mundarten in Tschechien.* Band I. Tübingen: Narr, 2020, s. 15.

35 „*Die Einwohner reden Böhmisch und Teutsch*". Tamtéž, s. 379.

36 Jediným českým textem je cestopis z roku 1864 otištěný v časopise *Slavoj*, ovšem jde o zjevný překlad z němčiny. Více viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 22.

37 ČMH, 99/73 [č. 77]. *Urlaub Pass No. 339* (Triest, 13. 12. 1859).

38 *** Lokales, *Leitmeritzer Wochenblatt*, roč. 12, č. 52, 28. 12. 1867, s. 397.

39 K jazykové a národnostní identifikaci rodiny Sawerthalů-Zavrtalů více viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 34–37.

40 Alphabetisches Verzeichnis der Absolventen des Prager Konservatoriums für Musik und der alten Orgelschule, in: BRANBERGER, Jan: *Das Konservatorium für Musik in Prag 1811–1911.* Prag: Heinrich Mercy Sohn, 1911, s. 323–363, zde s. 352.

41 Tamtéž.

42 Ke Kailově účasti na inovacích rakouského typu strojiva viz HEYDE, *Das Ventilblasinstrument*, op. cit., s. 32–33.

43 TARR, *The Romantic Trumpet II. Josef Kail*, op. cit., s. 110–215.

44 KASTNER, *Manuel général de musique militaire*, op. cit.

Z pozdějších zmínek vyplývá, že J. Sawerthal si osvojil hru na všechny tehdejší žesťové nástroje, které později coby kapelník vyučoval,[45] a jejich přednosti prezentoval jako sólista. Vystupoval nejčastěji s lesním rohem (Gyöngyös 1844,[46] Nitra 1845[47]) a s vlastní *Romancí pro chromatický lesní roh*,[48] kterou koncertně prováděl v Linci (1841)[49] a Terstu (1851).[50]

Další důležitou osobností pražské konzervatoře byl Johann Albert Beutel,[51] profesor literárních předmětů, jehož Sawerthal vzpomíná jako svého učitele a přítele (1846)[52] a s jehož pomocí zajišťoval nábory instrumentalistů (1845).[53] Beutel se v té době věnoval naplno zprostředkovatelské činnosti a vydával časopis *Österreichisches Theater- und Musik-Album*,[54] v němž v letech 1847–1848[55] uveřejňoval hudební kritiky a inzerci volných míst. Část této agendy převzal v roce 1850 jeho žák Jan/Johann Pavlis, když založil v Praze „Spolek pro pěstování vojenské hudby".[56]

45 Takto se Sawerthal vyjadřuje ve více textech, nejpřesvědčivěji snad v cestopise psaném z Temešváru: „*Die italienischen Regimenter alle können leicht eine vorzügliche Musik haben, da sie im Stande sind, vorzügliche Musiker unter sehr annehmbaren Bedingnissen zu engagieren. Hier braucht der Kapellmeister sich nicht erst die Leute von der Compagnie auszuwählen und wie der Schulmeister mit ihnen von A bis Z einzulernen.*" („*Všechny italské regimenty mohou mít snadno vynikající hudbu, protože jsou schopny angažovat za velmi dobrých podmínek vynikající hudebníky. Zde si kapelník nemusí nejprve vybírat hudebníky ze souboru a školit je od A do Z jako učitel.*", překlad autora). SAWERTHAL, Joseph: Über einige Regimentskapellen in Ungarn. Reisebericht, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 6, č. 46, 16. 4. 1846, s. 182.

46 Šlo o transkripci cavatiny z opery „Robert" (*Robert ďábel*, Giacomo Meyerbeer, 1831) pro lesní roh. *** (Gyöngyös den 25. April 1844). *Allgemeine Wiener Musik-Zeitung*, roč. 4, č. 54, 4. 5. 1844, s. 216.

47 SAWERTHAL, Joseph: Correspondenzen: Musik-Vereins-Konzert in Neutra. *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 5, č. 62, 24. 5. 1845, s. 247–248.

48 Zachována je klavírní verze: *Romance per Corno cromatico e Piano Forte.* ČMH, 99/73.

49 *** Correspondenz. *Der Aufmerksame, ein Unterhaltungsblatt*, roč. 30, č. 4, 9. 1. 1841, s. [4.]

50 „*Il corno cromatico, suonato del signor Sawerthal,* [...] *tocco il cuore ed infuse una dolce malincolia nel pubblico, con l´elegia di sua composizione.*" („*Chromatický lesní roh, na nějž hrál pan Sawerthal elegii vlastní kompozice* [...] *se dotýkal srdcí obecenstva a vléval do nich sladkou melancholii.*", překlad autora). *** Trieste, 2. Luglio 1851, *Il Diavoletto*, roč. 4, č. 180, 2. 7. 1851, s. 717.

51 Jméno J. A. Beutela není uvedeno v hudebních slovnících. Na pražské konzervatoři vyučoval od roku 1833. Viz AMBROS, August Wilhelm: *Das Conservatorium in Prag. Eine Denkschrift bei Gelegenheit der fünfzigjährigen Jubelfeier der Gründung*. Prag: G. Haase Söhne, 1858, s. 50.

52 SAWERTHAL, Über einige Regimentskapellen in Ungarn, op. cit., s. 254.

53 SAWERTHAL, Josef: Aufruf an talentvolle Musiker, mit besonderer Rücksicht auf die absolvierten Zöglinge des ständischen Conservatorium der Musik zu Prag, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung,* roč. 5, č. 35–36, 22. a 25. 3. 1845, s. 140–141.

54 Úplný titul: *Oesterreichisches Theater-und Musik-Album zur Förderung dramaturgischer und musikalischer Interessen. Herausgeber und Redakteur: J. A. Beutel, Professor am Conservatorium der Musik*. Prag: C. W. Medau, 1847–1848.

55 Poslední číslo časopisu (38) vyšlo 28. 3. 1848.

56 Podrobně viz VALEŠ, Vlasta: Pavlisova Vojenská hudební škola, in: *Vojenská hudba v kultuře a historii českých zemí*, op. cit., s. 325–333.

Kapelnická praxe u jezdeckých hudeb v Uhrách (1840–1845)

Po absolutoriu konzervatoře (1837) působil J. Sawerthal krátce coby první hornista divadla v Linci (1838).[57] Od roku 1840[58] nastoupil jako kapelník k 6. kyrysnickému pluku Wallmoden-Gimborn,[59] který byl dislokován v Sárospataku/Šarišském Potoce, ale jeho doplňovací oblastí byly Morava a Slezsko.[60] S tímto místem pravděpodobně souvisí nedatovaný fragment dopisu, patrně od předchozího kapelníka,[61] který mu ozřejmuje poměry v „špatném garnizonu na uherském venkově“[62] a nabízí obstarávání notových materiálů v Praze.

Kapely rakouské kavalerie mohly ve své době představovat optimální prostředí pro experimenty se zaváděním nového typu „plechových harmonií“.[63] Vlivem dávných stavovských privilegií byly organizovány důsledně jako trubačské sbory (Trompeterkorps) složené z menších souborů.[64] Modernizace tohoto systému jistě vyžadovala nemalou invenci; takto získané zkušenosti pak Sawerthal patrně s úspěchem použil při sestavování jiných typů variabilních souborů. Několik skladeb z tohoto období[65] představuje celkem vzácné příklady instrumentace

→ **Examples of Sawerthal's instrumentation** for various instrumentations: cavalry brass ensemble (D–A tuning), infantry regiment band (E-flat–B-flat tuning), and naval band (E-flat–B-flat tuning). **/ Příklady Sawerthalovy instrumentace** pro různé nástrojové vybavení: žesťová harmonie kavalerie (ladění D–A), kapela pěšího pluku (ladění Es–B), námořní hudba ladění (Es–B).
a) *Friedricken Polka für die Cavallerie Musik, von J. R. Sawerthal, Kapellmeister in k. k. 6ten Cürassier Regimente Graf Wallmoden Gimborn. Sáros Patak, den 30ten May 1842.*
b) *Masken-Revue. Garnisons-Tänze für die Metall-harmonie, componirt von J. R. Sawerthal, Kapellmeister in k. k. 6ten Cürassier Regimente Graf Wallmoden Gimborn.*
c) *Fahnenweih-Marsch. Ihrer Excellenz Frau Baronin Ludmilla Chorich von Monte Creto hochachtungsvoll gewidmet von J. R. Sawerthal, Kapellmeister im K. K. 53. Erzh. Leopold Infanterie Regmte.*
d.) *L´arrivo in Trieste. Marcia di manovra per la Musica Militare. Da Gius. Rud. Sawerthal, Direttore della Musica nella I. R. Marina.*

57 V Linci byl devatenáctiletý Sawerthal prvním hornistou pod kapelníkem Pelletem. Viz *** Ueber den Pensions-Verein der k. k. österr-Militär-Kapellmeister. *Osterreichisches Theater- und Musik-Album* 1847, č. 98 (16. 8.), s. 390.

58 BROWN, *Biographical Dictionary of Musicians*, op. cit., s. 540.

59 Šestý pluk rakouské kavalerie byl založen roku 1701 jako kyrysnický, později byl proměněn v dragounský. Sawerthal se podepisoval ještě jako kapelník kyrysnického pluku, jeho služební vysvědčení má hlavičku *Graf Wallmoden Gimborn Cuirassier Regiment N. 6*., ČMH, 99/73 [č. 6], *Zeugniss*, Topolčany/Gross Tapolcsán 1. 3. 1845.

60 WREDE, Alfons: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht.* Wien: Seidel 1901, s. 158.

61 ČMH, 99/73 [č. 1], s. d. Dvojlist s dopisem je nekompletní, má odtrženou část papíru s datem a jménem pisatele.

62 „*Wenn Sie sich mir einer schlechten ungrischen Landgarnison begnügen und sich auf sehr wenigen Umgang beschränken und übrigen, glaube ich, werden Sie Ihr Engagement nicht zu bereuen haben.*“ Tamtéž.

63 K historii trubačských souborů v Rakousku a českých zemích viz SEHNAL, Jiří: Trubači a hra na přirozenou trompetu na Moravě v 17. a 18. století. *Časopis Moravského muzea – vědy společenské*, roč. 73, 1988, s. 175–207.

64 Ještě v pojednáních z 19. století se pro jízdní pluky používal výraz „rytířské“. Rozdíly v organizaci a instrumentaci pěších a jízdních kapel v první polovině 19. století popisuje FAHRBACH, *Organizzazione della musica militare austriaca*, op. cit.

65 Skladby pro obsazení jízdní vojenské hudby jsou: *Friedricken Polka* (Sárospatak 30. 5. 1842) a *Masken-Revue. Garnisons Tänze für die Metallharmonie.* ČMH, 99/73.

Clarinetto in D
Trompetten in D
Flügelhörner in A
Alto basso in A
Trombe in D
Corni in E
Fagotti
Trombone basso
Timpani in D
Tamburo

Clarinetto in D
Posthorn in D
Flügelhorn
Fagotti
Corni in E
Trombe in D
Alto basso
Bombardon in D
Basshorn
Tuba

Studie

jezdeckých kapel ze 40. let, užívajících výhradně plechové nástroje, včetně ventilových poštovských rohů, plechových klarinetů a fagotů (tritonikonů)[66] a různých typů ladění.[67]

Každý kapelník musel počítat se systémem rotace rakouských vojenských posádek, a tedy s častým stěhováním. Sawerthal byl s 6. kyrysnickým plukem stacionován v Sárospataku (1840), Gyöngyösi (1842) a v Topoľčanech (Gross Tapolcsán, 1844).[68] V letech 1842–1848 zahájil celkem bohatou publicistickou činnost. Od jeho prvního vstupu do diskuse o významu vojenských kapel (1843)[69] v něm získala redakce *Wiener allgemeine Musik-Zeitung* pohotového přispěvatele,[70] později psal i do dalších periodik.[71]

Ve Velkých Topoľčanech (1844) se dostal do blízkosti Nitry, kde byl nedávno předtím založen Hudební spolek (Neutraer Musikverein, 1842) se záměrem pořádat koncerty klasické hudby a založit konzervatoř.[72] Sawerthal byl před koncem svého tamního krátkého působení jmenován jeho čestným členem (21. 12. 1844).[73] Koncerty spolku pravidelně recenzoval,[74] a to až do nástupu na další místo v Temešváru.[75] Setkání s novým typem institucionalizace hudebního života v Nitře mohlo být důležitou životní epizodou. Právě zde se možná formovaly jeho ideály spolkové činnosti hudebního vzdělávání, které pak uskutečňoval na dalších působištích.

66 K používání plechových plátkových nástrojů v hudbách rakouské kavalerie viz KASTNER, *Manuel général de musique militaire*, op. cit., s. 203.

67 Této problematice se Sawerthal podrobně věnoval ve svém seriálu o instrumentaci vojenských hudeb: SAWERTHAL, Josef R.: Über Militär-Musik-Partituren. *Österreichisches Theater- und Musik-Album* 1847, č. 130 (29. 10.), s. 519–520; č. 131 (31. 10.), s. 523–524; č. 132 (2. 11.), s. 526–527; č. 133 (6. 11.) s. 530–531; č. 134 (7. 11.) s. 534–535; č. 135 (9. 11.) s. 539–540.

68 WREDE, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht*, op. cit., s. 159.

69 SAWERTHAL, Joseph: Noch einige Worte über Militärmusik. *Allgemeine Wiener Musik-Zeitung*, roč. 3, č. 70–71, 13.–15. 11. 1843, s. 294–295.

70 Bibliografie Sawerthalových textů ve vídeňském hudebním tisku viz MARINELLI-KÖNIG, Gertraud: *Die Böhmischen Länder in der Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz* (1805–1848), Teil III, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissen Die Sonntagsblätte schaften, 2014, s. 143–145.

71 Podle zprávy z roku 1847 přispíval tehdy do novin a časopisů: *Allgemeine Theaterzeitung*, *Der Humorist*, *Wanderer*, *Die Gegenwart*, *Die Wiener Musik-Zeitung*, *Die Sontagsblätte*, *Der Ungar* a dalších. *** Über den Pensions-Verein der k. k. österr. Militär-Kapellmeister, *Österreichisches Theater- und Musik-Album*, č. 97, 14. 8. 1847, s. 387.

72 Informace o založení spolku a jeho záměrech viz: *** Zur Begründung eines Musikvereines und Conservatoriums in Neutra in Ungarn, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 2, č. 111, 15. 9. 1842, s. 451.

73 ČMH, 99/73 [č. 2]. *Zeugniss* (Nitra/Neutra 21. 12. 1844).

74 Podrobná informace o činnostech spolku, včetně založení pěvecké a houslové školy, viz SAWERTHAL, Joseph: Correspondenz: Der Musikverein in Neutra, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 5, č. 25, 27. 2. 1845, s. 99–100; č. 26, 1. 3. 1845, s. 104.

75 „*Das Musikvereins-Konzert in Neutra hatte am 10. März statt, und mein Referat erfolgt wegen meiner Übersiedelung so spät, da ich bei der Übernahme meiner neuen Kapelle dieselbe dergestalt verwahrlost fand, daß ich meine ganze Thätigkeit anwenden mußte, um bei den nun beginnenden Musiken in Dienst und Conversation wenigstens kein Fiasco zu machen.*“ („*Koncert hudebního spolku v Nitře se konal 10. března a můj referát přichází tak pozdě kvůli mému stěhování, protože když jsem převzal svou novou kapelu, nalezl jsem ji tak zanedbanou, že jsem musel svou veškerou činnost věnovat tomu, abych v právě začínajících hudebních službách a vystoupeních alespoň nezpůsobil fiasko.*“, překlad autora). SAWERTHAL, Joseph: Correspondenzen: Musik-Vereins-Konzert in Neutra. *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 5, č. 62, 24. 5. 1845, s. 247.

Kapelníkem v Temešváru a iniciátorem založení penzijního spolku (1845–1847)

Po pěti letech služby se Sawerthal rozhodl změnit působiště a nastoupil k 53. pěšímu regimentu Erzherzog Leopold v Temešváru. Jak vysvětlil jeho pražský patron J. A. Beutel, pěší pluky bývaly umisťovány do významnějších měst,[76] což se týkalo nejen uměleckých ambic, ale též možností obživy. To se stalo aktuálním v roce 1844, kdy J. Sawerthal uzavřel sňatek s Marií Kettlerovou (*3. 12. 1826), dcerou hostinského z Dušník u Roudnice.[77] Místo sňatku zatím není známo,[78] od března 1845 však novomanželé žili v Temešváru a zde se jim také narodila první dcera Mathilde (*2. 2. 1846).

Ke změně působiště se vztahují tři dokumenty signované téhož dne (1. 3. 1845): vyrozumění o výsledku konkurzu se specifikací pracovních podmínek,[79] vysvědčení od předchozího zaměstnavatele[80] a smlouva[81] podepsaná plukovníkem 53. regimentu.[82] Sawerthalův děkovný dopis do Prahy (26. 1. 1845)[83] osvětluje tehdejší autoritu pražské konzervatoře a J. A. Beutela, který se zaručil za nábor schopných instrumentalistů. Sawerthal dal ihned otisknout inzeráty (22. 3. 1845)[84] a na podzim 1845 se vracel s mladými bandisty z Čech do Temešváru.[85]

Temešvár/Timișoara byl tehdy pevnostním městem a správním centrem Temešvárského Banátu. Obyvatelé multikulturního města si zakládali na přezdívce

76 B.[EUTEL], J. A.: Über den Pensions-Verein der k. k. österr- Militär-Kapellmeister, *Oesterreichisches Theater- und Musik-Album*, č. 98, 16. 8. 1847, s. 390.

77 Maria Kettler se narodila 3. 12. 1826 v Dušníkách čp. 7. „*Otec: Josef Kettler, syn Franze Kettler, šenkýře z Dušník n. 7, a mateře Kateřiny rozené Schnaidrové z Dolánek, panství doxanského. Máteř: Marie vlastní dcera Antonína Heinze z Býčkovic, panství roudnické, a mateře Marie rozené Kuchrové z Radouň, panství liběchovského.*“ Matriční záznam viz SOA Litoměřice, Sbírka matrik Severočeského kraje, sign. L105/4 (Dušníky, matrika pokřtěných 1812–1843), p. 83–84. Dostupné z: https://digi.soalitomerice.cz/digitalnibadatelna/permalink/09ddd7cea03b9b8d:4e496e4e:12216bae987:-7002/b23279a671b04460a11fdcfa6439d473 [cit. 6. 5. 2026].

78 Datum sňatku 1844 uvádí BROWN, *Biographical Dictionary of Musicians*, op. cit., s. 540. Místo a datum narození Marie Kettlerové-Sawerthalové bylo ověřeno na základě matričních údajů k dětem narozeným v Polepech.

79 ČMH, 99/73 [č. 3]. (Temešvár/Temesvar, 1. 3. 1845).

80 ČMH, 99/73 [č. 6]. *Zeugniss.* (Topoľčany/Gross Tapolcsán, 1. 3. 1845). Podepsán je: *Gr. Schaffgotsche Oberst.* Původní smlouva s 6. kyrysnickým plukem dochována není.

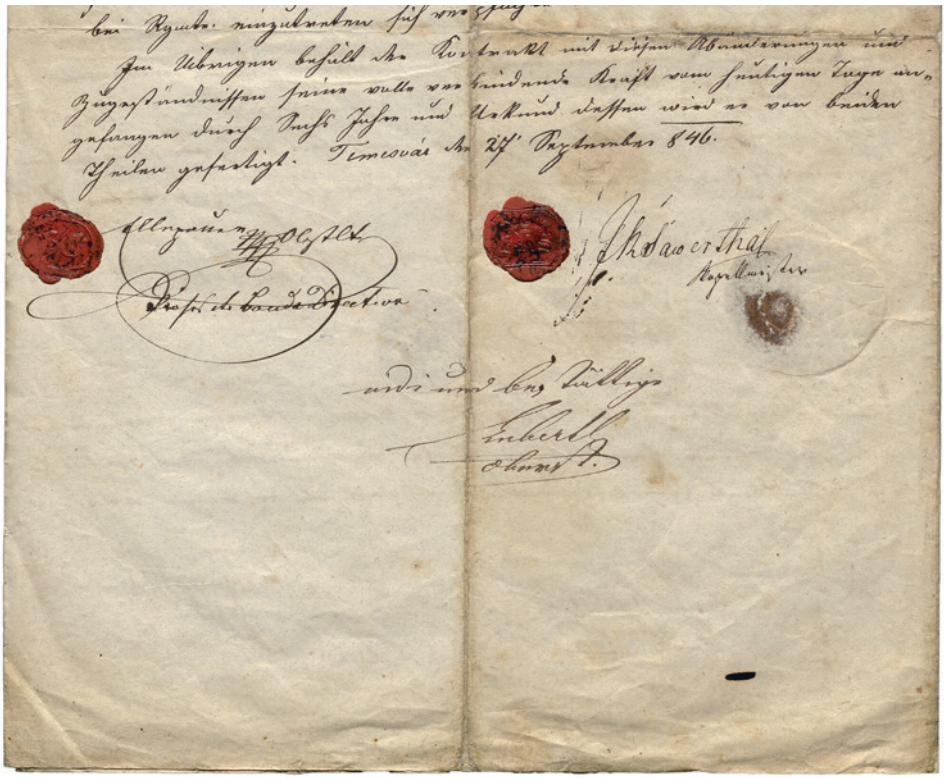
81 ČMH, 99/73 [č. 5]. *Contract* (Temešvár/Temesvar, 1. 3. 1845).

82 Podepsáni jsou Josef Schurtter, Johann Luberth a Georg Ellepauer. K složení a proměnám důstojnického sboru viz HOSTINEK, Paul: *Geschichte des k. k. 53. Infanterie-Regimentes Erzherzog Leopold Ludwig*. Tulln: Selbstverlag, 1881, s. 244.

83 ČMH, 99/73 [č. 3]. *An die löbliche Direction des Conservatoriums der Musik* (Temešvár/Temesvar, 26. 1. 1845).

84 SAWERTHAL, Josef R.: Aufruf an talentvolle Musiker, mit besonderer Rücksicht auf die absolvierten Zöglinge des ständischen Conservatoriums der Musik zu Prag. *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 14, č. 35–36, 22. a 25. 3. 1845, s. 140–141.

85 O tomto setkání informuje: STANĚK, Wenzel, Eine Reise von Prag nach Belgrad in Serbien. *Moravia*, roč. 9, č. 97, 13. 8. 1846, s. 386. Podrobně viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 16.

↑ **Contract between the band of the 53rd Infantry Regiment and J. Sawerthal** (1. 3. 1845), last page with an appendix, signatures with seals (27. 9. 1846): *Ellepauer Oberst, Präses der Banda-Direction, J. R. Sawerthal, Kapellmeister. Vidi und bestättige. Luberth Oberst* (Timeşvár, 27. 9. 1846). **/ Smlouva mezi kapelou 53. pěšího regimentu a J. Sawerthalem** (1. 3. 1845), poslední stránka s dodatkem, podpisy s pečetěmi (27. 9. 1846): *Ellepauer Oberst, Präses der Banda-Direction, J. R. Sawerthal, Kapellmeister. Vidi und bestättige. Luberth Oberst* (Temesvár, 27. 9. 1846). ČMH, 99/73 [č. 5].

„Klein Wien", na což měly vliv i promenádní koncerty posádkové hudby[86] a její pravidelná výpomoc v divadelním orchestru.[87]

Hned v roce 1846 se Sawerthal zapojil do života své profesní komunity a vydal výzvu k založení penzijního spolku vojenských kapelníků.[88] Nejprve otiskl pro-

86 „*Auf unserer Promenade hören wir wöchentlich zwei Mal die schönsten Harmonien von der Kapelle des hier garnisonirten Erzh. Leopold-Infanterie-Regiments exekutiren, welche den von Alleen und Blumenbeeten geschmückten Platz zu einem der angenehmsten Unterhaltungs-orte machen.* […] — *Sie sehen also, verehrtester Herr Redakteur, daß wir mit Recht unsere Stadt ‚Klein-Wien' nennen können.*" („*Na naší promenádě slýcháme dvakrát týdně ty nejkrásnější harmonie v podání kapely zde umístěného pěšího pluku arcivévody Leopolda, které činí z náměstí, ozdobeného alejemi a květinovými záhony, jedno z nejpříjemnějších míst pro zábavu.* […] — *Vidíte tedy, ctěný pane redaktore, že můžeme naše město právem nazývat ‚Malou Vídní'*.", překlad autora.) *** Korespondenz: Temesvár. *Der Humorist*, roč. 11, č. 204, 2. 8. 1847, s. 815.

87 *** Nachrichten aus Provinzstädten (Aus Temesvár, den 7. April). *Wiener Theater-Zeitung*, roč. 39, č. 91, 16. 4. 1846, s. 364.

88 Tento spolek byl císařem potvrzen až v roce 1859. Souhrnně viz ANZENBERGER-RAMMINGER, *České země a Penzijní spolek vojenských kapelníků*, op. cit., s. 137–262.

volání, v němž vysvětlil svůj záměr,[89] poté navštívil významnější posádková města a jejich kapelníky.[90] Dojmy z této cesty popsal v literárně ambiciózním cestopise, který je dnes prvořadým pramenem k stavu rakouských vojenských hudeb před rokem 1848.[91]

Kompozice z temešvárského období jsou především pochody ceremoniálního charakteru.[92] Jako nejúspěšnější Sawerthalova skladba bývá uváděna zpěvohra *Gorski pastiri* na srbský (illyrský) text Petra Protiće, která byla později zmiňována pod různými názvy[93] a její mimořádný úspěch (31. 7. 1847) byl komentován v řadě hudebních časopisů.[94]

Válečné roky 1848–1849

Podrobnější životopisy zmiňují, že se J. Sawerthal zúčastnil se svým regimentem polního tažení[95] a byl přítomen ve válce v Lombardii (1848) a Uhrách (1849).[96] V květnu 1848 byla otištěna zpráva, že kapelník odchází s plukem do Fiume (Rijeky), a zároveň vyjádřena naděje, že se brzy vrátí do Temešváru a ujme se vedení kapely národní gardy.[97] Přesun byl však zrušen[98] a 53. pluk nastoupil válečnou anabázi, při níž se odmítl přidat k maďarskému povstání, byl propuštěn do Vídně a připojil se k Radeckého armádě v Lombardii (22. 7.), a to několik dní po rozhodující bitvě u Vicenzy (10. 7.). Sawerthalovu osobní účast potvrzují dva autografy signované ve Vicenze, a to pochod *Victoria* (27. 7.)[99] a *Čechova blahosť (Kde domov můj*, 29. 7.).[100] Po uzavření míru s Piemontem byl 53. regiment odvelen

89 SAWERTHAL, Josef R.: Aufruf an sämmtliche Kapellmeister der k. k. öster. Armee zur Gründung eines Pensionsfondes. Ein Wort zu seiner Zeit. *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 6, č. 125, 17. 10. 1846, s. 501–502; č. 126, 20. 10. 1846, s. 505–506.

90 Dalším záměrem cesty bylo získání instrumentalistů v Čechách. K motivům a okolnostem této cesty více viz SLAVICKÝ, *Josef Sawerthal's Reisebericht*, op. cit.

91 SAWERTHAL, Josef: Über einige Regimentskapellen in Ungarn und Österreich. Reisebericht von Jos.Sawerthal, Militär-Kapellmeister, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 6, č. 44–45, 11. 4. a 14. 4. 1846, s. 176–177; č. 46, 16. 4. 1846, s. 181–182; č. 53, 2. 5. 1846, s. 209–210; č. 55, 7. 5. 1846, s. 217–218; č. 57, 12. 5. 1846, s. 225–226; č. 64, 28. 5. 1846, s. 254–255; č. 65–66, 30. 5. a 2. 6. 1846, s. 259–260; č. 68, 6. 6. 1846, s. 269–270; č. 102, 25. 8. 1846, s. 405–406.

92 Evidence a chronologie Sawerthalových skladeb bude předmětem jiné práce. V notové pozůstalosti (ČMH, 99/73) je několik skladeb signováno v Temešváru, mj. *Temeswarer Marsch* a *Fahnenweih-Marsch* věnovaný Ludmile Csorichové.

93 Mj. *Alpenhirtin*, *La pastorella*, *Pastýřka*.

94 K této premiéře a jejímu ohlasu podrobně viz SLAVICKÝ, *Josef Sawerthal's Reisebericht*, op. cit, s. 511–512.

95 Viz např.: *** Úmrtí: J. R. Sawerthal, *Dalibor*, roč. 15, č. 29–30, 13. 5. 1893, s. 237.

96 MARR, *Music for the people*, op. cit., s. 93.

97 *** Notizen: Temesvar, *Wiener allgemeine Musik-Zeitung*, roč. 8, 1848, č. 59, s. 236.

98 K tažení 53. pluku v letech 1848–1849 více viz HOSTINEK, *Geschichte des k. k. 53. Infanterie-Regimentes*, op. cit., s. 245.

99 *Victoria-Marsch für die Militär-Musik componirt von Jos. Rud: Sawerthal, Capellmeister im. k. k. 53ten Erzh. Leopold Infanterie Regmte. Vicenza den 27ten July 1848.* ČMH, 99/73.

100 *Czechová Blahosť (Kde domow můg). Marsch für die Militär: Musik componirt von Jos: Rud: Sawerthal Capellmeister im k. k. löbl: Erzh: Leopold Inft. Regimente Nr. 53. Vicenza 29. July 1848.* ČMH, 99/73.

k obraně Chorvatska[101] a na počátku roku 1849 volán zpátky do Itálie, kde se zúčastnil bitvy u Novary.[102] Poté byl umístěn v Brescii, kde si Sawerthal vyžádal vysvědčení (1. 3. 1850)[103] pro svého nového zaměstnavatele, námořní hudbu v Terstu. Je velmi pravděpodobné, že informaci o volném místě zprostředkoval Sawerthalovi jeho bratr Wenzel, který se v této době stal rovněž vojenským kapelníkem[104] a od ledna 1850 byl převelen do Terstu.[105]

Námořním kapelníkem v Terstu (1850–1861)

Asi nejplodnější desetiletí prožil Josef Sawerthal ve funkci *Kapellmeister der k. k. Kriegsmarine / Maestro di capella nella i. r. marina*. Rakouská námořní hudba se tehdy stala prestižní kapelou s mimořádnými reprezentativními funkcemi.[106] Jejím sídlem byl tehdy Terst/Trieste, kam byly prozatím přesunuty námořní instituce z Benátek (1849)[107] a po roce 1859 přestěhovány do Puly, kde setrvaly až do roku 1918. Terst během této doby vyrostl, zejména po připojení na Jižní dráhu (1857), v nejvýznamnější obchodní přístav Rakouska. Ve městě s bohatým a multikulturním společenským životem nechybělo operní divadlo (*Teatro Grande*) ani česká komunita.[108]

Soubor dokumentů o zaměstnání v Terstu si Sawerthal pečlivě uschoval, vzhledem k tomu, že později jimi dokládal svůj nárok na penzi. Díky tomu získáváme celkem živý obraz o jeho povinnostech a aktivitách. Josef Sawerthal uzavřel kontrakt s hudebním spolkem námořnictva (18. 2. 1850), podepsaný admirálem Bujakovićem[109] a členy důstojnického sboru,[110] který byl poté prodloužen novým

101 HOSTINEK, *Geschichte des k. k. 53. Infanterie-Regimentes*, op. cit., s. 253.
102 Tamtéž, s. 253, 255, 264.
103 ČMH, 99/73 [č. 8]. *Zeugniss* (Brescia, 1. 3. 1850).
104 Wenzel Zavrtal byl tehdy krátce ředitelem divadelní staggiony v Barceloně (1847), ale vrátil se do Milána (1847), kde se oženil se zpěvačkou Carlottou Maironi da Ponte (1826–1873) a nastoupil jako kapelník k 54. pěšímu regimentu Prinz Emil.
105 NEUWIRTH, Victor von: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 54*. Wien: Kreisel & Gröger, 1886, s. 292–293.
106 Souhrnně viz TRULEI – WINKLER, *Lyra & Anker*, op. cit., s. 32–40.
107 K organizaci rakouského námořnictva a jeho reformám po roce 1849 viz MEYNERT, Hermann: *Geschichte der k. k. österreichischen Armee*. 4. Band. Wien: Carl Gerold und Sohn, 1854, s. 178–179.
108 K české komunitě v Terstu viz: CAVALLINI, Ivano: Music Migrations from the Bohemian Lands to Trieste and the National Awakening of the Southern Slavs, in: *Music Migration in the Early Modern Age*, eds. Jolanta Guzy-Pasiak – Aneta Markuszewska, Warszawa: Liber Pro Arta 2016, s. 323.
109 Alexander Bujaković / Alexander Freiherr von Buiacovich (1792–1870) byl v letech 1849–1855 zástupcem vrchního velitele c. k. mariny.
110 ČMH, 99/73 [č. 7]. *Vertrag* (Terst/Triest, 18. 2. 1850). Podepsáni jsou: *L*[eonhard Libert] *de Paradis Major*, [Apoliner] *Uiesky Major*, [Gabriel] *Buday Oberst*, *A*[lexander] *Buiacovich*. Potvrdil: *ges. u. apb.* [Hans] B[irch]. *Dahlerup.* Složení štábu k roku 1862 viz *Almanaco e Guida scematica di Trieste*. Trieste: Libreria Schubart 1862, s. 94–101.

kontraktem (11. 8. 1854)[111] a přípisem (1. 3. 1860).[112] Jako kapelník byl i nyní civilistou zaměstnaným na smlouvu. Nejistota této existence se projevila v letech 1858–1859), kdy byl z důvodu srdeční nemoci v půlroční pracovní neschopnosti.[113] Poté se nechal odvést k námořnictvu jako dobrovolník (13. 12. 1859), byl formálně přijat coby lodník (*Bootsmann*)[114] a téhož dne dostal pas, který jej opravňoval k pobytu v Terstu (13. 12. 1859).[115] Jak později doložil, učinil tak kvůli nároku na penzi v případě invalidity a na příkaz arcivévody Maxmiliána.[116] Admirál Marno[117] mu udělil přátelsky laděnou radu (6. 4. 1860)[118] a zřejmě i zařídil další postup, takže byl kapelník s ohledem na rodinné poměry přeřazen na lodníka 1. třídy s vyšším platem (18. 8. 1860).[119]

V této době Sawerthal rezignoval na publicistickou činnost, o to více se však věnoval komponování. Z let 1850–1855 pochází snad největší počet dochovaných skladeb, které vycházely v klavírních redukcích v Miláně (Ricordi) a ve Vídni (Glöggl)[120] a některé z nich se dochovaly zároveň v autografních partiturách, instrumentované pro námořní hudbu. Ihned po svém nástupu se i tentokrát vydal

111 ČMH, 99/73 [č. 13]. *Vertrag* (Terst/Triest, 11. 8. 1854). Podepsáni jsou: [Michael] *Brettner Oberst,* [Leonhard Libert] *Paradis Oberst,* [Anton Michael] *Bourguignon*, [Gabriel von] *Buday Oberst*. Potvrdil: *Gesehen vom k. k. Marine Ober Kommandanten Triest den 30. August 1854* [Franz von] *Wimpffen mpria.*

112 Tamtéž, přípis na poslední stránce. „*Ad D. Vorstehender Contract wurde am 1ten März 1860 unter folgenden Modalitäten erneuert:* […]“

113 Tyto události Sawerthal vysvětluje v korespondenci z roku 1864. Podrobně viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit.

114 Rakouské námořnictvo od roku 1849 přijímalo dobrovolníky do 2. a 3. třídy. V 1. třídě mohli být jen jedinci, kteří absolvovali delší námořní cesty a sloužili na velkých lodích. Doba služby byla 8 let. Více viz MEYNERT, *Geschichte der k. k. österreichischen Armee*, op. cit., s. 179.

115 ČMH, 99/73 [č. 17]. *Urlaub Pass No. 339* (Terst/Triest, 13. 12. 1859).

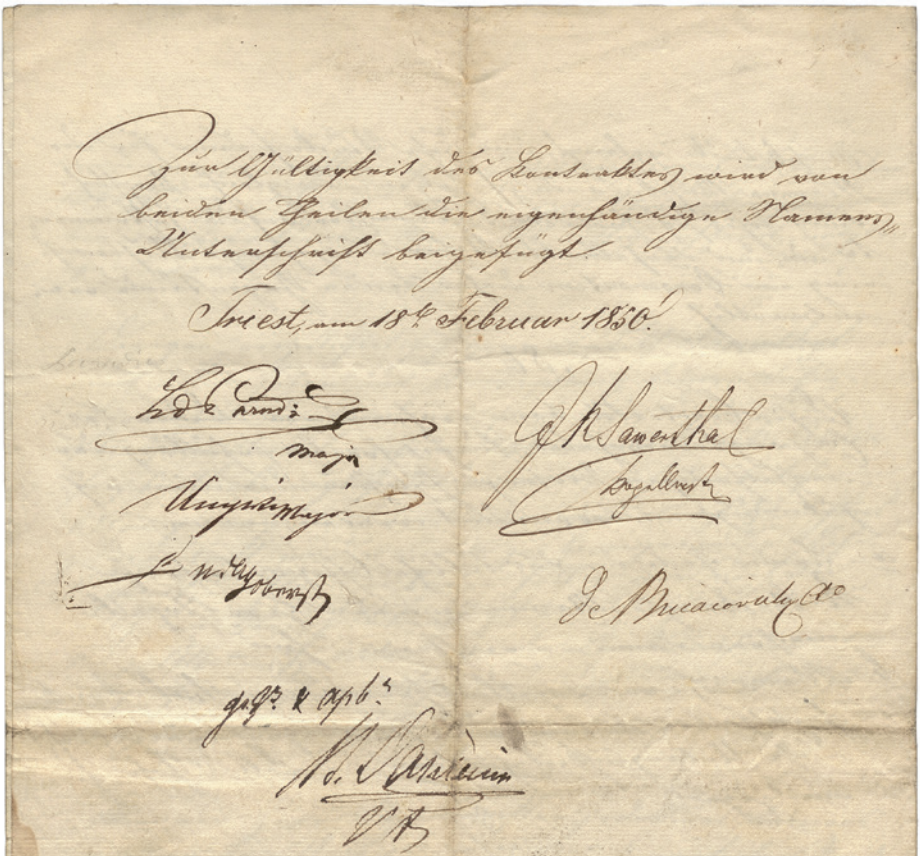
116 Tento argument připomíná Sawerthal v pozdější žádosti o penzi: „*Der gefertigte wurde auf Allerhöchsten Befehl Seiner Majestät des Kaisers Maximilian, als damaligen Marine-Ober-Commandanten in Dezember 1859 in k. k. Matrosen-Corps als Bootsmann 1 Classe assentiert*“ („*Podepsaný byl na nejvyšší rozkaz Jeho Výsosti císaře Maxmiliána, jako tehdejšího vrchního námořního velitele, v prosinci 1859 odveden k c. k. námořnickému sboru jako lodník*“, překlad autora). ČMH, 99/73 [č. 17]. *An das hohe K. K. Kriegsministerium in Wien* (Polepy/Polep, 13. 9. 1867).

117 Adolf Marno von Eichenhorst (1823–1893).

118 ČMH, 99/73 [č. 75]. *Lieber Sawerthal!* (Pula/Pola, 6. 4. 1860).

119 „*Im Berücksichtigung der, mit geschätzten Zuschrift No. 107 wom 31. März d. J. anher mitgetheilten, und vom Bootsmann 1. Klasse (Kapellmeister) Josef Saverthal motivirten Familien-Verhältnissen, finde ich mich veranlasst denselben mit heutigem Tage, aus der 2ten in die 1ts Classe der Verheiratheten zu übersetzen; was ihm gefälligst mitgeteilt werden wollte.*“ („*S ohledem, na rodinné poměry, sdělené ctěným dopisem č. 107 z 31. března tohoto roku a zdůvodněné lodníkem 1. třídy (kapelníkem) Josefem Saverthalem, cítím se povinen převést jej ze 2. do 1. třídy ženatých; počínaje dnešním dnem, což mu budiž laskavě sděleno*,“ překlad autora.) ČMH, 99/73 [č. 74]. Příkaz admirála Marna, *k. k. Matrosen Corps Commando No. 2101. An das löbl. K. K. Marine Musik Commando*. (Pula/Pola, 18. 8. 1860).

120 Srov. nabídkové katalogy firmy Hofmeister v Lipsku z let 1851–1861: HOFMEISTER, Adolph: *Musikalisch-literarischer Monatsbericht neuer Musikalien, musikalischer Schriften und Abbildungen*. Leipzig: Fr. Whistling 1851, č. 6, s. 117.

↑ Contract between the Navy Music Society and J. Sawerthal / Smlouva mezi hudebním spolkem námořnictva a J. Sawerthalem
Final signature page / Poslední stránka s podpisy: *Ld. Paradis major* [Leonhard Libert de Paradis], *Uieski major* [Apoliner von Uiesky], *Buday Oberst* [Gabriel von Buday], *J. R. Sawerthal Kapellmeister*, *Buiacovich* [Alexander Bujaković], *Ges. u. apb. Dahlerup* [Hans Birch von Dahlerup]. (Triest, 18. 2. 1850).
ČMH, 99/73 [č. 7].

do Čech k náboru instrumentalistů a měsíc po podpisu smlouvy (10. 4.) se již vracel přes Vídeň[121] s dvaceti novými „hautboisty".[122]

Pro zapojení námořní hudby do života města sehrála důležitou roli spolupráce obou bratří Sawerthalů. Hned v roce 1850 podnikli první společný dobročinný podnik, v němž využili potenciál spojených kapel v zámožném obchodním přístavu. Po katastrofálním požáru města Krakova (18. 7.) připravili benefiční

121 Zpráva o jeho přítomnosti ve Vídni („*Herr J. Sawertal, Kapellmeister in Triest*"): *** Angekommen in den Gasthöfen: Goldnes Kreuz, Wieden Nr. 11, *Fremdenblatt*, roč. 4, č. 85, 10. 4. 1850, s. [3].

122 „ – *Der Capellmeister Sawarthal* [!] *des k. k. Marinecorps ist mit 20 für die Corps-Musikbande geworbenen Hautboisten hier durch, nach Triest gereist.*" *** Was gibt es in Wien Neues?, *Wiener Theater-Zeitung*, roč. 43, č. 86, 10. 4. 1850, s. 343.

koncert v Giardino Rossetti (12. 8.)[123] a veřejnou sbírku,[124] za niž dostali uznání od admirála Bujakoviće[125] a děkovný dopis z Krakova.[126] Wenzel Zavrtal opustil Terst v listopadu 1850,[127] kdy byl s 54. plukem převelen do Čech.[128] Působil pak krátce ve Vídni (1852–1854),[129] ovšem brzy využil příležitost k návratu do Terstu (1854), když přešel k 59. pluku Erzherzog Rainer. Oba bratři se pak nadlouho rozloučili před další rakousko-piemontskou válkou (1859), kdy Wenzel vystoupil z rakouských služeb a následoval svou ženu do jejího rodného Milána.

Sawerthalovy přátelské kontakty v Terstu dokládá soubor portrétů s věnováním.[130] Z významnějších osobností je mezi nimi zejména spoluzakladatel rakouského Lloydu Karl de Bruck[131] a Luigi Ricci (1805–1859),[132] „*maestro di capella*" divadla i katedrály. Vrcholem Sawerthalova snažení bylo založení Società Musicale Triestina / Triester Musikverein (1852) se záměrem vytvořit v Terstu instituci pro provozování klasické hudby.[133] Šlo o občanský spolek s hudební školou, jehož zřízení vzbudilo pozornost hudebních listů ve Vídni,[134] Miláně,[135] Lipsku[136] a Berlíně.[137] Pravidelné recenze koncertů vycházely do roku 1855, v roce 1857 je již Società vedena jako společnost v rekonstrukci a Sawerthal není zmiňován v jejím vedení.[138] Osvědčení o vykonaných nehonorovaných službách z roku 1858[139] tedy můžeme brát už jako uznání ukončené činnosti.

Krátká životnost podniku mohla souviset s jeho závislostí na Sawerthalovi a jeho volném čase, jehož se brzy přestalo dostávat. V roce 1853 se jeho rodina rozrostla o dvojčata Heinricha a Gabriellu, následujícího roku se změnil jeho nadřízený. Byl odvolán pražský rodák Franz von Wimpffen (děkovný dopis Sawerthalovi

123 Pozvánka s programem koncertu viz: ***Gran Concerto nel Giardino Rossetti, *Il Diavoletto*, roč. 3, č. 222, 12. 8. 1850, s. 885–886.
124 Výkaz účetnictví se zaneseným výtěžkem z koncertu viz ČMH, 99/73 [č. 10]. *Gebährungs-Ausweis des Kaiserin Maria-Anna Stiftungsfondes seit dem Beginne d. i. vom 1. Mai bis 31. Juli 1852*, tisk (neúplný).
125 ČMH, 99/73 [č. 9]. *N. 1055* (Terst/Triest, 25. 6. 1852).
126 Dopis z Krakova bratřím Wenzlovi a Josefovi Sawerthalům z 1. 9. 1850, viz: *** (Eingesendet). *Österreichischer Soldatenfreund*, roč. 3, č. 119, 3. 9. 1850, s. 536.
127 Železniční přesun začal 16. 11., kdy byl 54. regiment v Lublani „einwagoniert". Viz tamtéž, s. 294.
128 Jednalo se o Radeckého přesun armády z Itálie k severní hranici zvaný „Eisenbahneinmarsch", který následoval po pruské mobilizaci.
129 Od prosince 1851 byl 54. regiment dislokován ve Vídni a v následujících letech jeho kapela hojně vystupovala a své produkce inzerovala ve vídeňském tisku. Viz výsledky fulltextového vyhledávání „Zawertal" / „Zavertal" v dobovém tisku – *ANNO. Historische österreichische Zeitungen unz Zeitschriften*, op. cit.
130 Soubor ikonografických materiálů z pozůstalosti J. Sawerhala viz ČMH, F II 8161–F II 8176.
131 Karl von Bruck (1796–1860), podnikatel, později rakouský ministr obchodu (1848–51) a financí (1855–60).
132 Luigi Ricci byl absolvent neapolské konzervatoře, bratr skladatele a kapelníka Federica Ricciho (1809–1877). Jeho žena Ludmila rozená Stolzová (1826–1910), sólistka Teatro Grande v Terstu, pocházela z Kostelce nad Labem a byla sestrou tehdejšího nájemce Teatro Grande Václava Stolze (1828–1904) a pozdější sólistky Terezy Stolzové (1834–1902).
133 *** Musik: Die Società musicale in Triest, *Illustrierte Zeitung*, č. 519, 11. 7. 1853, s. 378.
134 *** Triester Correspondenz, *Neue Wiener Musik-Zeitung*, roč. 2, č. 10, 10. 3. 1853, s. 41.
135 *** Notizie: Trieste, *Gazetta musicale di Milano*, roč. 11, č. 42, 20. 3. 1853, s. 54.
136 *** Musik: Die Società musicale in Triest, *Illustrierte Zeitung*, č. 519, 11. 7. 1853, s. 378.
137 *** Nachrichten: Triest. *Berliner Musikzeitung*, roč. 7, č. 12, 6. 3. 1853, s. 96.
138 *Guida scematica della Città di Trieste,* Anno I. Trieste: Tipografia del Lloyd Austriaco 1857, s. 52.
139 ČMH, 99/73 [č. 17]. *Società musicale in Trieste* (Trieste, 14. 7. 1858).

z 15. 10. 1853)[140] a vrchním velením byl pověřen arcivévoda Ferdinand Maxmilián (1832–1867), mladší bratr císaře Františka Josefa. Sawerthal se s ním mohl znát už od roku 1850, kdy osmnáctiletý arcivévoda nastoupil vojenskou službu u námořnictva.[141] Později se mezi nimi prohloubila vzájemná důvěra a Sawerthal jej pak na jeho přání následoval do Mexika (1864–1867).

Z pozůstalosti se nedovídáme nic o reformě námořní hudby, kterou Sawerthal prosadil s Maxmiliánovou podporou (1855). Pro kapelu získal zvláštní statut umožňující vydělovat menší skupiny pro jednotlivé lodě a přístavy.[142] Maxmiliánova přízeň se projevila jak větším vytížením při služebních povinnostech, tak i svěřováním stále důležitějších reprezentačních úkolů. Na konci roku 1856 se uskutečnila návštěva císaře a Sawerthal byl pověřen magistrátem (13. 10. 1856),[143] aby zajistil slavnostní serenatu za účasti všech hudebních sil města (26. 11.).[144] Významnou Maxmiliánovou akcí pak byla námořní expedice plachetnice Novara kolem světa (1857–1859),[145] na niž Sawerthal vypravil sedmičlennou kapelu.[146]

Dne 16. května 1857 požádal Maxmilián svého kapelníka, aby jej doprovodil s šestnáctičlennou kapelou do Bruselu na jeho svatbu s belgickou princeznou Charlottou.[147] Sawerthal během dvou týdnů sestavil těleso schopné hrát v dechovém i smyčcovém obsazení, upravil a rozepsal repertoár a 24. 5. se nalodil na paroloď Elisabeth.[148] Právě na této cestě měl dostat výhodnou nabídku do britských služeb, kterou prozatím odmítl, ale po dalších událostech tento kontakt obnovil (1868).[149]

140 „*Für die vielen angenehmen Abende, welche Sie, der Herr Kapellmeister, durch Ihre musikalischen Leistungen im Vereins-Lokal der Villa-Necker den k. k. Herrn Offizieren, Beamten und sonstigen Vereins-Mitgliedern schon durch zwei Sommer bereits haben* […]“ („*Za mnoho příjemných večerů, které jste Vy, pane kapelníku, během uplynulých dvou let připravil pánům c. k. důstojníkům, zaměstnancům a dalším členům spolku prostřednictvím svých hudebních vystoupení ve spolkovém lokále Villy Necker* […]“, překlad autora). ČMH, 99/73 [č. 12]. (Triest, 15. 10. 1853). Villa Necker byla v letech 1851–1853 sídlem námořního velitelství.

141 Výbor z jeho korespondence s popisy společenského života v Terstu viz PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabrielle: *Ferdinand Maxmilián Habsburský. Soukromé dopisy mexického císaře a jeho rodiny.* Praha: Euromedia, 2008, s. 63 a dále.

142 Více viz Die Kriegs-Marine, dostupné z: https://www.militaermusikfreunde.at/geschichte/allgemeines/die-kriegs-marine [cit. 6. 5. 2026].

143 ČMH, 99/73 [č. 14]. *N. 310* (Terst/Trieste, 13. 10. 1856), podepsán [Muzio Giuseppe] *Tommasini Podestà*.

144 Serenaty se zúčastnily čtyři kapely: námořní, pluku arcivévody Rainera vedená W. Zawertalem, myslivců (cacciatori territoriali) a rakouského Lloydu. *** Trieste 24 novembre, *Il Diavoletto*, roč. 9, č. 325, 26. 11. 1856, s. 1307.

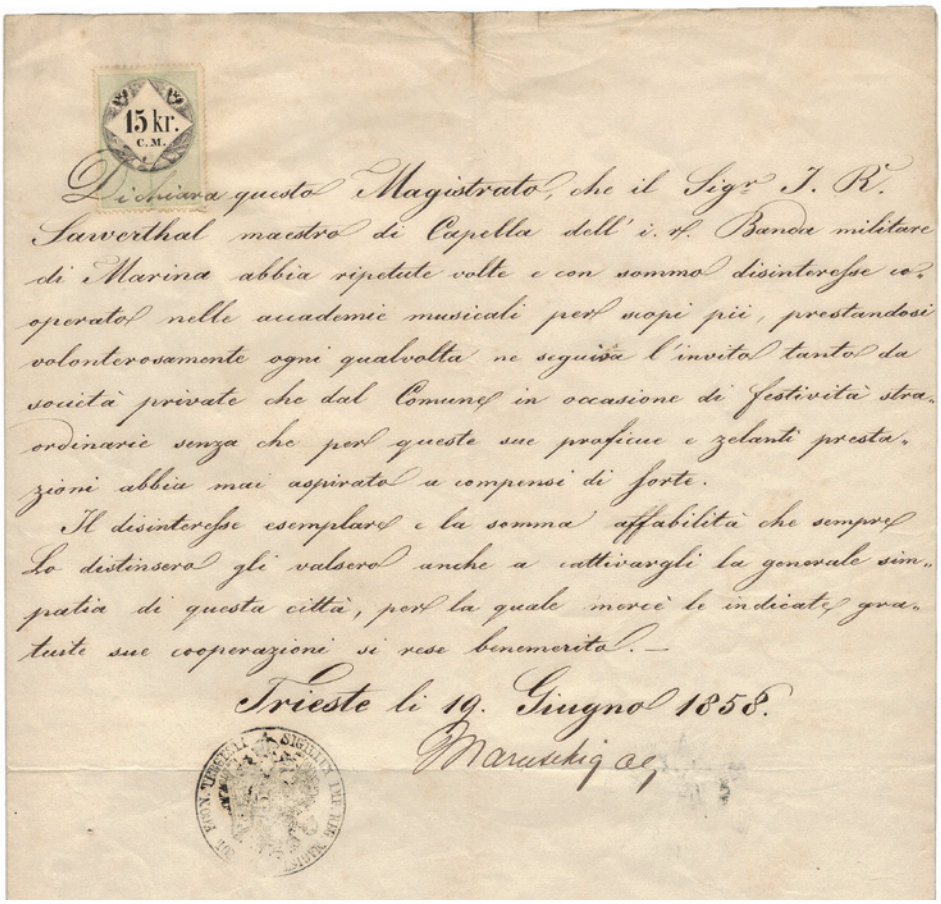
145 Jednou z forem propagace tohoto podniku bylo vydání Sawerthalovy skladby *Novara-Bewilkommungs-Marsch für das Pianoforte.* Wien: C. A. Spina, 1857.

146 Sawerthal se této expedice neúčastnil, jak bývá někdy uváděno. Souhrnně viz BASCH-RITTER, Renate: *Die Weltumsegelung der Novara 1857–1859*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 2008, s. 56.

147 Této vrcholné akci společenské sezóny věnoval bohatý obrazový materiál první ročník časopisu *Le monde illustré*, č. 17, 8. 8. 1857, a dále.

148 Cestu popsal Sawerthal v šestidílném seriálu Eine Reise nach London, *Neue Wiener Musik-Zeitung*, roč. 7, č. 4, 28. 1. 1858, s. 13–14 a dále. Nové rozšířené vydání vyšlo po deseti letech: Eine Reise nach London. Aus dem Tagebuche des Josef Rudolf Sawerthal, *Leitmeritzer Wochenblatt*, roč. 13, č. 10, 7. 3. 1868, s. 76 a dále.

149 Zápis Milana Poštolky, ČMH, 99/73.

15 kr. C. M.

Dichiara questo Magistrato, che il Sig.r J. R. Sawerthal maestro di Capella dell' i. r. Banda militare di Marina abbia ripetute volte e con sommo disinteresse co-operato nelle accademie musicali per scopi pii, prestandosi volonterosamente ogni qualvolta ne seguiva l'invito tanto da società private che dal Comune in occasione di festività straordinarie senza che per queste sue proficue e zelanti prestazioni abbia mai aspirato a compensi di sorte.

Il disinteresse esemplare e la somma affabilità che sempre lo distinsero gli valsero anche a cattivargli la generale simpatia di questa città, per la quale merce le indicate, graditte sue cooperazioni si rese benemerito. —

Trieste li 19. Giugno 1858.

Maruschig as.

↑ Confirmation from the Municipality of Trieste regarding the organization of charity concerts / Potvrzení od magistrátu města Terstu o přípravě charitativních koncertů
Maked out by [Francesco] *Maruschig ass* [essore]. (Trieste, 19/06/1858). / Vystavil [Francesco] *Maruschig ass* [essore]. (Trieste, 19. 6. 1858).
ČMH, 99/73 [č. 15].

Jak vyplývá z pozdější korespondence,[150] Sawerthal za toto mimořádné pracovní nasazení zaplatil zdravím a strávil pak půl roku v pracovní neschopnosti. Vyžádal si vysvědčení o nemajetnosti od zaměstnavatele[151] a potvrzení o nehonorovaných dobročinných koncertech od Società (14. 6.)[152] i magistrátu (19. 6.).[153]

150 Podrobně viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 20, 45.
151 ČMH, 99/73 [č. 16]. *Zeugniss* (Terst/Triest, 23. 6. 1858), pečeť *k. k. Marine-Infanterie-Regiments-Commando,* vystavil plukovník Uiejski.
152 ČMH, 99/73 [č. 17]. *All'Egregio Signor J. R. Sawerthal* (Terst/Trieste, 14. 6. 1858), razítko *Società musicale 1852,* podepsán Lodovico de Gutmanstal a další.
153 ČMH, 99/73 [č. 15], potvrzení (Terst/Trieste, 19. 6. 1858), razítko *Sigillum imp. Reg. Magist/// Tergest*, vystavil [Francesco] *Maruschig.*

Dobu rekonvalescence strávil se svou rodinou, jak dosvědčují dva autografy sborníku dětských skladeb.[154]

Léto roku 1858, kdy se Sawerthal vrátil ke své práci, bylo asi nejvytíženější sezónou námořní hudby. Maxmilián byl po svém sňatku jmenován místodržícím rakouské Lombardie a kapelu často nechával hrát v Benátkách, kde se účastnila oslav jeho narozenin (6. 7.).[155] Hned nato uvedla serenatu na počest arcivévodkyně Charlotty (15. 7.).[156] Po zprávě o narození arcivévody Rudolfa byla kapela telegraficky povolána do Milána,[157] kde hrála k lidové slavnosti (31. 8.).[158] Jinou prestižní událostí byla inaugurace parolodě „Kaiser" v novém arzenálu v Pule (7. 10.)[159] a koncert k zakončení lázeňské sezóny v Benátkách (24. 10.), kde právě pobýval Richard Wagner, jemuž Sawerthal uvedl předehru k jeho opeře *Rienzi*[160] a obdržel od něj děkovný dopis.[161]

Konec jedné kapitoly v životě obou bratří Sawerthalů přinesl válečný rok 1859. Zapříčinil mimo jiné odvolání arcivévody Maxmiliána z jeho funkcí, urychlení přesunu hlavního přístavu do Puly, odchod Wenzela do Itálie a Josefovo rozhodnutí pro lépe zajištěné zaměstnání u námořnictva. V Terstu i tentokrát připravil dobročinný koncert ve prospěch raněných.[162] Poslední větší akcí byla patrně serenata pro císařovnu v Miramare (dopis z 22. 5. 1861).[163] Stěhování Sawerthala a jeho rodiny z Terstu je možné datovat přesně: dne 7. 11. 1861 ohlásil ztrátu dvou zavazadel s kompletním vybavením domácnosti na parníku do Puly. Sepsal dva různě podrobné seznamy pohřešovaných věcí,[164] které vydávají svědectví o hmotných poměrech kapelníka přivyklého skromnému životu, ale zároveň vybaveného pro službu ve vysoké společnosti. Z března 1862 pak pochází jeden z mála datovaných opisů, pochod s titulem *Adio Trieste*.[165]

154 *Grosse Konzerte für den vierjährigen hausgrossen Virtuosen Heinrich Sawerthal und seine Schwestern, grössten Theils* […] *gedichtet und componirt* […] *von dem Vater der Virtuosen, Triest und Venedig 1857–1861.* ČMH, 99/73.

155 Dne 6. července 1858 hrála námořní kapela při oslavě narozenin arcivévody na náměstí sv. Marka. *** Vermischte Nachrichten aus den Kronländer: Venedig, *Wiener Theaterzeitung*, roč. 52, č. 156, 11. 7. 1858, s. 622.

156 Popis slavnosti viz *** Vermischte Nachrichten aus den Kronländer: Venedig, *Wiener Theaterzeitung*, roč. 52, č. 163, 20. 7. 1858, s. 650.

157 *** Vermischte Nachrichten aus den Kronländer: Venedig. *Wiener Theaterzeitung*, roč. 52, č. 195, 26. 8. 1858, s. 778.

158 Popis slavnosti viz *** Vermischte Nachrichten, *Morgen-Post*, roč. 8, č. 239, 31. 8. 1858, s. [2].

159 Popis hudebního doprovodu slavnosti viz *** Der Stappellauf des Linienschiffes „Kaiser", *Wiener Theaterzeitung*, roč. 52, č. 231, 8. 10. 1858, s. 922.

160 *** Venedig, 24. October (Ende der Badesaison. Feste. Oper. Richard Wagner. Militärmusik). *Die Presse*, roč. 11, č. 249, 29. 10. 1858, s. [2].

161 MIELKE, Andreas (ed.): *Richard Wagner sämtliche Briefe*. Bd. 10. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 2000, s. 115.

162 ČMH, 99/73 [č. 19]. Děkovný dopis na hlavičkovém papíru *Comitato filiale in Trieste della Società Centrale patriottica durante la Guerra in Vienna.* (Trieste, 30. 9. 1859), podepsán *Antonio Pillenich.*

163 ČMH, 99/73 [č. 20]. Děkovný dopis, *Der Vorstand des Schillervereins* (Terst/Triest, 22. 5. 1861), podepsán *Julius Stellep* a *Franz Ed. Scherer*.

164 ČMH, 99/73 [č. 21]. *Beiläufige Werth der mir am 7. I. M. gestohlenen Effekten* (Pula/Pola, 8. 11. 1861).

165 *Adio Trieste*. ČMH, 99/73, opis signován: *Pola am 29 März 1862. F. Rübárz Bandist.*

Nábor kapely v Čechách pro rakouský dobrovolnický sbor v Mexiku

Další kapitola Sawerthalova dramatického života se otevřela roku 1864, když arcivévoda Maxmilián přijal pozvání do Mexika, začal sestavovat instituce císařského dvora a přál si vojenskou kapelu se svým kapelníkem Sawerthalem. Jak vyplývá ze souboru korespondence, Sawerthal dělal vše pro to, aby se tohoto úkolu zbavil.[166] Nakonec však rezignoval a na výslovné přání císaře Maxmiliána odjel do Mexika.[167] Zamýšlená dvorní kapela byla z úsporných důvodů založena jako součást rakouského (později rakousko-belgického) dobrovolnického sboru, který byl verbován od května 1864.[168] V téže době začal také nábor kapely,[169] jehož koordinátorem byl Mathias Leisser, který předtím sloužil u námořnictva[170] a se Sawerthalem si psali jako staří známí. Leisser vystavil Sawerthalovi pověření k cestě do Čech (28. 5.).[171] Při rychlém sestavení budoucí dvorní kapely mu v Praze poskytl účinnou pomoc jeho spolužák J. Pavlis,[172] pro něhož byl tento prestižní podnik inspirací k založení později úspěšné hudební agentury.[173]

V létě 1864 došlo k sérii dalších událostí,[174] kdy Sawerthal skončil ve vídeňské nemocnici s další srdeční příhodou (13. 8.).[175] Navrhl Leisserovi jiné řešení, podle něhož by zůstal v Čechách se svou rodinou a do Mexika vyslal náhradníka Josefa Řebíčka (1844–1904).[176] Nakonec byl však ujištěn o dobrých platových podmínkách pro obživu rodiny (26. 12.)[177] a odplul s kapelou z Terstu na lodi *Bolivian* (19. 11.). Vzhledem k expediční povaze cesty zanechal doma ženu se sedmi dětmi, což těžce nesl a v další korespondenci opakovaně zdůrazňoval.[178]

166 Shrnutí těchto pramenů, informací v tisku a chronologie událostí SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit.

167 Cestu do Mexika na Maxmiliánovo přání Sawerthal zdůrazňuje v žádostech o přiznání penze: „*Auf Allerhöchsten Wunsch Sr. M. des Kaisers Maximilian ging derselbe sodann mit dem Oesterreichischen Freiwilligen-Corps nach Mexico als Kaiser-Musik-Director, wo er alle Funktionen eines Hofkapellmeisters zur Allerhöchsten Zufriedenheit Ihrer Majestäten versah* […]“ („*Na nejvyšší přání Jeho výsosti císaře Maxmiliána poté odešel s rakouským dobrovolnickým sborem jako císařský hudební ředitel do Mexika, kde vykonával všechny funkce dvorního kapelníka k nejvyšší spokojenosti Jejich výsostí* […]“, překlad autora). ČMH, 99/73 [č. 73] *An das löblich K. K. Bezirksamt zu Leitmeritz* (Polepy/Polep, 13. 9. 1867).

168 Podrobně viz tamtéž, s. 15–18.

169 V pozůstalosti je dochován soubor úředních formulářů k náboru: ČMH, 99/73 [č. 23–29].

170 Matthias Leisser, major rakouského námořnictva, byl uvolněn do mexických služeb 30. 4. 1864, viz *Verordnungsblatt für S. M. Kriegs-Marine*, roč. 4, č. 14, 30. 4. 1864, s. 63.

171 ČMH, 99/73 [č. 30]. (Wien, 28. 5. 1864). Faksimile dokumentu viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 15.

172 Více viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 18.

173 Více viz VALEŠ, *Pavlisova Vojenská hudební škola*, op. cit.

174 Soubor dokumentů viz ČMH, 99/73 [č. 31–35]. Ke sledu těchto událostí podrobně viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 19–22.

175 ČMH, 99/73 [č. 31], hlášení nemoci (Vídeň/Wien, 13. 8. 1864).

176 Viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 20–21.

177 ČMH, 99/73 [č. 35]. (Vídeň/Wien, 26. 12. 1864).

178 Více viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 32, 46.

Do Mexika s sebou vzal jen nejstarší dceru Mathildu,[179] která mezitím absolvovala pěveckou třídu konzervatoře v Miláně a v Praze a která za sebou měla úspěšný debut v Salzburku.[180] Mathilde uzavřela kontrakt s operní společností Annibale Biacchiho (30. 3. 1865)[181] a stala se v Mexickém národním divadle jednou ze čtyř sólistek s titulem „*prima donna assoluta*“.[182]

Několik vzpomínek na dvorní kapelu v Mexiku

Sawerthalova „Música austriaca“ působila v Mexiku jen dva roky (únor 1865 – prosinec 1866), zanechala zde ovšem výraznou stopu.[183] V Ciudad de México vystupovala při státních ceremoniích i při pravidelných veřejných produkcích, které získaly přízeň publika i tisku.[184] Důležitým dokumentem je rozpis povinností dvorní hudby (10. 9. 1865),[185] vzácně dokládající jak podobu dvorního ceremoniálu, tak i nároky na variabilitu hudebního tělesa, jehož členové dokázali sestavit též malou kapelu a mužský sbor pro dvorní kapli. Mimořádné úkoly pak byly komunikovány lístky s dvorními vzkazy.[186] Přiložen je jeden tištěný program z koncertu v císařském paláci (18. 9. 1865)[187] a jedno poděkování za dobročinný koncert (2. 9. 1865).[188] Diplom stvrzující přijetí do Sociedad Filarmónica Mexicana (12. 6. 1866)[189] je pak významným dokladem kontaktů s elitou mexického hudebního života.[190]

Aktivitu v divadelním životě dokládá uvolnění dvorní hudby do Puebly (14. 2. 1866),[191] kde Sawerthal dirigoval cyklus 16 představení.[192] Zároveň zde vypravil svatbu dceři Mathildě (14. 4. 1866),[193] která se v Pueble provdala za důstoj-

179 Základní data k životopisu Mathildy Sawerthalové viz: FASTL, Christian: „Sawerthal (Saverthal, Sawertal, Zaverthal, Zavrtal, Zavrthal), Familie“, in: *Oesterreichisches Musiklexikon online*, dostupné z: https://dx.doi.org/10.1553/0x0001e066 [cit. 6. 5. 2026].

180 K událostem v životě Mathilde Sawerthal/Matyldy Zavrtalovy v roce 1864 podrobně viz SLAVICKÝ, *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 23–30.

181 ČMH, 99/73 [č. 36]. (Ciudad de México/Mexico, 30. 3. 1865).

182 *** Die Theater in Mexico, *Signale für die musikalische Welt*, roč. 5, 1866, č. 1, s. 75.

183 Více viz AGUILAR RUZ – SLAVICKÝ, *Josef Sawerthal and Música Austriaca in Mexico*, op. cit.

184 Více viz tamtéž.

185 ČMH, 99/73 [č. 41]. (Ciudad de México/Mexico, 10. 9. 1865).

186 ČMH, 99/73 [č. 37–40, 45, 48, 48]. Lístky psal ceremoniář Pedro de Negrete s hlavičkou *Palacio de Mexico, Segretaria del Gran maestro de ceremonias,* po vydání dvorského řádu pak *Casa del emperador, Servicio del Gran maestro de ceremonias.*

187 ČMH, 99/73 [č. 43]. (Ciudad de México/Mexico, 18. 10. 1865).

188 ČMH, 99/73 [č. 42]. (Ciudad de México, 2. 9. 1865). Podepsány jsou *Dolores Yermo* a *Esther Pesado de Villaurutia.*

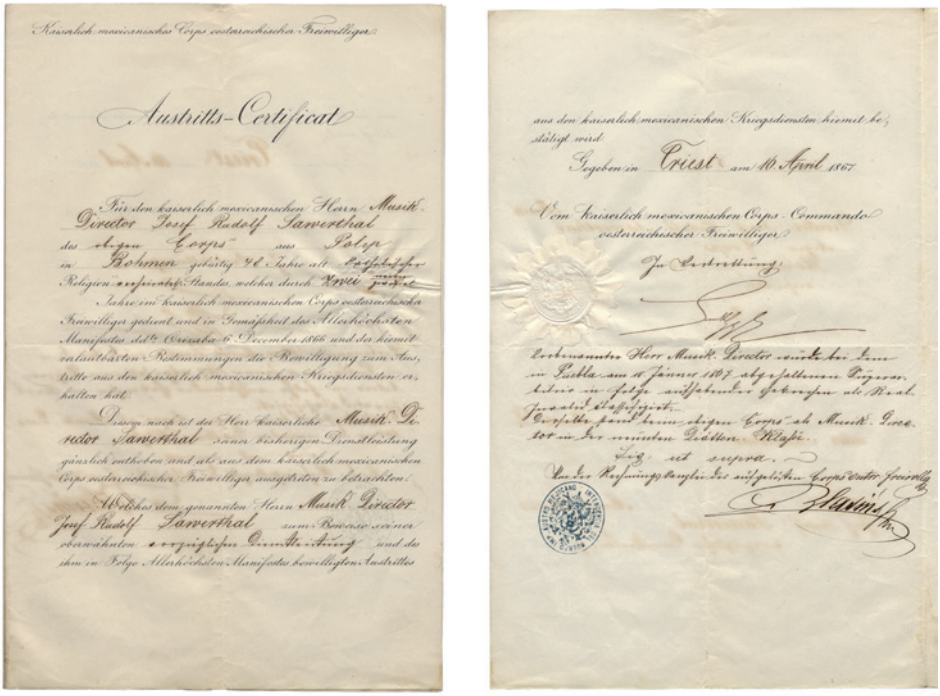
189 ČMH, 99/73 [č. 53]. (Ciudad de México/México, 12. 6. 1866).

190 Více viz AGUILAR RUZ – SLAVICKÝ, *Josef Sawerthal and Música Austriaca in Mexico*, op. cit.

191 ČMH, 99/73 [č. 48]. (Ciudad de México/Mexico, 14. 2. 1866).

192 Zmínka v dopise z 4. 3. 1866, ČMH, 99/73 [č. 49]. (Puebla, 4. 3. 1866).

193 ČMH, 99/73 [č. 47], svatební oznámení (Puebla, 14. 4. 1866).

Austritts-Certificat

↑ **Certificate of discharge from the Austrian Volunteer Corps in Mexico / Potvrzení o propuštění ze služeb rakouského dobrovolnického sboru v Mexiku**
Austritts-Certificat (Triest, 16. 4. 1867)
ČMH, 99/73 [č. 65]

níka rakouského sboru Aloise von Weissmann (1839–1880)[194] a vystupovala dále jako Mathilde Weissmann-Sawerthal.

Další soubor dopisů, v nichž se Sawerthal ohrazuje proti snížení platu (11. 9. 1866),[195] již ilustruje události sklonku císařství. Jeho angažmá formálně zaniklo rozpuštěním rakouského sboru (6. 12. 1866). Jak svědčí pamětník J. Uliczny, část kapely zůstala v Mexiku a vstoupila po zajetí a popravě císaře Maxmiliána (19. 6. 1867) do služeb nového státu, a to na osobní pozvání generála

194 Životopisná data Aloise v. Weissmann viz parte, *Tagespost*, roč. 25, č. 125, Graz 11. 5. 1880, s. [8].
195 ČMH, 99/73 [č. 50–52]. (Ciudad de México/Mexico, 11. 9. 1866).

Porfiria Díaze (1830–1915), pozdějšího mexického prezidenta,[196] zatímco jiní dali přednost smluvně zajištěné repatriaci.

Návrat do Polep a odjezd do Anglie

Sawerthal patřil k těm, kdo se chtěli vrátit domů.[197] Podle svědků se po nějakou dobu skrýval v jednom z klášterů, kde opravoval varhany,[198] než byl vyřízen jeho návrat. Superarbitrážní komise v Pueble (10. 1. 1867)[199] mu zároveň přiznala invaliditu a nárok na penzi,[200] takže 9. dubna 1867 přistál spolu s mexickými veterány v Terstu,[201] kde dostal doklad o propuštění (16. 4.)[202] a vrátil se ke své rodině do Polep. Tam mu bylo adresováno vyrozumění o penzi (5. 6.),[203] kterou pak skutečně dostal, ovšem pouze za léta v rakouských službách.[204]

Další soubor Sawerthalovy korespondence z léta 1867[205] dokládá snahu domoci se přiznané invalidity a penze za službu v Mexiku. Po odmítnutí žádosti (25. 8.)[206] využil práva rakouského občana obrátit se přímo na panovníka, jemuž odeslal rekapitulaci svého případu s žádostí o přezkoumání (13. 9.).[207] Přílohou je Sawerthalem shrnutý profesní životopis, v němž je zmíněna cesta do Mexika na přání císaře Maxmiliána, uznání za invalidu s nárokem na penzi, i stížnost

196 „*Besonders gefiel dem Porfirio Diaz unsere Regiments-musik.* […] *Sie wurde aufgefordert, einige Stücke zu spielen. Gleich darauf wurden ihnen sehr hohe Angebote gemacht, ich glaube dem Manne drei Pesos täglich, das ist 7 fl. österr Währung. Da viele der Musiker in ihrer Heimat nichts hatten, so entschloss sich die Mehrzahl zu bleiben, nur Einige waren um keinen Preis dazu zu bewegen.*“ („*Obzvláště se Porfiriu Díazovi líbila naše plukovní hudba.* […] *Byla vyzvána, aby něco zahrála. Ihned poté jí byly předloženy vysoké nabídky, myslím, že každému tři pesos denně, což je sedm zlatých rakouské měny. Protože mnozí z hudebníků ve svém domově nic neměli, rozhodla se většina z nich zůstat, jen někteří se k tomu nenechali za žádnou cenu pohnout.*“, překlad autora). ULICZNY, Julius: *Geschichte des österreichisch-belgischen Freikorps in Mexiko*. Wien: C. J. Bartelmus, 1868, s. 204.

197 Takto se vyjadřuje v dopisu vídeňskému klavírníkovi Bösendorferovi, pro něhož pracoval v Mexiku jako obchodní agent: Vor Queretaro. Der Brief eines Militärkapellmeisters an Ludwig Bösendorfer, *Neues Wiener Journal*, roč. 19, č. 64, 8. 12. 1911, s. 3.

198 Viz tamtéž.

199 ČMH, 99/73 [č. 67], oznámení (Puebla, 24. 12. 1866); [č. 68], předvolání (Puebla, 6. 1. 1867); [č. 69], *Certificat* (Terst/Triest, 9. 4. 1867).

200 Příslušný spis, na nějž se Sawerthal v dalších dokumentech odvolává, je uložen v aktech mexického dobrovolnického sboru ve Vídni: Oesterreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, AdT Mexiko (Österreichisch-belgisches Freiwilligenkorps in Mexiko, 1864–1867), Akten 46, Sawerthal. Za laskavé poskytnutí této informace autor děkuje Lukáši Peroutkovi.

201 *** Triest (9. April), *Allgemeine Zeitung*, č. 104, 14. 4. 1867, s. 1700.

202 ČMH, 99/73 [č. 65], *Austritt-Certificat* (Terst/Triest, 16. 4. 1867).

203 ČMH, 99/73 [č. 71]. (Praha/Prag, 5. 6. 1867).

204 ČMH, 99/73 [č. 54], neúplný výtisk, PAVLIS, Johann (ed.): *Schematismus sämmtlicher Kapellmeister in der k. k. Armee für das Jahr 1867*. Praha: J. Pavlis, 1867.

205 ČMH, 99/73 [č. 65–71]. Tento soubor konceptů dopisů, k němuž jsou přiloženy originály dokladů k předchozím zaměstnáním, je dochován v obálce Sawerthalem nadepsané „*Wichtig*“.

206 ČMH, 99/73 [č. 85]. (Praha/Prag, 25. 8. 1867).

207 ČMH, 99/73 [č. 79]. „*An Seine kaiserl. und königl. Majestät Franz Josef I. Kaiser von Oesterreich, König von Ungarn.*“, obálka s regestem „*N. N. bittet allerunterthänigst um die allergnadigste Verleihung meiner Pension im Gnaden wegen auf Grund des inzitierten Sachverhaltnisses.*“

na odmítnutí zdůvodněné podmínkami, které mu předem nebyly sděleny.[208] Odpověď Maxmiliánova bratra neznáme, ale o vyslyšení stížnosti svědčí Sawerthalova fotografie s rakouským státním vyznamenáním.[209]

Na podzim 1867 si vysloužilý kapelník vyžádal potvrzení o nemajetnosti, které mu vystavil jeho bratranec Josef Sawrthal v roli představeného obce (9. 12).[210] Na konci roku otevřel v Polepech hostinec,[211] což vzbudilo pozornost regionálního i celostátního tisku.[212] Později byl konkurzem vybrán jako poštmistr nově zřízeného úřadu v Polepech. Toto místo však přijal v době, kdy se již vědělo, že kývl na kapelnické angažmá v Anglii.[213] Posledním datovaným dokumentem jsou instrukce k předání poštmistrovské agendy před odjezdem (13. 8.)[214] a služební vysvědčení z Puly (19. 8.).[215]

V britských službách a na penzi v Litoměřicích

Na podzim 1868 se Sawerthal se svou rodinou přestěhoval do Anglie a působil pak jako kapelník v Doveru (1868) a posléze v Chathamu (1870) u regimentu Královských inženýrů (Royal Engineers). Poznání této nejdelší a možná nejpoklidnější kapitoly jeho života čeká na výpověď jiných pramenů. V pozůstalosti se dochovaly jen dvě fotografie: snímek kapelníka v čele hudby Královských inženýrů (1888)[216] a reprodukce fotografie[217] se čtyřmi vyznamenáními.[218]

Podle Browna (1886) přivedl Sawerthal své těleso mezi přední britské vojenské hudby,[219] zkoušel vojenské kapelníky na Royal Academy of Music v Londýně[220] a pořádal koncerty v různých anglických městech včetně oratorních programů.[221] V závěru kariéry zajišťoval na příkaz královny Viktorie hudbu při oslavách jejího Zlatého jubilea (1887).[222] Domů se vrátil až jako vdovec a britský penzista (1890).

208 ČMH, 99/73 [č. 71]. (Polepy/Polep 13. 9. 1867).
209 ČMH, F II 8175..
210 ČMH, 99/73 [č. 57] (Polepy/Polep 9. 12. 1868).
211 *** Lokales, *Leitmeritzer Wochenblatt*, roč. 12, č. 52, 28. 12. 1867, s. 397.
212 Viz např. *** Ein Kapellmeister als Gastwirth, *Prager Abendblatt*, č. 297, 16. 12. 1867, s. 2, podrobně viz SLAVICKÝ: *Česká hudba pro mexický císařský dvůr*, op. cit., s. 31–32, 36.
213 *** Neues Postamt in Polep, *Leitmeritzer Wochenblatt*, roč. 13, č. 33, 15. 8. 1868, s. 261.
214 ČMH, 99/73 [č. 58]. *An die löbliche k. k. Post-Direction* (Polepy/Polep, 13. 8. 1868).
215 ČMH, 99/73 [č. 59]. *Zeugniss* (Pula/Pola, 19. 8.).
216 ČMH, F II 8176. *Hastings & St. Leonards Military Musical Festival, Nov. 1888.*
217 ČMH, F II 8175.
218 J. R. Sawerthal byl dekorován mexickým císařem Maxmiliánem (Guadeloupský řád), rakouským císařem Františkem Josefem, francouzským císařem Napoleonem III. a perským šahem (řád Slunce a Iva). Viz MARR, *Music for the people*, op. cit., s. 93.
219 „*It is almost needless to say the band of the Royal Engineers, under Sawerthal, is one of the finest military bands in existence.*“ BROWN, *Biographical Dictionary of Musicians*, op. cit., s. 541.
220 MARR, *Music for the people*, op. cit., s. 94.
221 PORTER, Whitworth: *History of the Corps of Royal Engineers*. Volume II. London: Longmans, Green and Co., 1889, s. 196.
222 MARR, *Music for the people*, op. cit., s. 92–94.

Zemřel v Litoměřicích 4. 5. 1893[223] a byl pohřben v Hrušovanech,[224] kde jsou dochovány náhrobky obou bratrů.[225]

Rodina a statek v Polepech – více než mikrohistorický exkurz

J. Sawerthal se ve své korespondenci opakovaně odvolával na povinnost živit početnou rodinu. Tyto okolnosti neváhal uvádět, kdykoliv se domáhal platu, především v době, kdy on sám nebyl schopen obvyklých kapelnických přivýdělků. I při svém kosmopolitním životě zůstával stále v kontaktu se svými rodiči a příbuznými v Polepech, které podle svých možností podporoval.

Zprávy o rodině se skládají v jistě neúplný, nicméně soudržný obraz. V roce 1858, kdy měl Sawerthal největší existenční starosti, uváděl, že ze svého platu 100 zlatých měsíčně živí ženu a čtyři děti, staré rodiče a čtyři sirotky po své zemřelé sestře, celkem 12 osob.[226] Před cestou do Mexika se odvolával na sedm nezletilých dětí a starého otce (14. 7. 1864).[227] Údaje o rodině jsou zapsány v aktech penzijního spolku, kde je J. Sawerthal veden s ženou a pěti dětmi, které se dožily dospělosti.[228] Z matrik a dalších pramenů se dovídáme údaje o dalších třech dětech, celkem tedy nejméně o devíti:

Mathilde (*2. 2. 1846 Temešvár, †22. 7. 1908 Řím), provdaná von Weissmann (⚭ 14. 4. 1866 Puebla)
Rudolf (*1852 Terst?, †22. 6. 1852 Terst[229])
Heinrich/Henry (*8. 7. 1853 Terst, †29. 4. 1919 Kalk Bay, Jižní Afrika[230])
Gabrielle (*8. 7. 1853 Terst, †?), provdaná Brosch (⚭ 16. 10. 1881 Hrušovany)[231]
Emilia (*7. 8. 1856 Terst, †1919 Litoměřice)

223 Nekrolog viz *** Kapellmeister Josef Rudolf Sawerthal †, *Leitmeritzer Zeitung*, roč. 23, č. 35, 6. 5. 1893, s. 567–568.
224 Poděkování za účast viz *** Danksagung, *Leitmeritzer Zeitung*, roč. 23, č. 36, 10. 5. 1893, s. 599.
225 Náhrobek J. Sawerthala na hřbitově v Hrušovanech má nápis: „*Herrn Josef Rudolf Sawerthal, Kapellmeister der k. k. oest Marine und der engl. Royal Engineer, weiland Hofkapellmeister des Kaiser Maximilian von Mexiko, Ritter mehrerer Orden, geb. in Polep am 5. Nov. 1819, gest. in Leitmeritz am 4. Mai 1893. Zum treuen Angedenken von seinen Kindern errichtet. Friede seiner Asche!*“ („*Panu Josefu Rudolfu Sawerthalovi, kapelníku c. k. rakouského námořnictva a anglických královských inženýrů, kdysi dvornímu kapelníku císaře Maxmiliána Mexického, rytíři vícera řádů, nar. v Polepech 5. list. 1819, zemř. v Litoměřicích 4. květ. 1893. K věrné upomínce zřídily jeho děti. Pokoj jeho prachu!*“, překlad autora).
226 ČMH, 99/73 [č. 15]. (Pula/Pola, 13. 6. 1858).
227 ČMH, 99/73 [č. 72]. (Praha/Prag, 14. 7. 1864).
228 Wien, Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Militärkapellmeister-Pensionverein, Grundbuch, Band I., Sawerthal.
229 Parte: *Il Diavoletto*, roč. 5, č. 175, 26. 6. 1852, s. 705.
230 *S2A3 Biographical Database of Southern African Science*. Dostupné z: https://www.s2a3.org.za/bio/Biograph_final.php?serial=3377 [cit. 6. 5. 2026].
231 Matriční záznam: SOA Litoměřice, sbírka matrik, sign. 55/19 (fara Hrušovany, matrika oddaných 1880–1918), f. 12. (1881, 16. 10).

Auguste (*3. 1. 1859 Terst, †? Litoměřice)
Hugo (*8. 8. 1861 Terst?, †25. 2. 1872 Litoměřice[232])
Hermine (*1863 Pula?, †8. 1. 1865 Polepy)
Josef Rudolf (*17. 5. 1868 Polepy, †31. 5. 1868 Polepy)

Statek v Polepech čp. 35, který hrál v životě rodiny důležitou roli, patřil mezi zámožnější selská hospodářství.[233] Byl rodištěm Terezie Motzové, která se provdala za Josefa Sawrthala[234] a od jejíž matky, Terezie Motzové starší, jej manželé Sawrthalovi odkoupili (24. 8. 1819).[235] Na statku se jim narodily tři dcery (Theres *1816, Maria Anna *1817 a Katharina *1823) a tři synové (Joseph *1819, Wenzl *1821 a Anton *1826). Roku 1850 vyplatil statek nejmladší ze tří synů Anton (19. 3.), který ovšem brzy poté zemřel (6. 7.). V létě 1853 odkoupili nemovitost manželé Josef a Marie Sawerthalovi. Kupní smlouva obsahuje vyrovnání dědických podílů s manželi Wenzelem a Carlottou[236] a vyplacení z vyvazovacích povinností vůči lobkovickému panství. Datum této koupě a přepisu (6. 3., 11. 4., 20. 7. 1853) odpovídá jinému dokladu o jejich osobní přítomnosti, a to smlouvě s kojnou jménem Maria Sluga (22. 8. 1853),[237] která doprovázela rodinu s novorozenými dvojčaty na cestě z Terstu do Čech. V roce 1866 pak Josef Sawerthal převedl polovinu tohoto statku na nejstarší dceru Mathildu, jejího manžela Aloise a budoucí rodinu, se zástavním právem na 1000 pesos.[238]

Také v 70. a 80. letech, kdy oba bratři Sawerthalové působili v Anglii, navštěvovali často své rodiště, kde Josef pronajímal hostinec, zvaný později „Zur alten Post".[239] Rodina se sešla v Polepech při pohřbu Marie Sawerthalové, která zemřela v New Bromptonu 27. 8. 1874,[240] kam se za ní přijela rozloučit dcera Mathilde ze Španělska, švagr Wenzel z Modeny a syn Ladislav z Glasgow, a byla pohřbena

232 *** Verstorbene: Am 25. Feber, *Leitmeritzer Zeitung*, roč. 2, 1872, č. 9, s. 70.
233 Podle údajů v pozemkových knihách náleželo k usedlosti čp. 35 v Polepech v dané době 14 jiter polí mimo louky a zahrady, což ji řadilo k větším statkům v obci.
234 SOA Litoměřice, fond Lobkovicové roudničtí, velkostatek Encovany, inv. č. 54 (soupis poddaných, 1837–1849), f. 307v.
235 SOA Litoměřice, fond Lobkovicové roudničtí, velkostatek Encovany, sign. Litoměřice 324 (*Haupt Aktiv und Passivstands Buch der Gemeinde Pollepp. Erster Theil*, 1699–1881), f. 269d (1819, 24. 8.). Kupní smlouva mezi Terezií Motzovou a manželi Josefem a Theresií Sawrthalovými viz tamtéž, f. 267d. Zde rovněž podrobný inventář polností, movitého majetku, vybavení hospodářství, práv, závazků a dědických podílů spojených se statkem.
236 SOA Litoměřice, fond Lobkovicové roudničtí, velkostatek Encovany, sign. OS Litoměřice 325 (*Haupt Aktiv und Passiv stands Buch der Gemeinde Pollep. Zweyter Theil*, 1773–1881), f. 36r.
237 ČMH, 99/73 [č. 11]. *Contract* (Terst/Triest, 2. 8. 1853).
238 SOA Litoměřice, fond Lobkovicové roudničtí, velkostatek Encovany, sign. OS Litoměřice 325 (*Haupt Aktiv und Passiv stands Buch der Gemeinde Pollep. Zweyter Theil*, 1773–1881), f. 37v.
239 HAUDEK, Johann: Musikalischer Brief, *Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs*, roč. 12, 1889, č. 12, s. 239–240.
240 *** Sterbefall, *Leitmeritzer Wochenblatt*, roč. 19, č. 72, 12. 9. 1874, s. 752.

v Hrušovanech.[241] Do Prahy se pak sjela rodina v listopadu 1886,[242] kdy byla v Národním divadle premiérována opera *Mirra* synovce Ladislava Zavertala (7. 11.).[243]

Závěrem: svědectví o mimořádné osobnosti

Prameny v listinné pozůstalosti Josefa Sawerthala umožnily nově doplnit dokumentaci jednoho mimořádně bohatého hudebnického života. Vydávají svědectví o všestranně činném kapelníkovi, který rozhodně nebyl marginální osobností své doby. Můžeme jej považovat za významnou osobnost generace českých a českoněmeckých kapelníků, kteří ovládli hru na zdokonalené typy žesťových nástrojů, účastnili se modernizace vojenských kapel a později úspěšně exportovali do světa nový a žádaný typ dechové hudby, nazývaný rakouský nebo český.

J. Sawerthal zároveň patřil k hudebnické generaci, která prožila dobu doposud nevídaného pokroku a proměn světa. Narodil se v zámožné selské rodině v době „hospodářského zázraku", základy své profese si osvojil v žesťové třídě pražské konzervatoře v době nadšení pro technické inovace v konstrukci nástrojů, hře a instrumentaci. Vyrostl jako dvojjazyčný Čech (Böhme) a kapelnická profese jej přivedla do center mnohonárodnostního Rakouska, kde se sblížil s vídeňskými hudebně publicistickými kruhy (1842–1847), elitou kosmopolitního Terstu (1850–1861) a krátce i s hudebním životem české Prahy (1864). Po úspěšném kapelnickém působení ve světě (Mexiko, Anglie) se navrátil do Litoměřic, kde se stal svědkem vrcholící národnostní segregace během sporů o punktace (1890).

Ze svého rodiště si zjevně přinesl cit pro potřebu solidarity bohatých s chudými a pokojného soužití národů, který pak osvědčil, možná více než jiní, v roli kapelníka a organizátora spolkového života v multikulturních prostředích, jako byly Uhry, Temešvárský Banát a Terst, později Mexiko a britská říše. Hlubší zájem si zaslouží snad každá z kapitol jeho mimořádně bohatého života. Josef Sawerthal po sobě zanechal také dostatek dalších svědectví, jež byla v této studii využita jen okrajově. K dokonalejšímu vykreslení této mimořádné osobnosti bude nezbytné též lepší poznání činnosti Josefa Sawerthala jako skladatele a publicisty.

241 Více viz: *** Capellmeister Sawerthal, *Leitmeritzer Wochenblatt*, roč. 19, č. 64, 14. 8. 1874, s. 488.
242 Fremden-Liste vom 7. November 1886: Hotel „Erzh. Stephan", *Prager Tagblatt*, č. 309, 8. 11. 1886, s. 5.
243 OTTLOVÁ, Marta: Zavrtal, Ladislav, in: *Česká divadelní encyklopedie*, dostupné z: https://encyklopedie.idu.cz/index.php?lang=cs [cit. 6. 5. 2026].